

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”
Кафедра фінансів

ФІНАНСИ РІЗНИХ ФОРМ БІЗНЕСУ

Навчальний посібник

Для студентів напряму підготовки
6.030508 “Фінанси і кредит”

Суми
ДВНЗ “УАБС НБУ”
2011

УДК 658.15
Ф59

Рекомендовано до видання методичною радою Державного вищого навчального закладу “Українська академія банківської справи Національного банку України”, протокол № 7 від 30.03.2010.
Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри фінансів,
протокол № 7 від 24.02.2010

Укладачі:

Н. Г. Пігуль, кандидат економічних наук, доцент,
О. В. Люта, кандидат економічних наук, доцент,
ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”

Рецензенти:

Т. А. Васильєва, доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту
ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”;

І. Д. Скляр, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
Сумського державного університету

Фінанси різних форм бізнесу [Текст] : навчальний посібник /
Ф59 [уклад. : *Н. Г. Пігуль, О. В. Люта*] ; Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2011. – 201 с.

У навчальному посібнику комплексно розкриті актуальні питання, пов’язані з організацією фінансових відносин суб’єктів господарювання різних форм бізнесу, розглядаються особливості фінансової діяльності суб’єктів підприємництва приватної, колективної, державної та комунальної форм власності, напрямки державного регулювання діяльності суб’єктів господарювання на сучасному етапі економічного розвитку. При підготовці навчального посібника врахована нормативно-правова база України, що регулює організацію фінансової діяльності суб’єктів господарювання різних організаційно-правових форм.

Призначений для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

УДК 658.15

© ДВНЗ “Українська академія банківської справи
Національного банку України”, 2011

ЗМІСТ

Вступ	5
Тема 1. Основи організації фінансів різних форм бізнесу	8
1.1. Сутність, види та умови функціонування бізнесу	8
1.2. Поняття фінансів різних форм бізнесу, їх функції та принципи організації	10
1.3. Критерії прийняття рішення про вибір правової форми організації бізнесу	13
1.4. Класифікація суб'єктів підприємництва за основними ознаками	17
Тема 2. Державне регулювання діяльності суб'єктів господарювання	23
2.1. Державне регулювання: його сутність, значення та необхідність	23
2.2. Система державної реєстрації суб'єктів господарювання	27
2.3. Ліцензування певних видів господарської діяльності	30
2.4. Основні питання регуляторної політики та підприємництва	35
Тема 3. Особливості функціонування суб'єктів господарювання приватної форми власності в Україні	43
3.1. Особливості організації фінансів підприємств приватної форми власності	43
3.2. Особливості оподаткування приватних підприємств – суб'єктів малого бізнесу	47
3.3. Фінансова звітність приватних підприємств – суб'єктів малого бізнесу	52
3.4. Організаційно-правові основи здійснення фінансово-господарської діяльності приватними підприємцями	55
3.5. Особливості оподаткування приватних підприємців	58
3.6. Фермерське господарство: його сутність, ознаки та правові засади функціонування	63
Тема 4. Організація фінансових відносин кооперативів та спільних підприємств	72
4.1. Поняття та види кооперативів, порядок їх створення	72
4.2. Органи управління кооперативу та їх функції	75
4.3. Особливості фінансово-господарської діяльності кооперативу	77
4.4. Економічна сутність спільних підприємств та цілі їх створення	83
4.5. Процес створення спільного підприємства	86
4.6. Специфіка фінансової діяльності спільних підприємств	89

Тема 5. Фінансовий механізм діяльності господарських товариств	96
5.1. Господарське товариство: поняття, характерні ознаки та класифікація	96
5.2. Специфіка організації фінансових відносин товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю	99
5.3. Повне товариство: механізм створення та функціонування....	106
5.4. Особливості фінансової діяльності командитних товариств ..	109
Тема 6. Особливості фінансової діяльності акціонерних товариств у сучасних умовах	116
6.1. Економіко-правові основи фінансово-господарської діяльності акціонерних товариств в Україні	116
6.2. Формування статутного капіталу акціонерного товариства та шляхи його зміни	122
6.3. Види цінних паперів, що емітуються акціонерним товариством, їх характеристика.....	125
6.4. Фінансові ресурси та фонди акціонерних товариств	128
6.5. Дивідендна політика акціонерного товариства.....	131
6.6. Аналіз фінансового стану акціонерного товариства	140
Тема 7. Фінансовий механізм діяльності державних підприємств	151
7.1. Державні підприємства: їх сутність та значення в умовах ринкової економіки.....	151
7.2. Класифікація державних підприємств за основними ознаками.....	153
7.3. Особливості організації фінансів державних підприємств	155
7.4. Особливості оренди державного та комунального майна	161
7.5. Складання річного фінансового плану державного підприємства.....	166
Тема 8. Фінансові аспекти діяльності об'єднань підприємств	176
8.1. Об'єднання підприємств та його місце в організаційній структурі бізнесу	176
8.2. Види господарських об'єднань та їх класифікація.....	178
8.3. Особливості створення та функціонування холдингових компаній в сучасних умовах	180
Список використаних джерел	190
Додатки.....	195

ВСТУП

Трансформація фінансової системи України в умовах формування ринкових відносин зумовлює розширення можливостей щодо організації фінансових відносин суб'єктів різних форм бізнесу, посилює необхідність врахування особливостей їх діяльності і специфіки різних форм власності та організаційно-правових форм. Тому в сучасних умовах в економіці України особливої актуальності набуває питання розвитку та ефективної діяльності різних організаційних форм бізнесу. Формування системи знань з практичних питань реалізації фінансових відносин різними формами бізнесу в сучасних економічних умовах є головним завданням при вивченні дисципліни “Фінанси різних форм бізнесу” студентами напряму підготовки 6.030508 “Фінанси і кредит”.

Дана навчальна дисципліна дає студентам теоретичні знання та практичні навички з організації фінансових відносин суб'єктів господарювання різних форм бізнесу.

Предметом дисципліни є система фінансово-економічних відносин, що виникають в процесі мобілізації та використання фінансових ресурсів різними організаційними структурами бізнесу.

Основними завданнями вивчення дисципліни “Фінанси різних форм бізнесу” є формування у студентів знань з таких питань:

- теоретичні основи організації фінансів різних форм бізнесу;
- основні напрямки державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання в сучасних умовах;
- особливості функціонування суб'єктів господарювання приватної форми власності;
- фінансова діяльність кооперативів;
- специфіка фінансової діяльності спільних підприємств;
- фінансовий механізм діяльності господарських товариств;
- особливості фінансової діяльності акціонерних товариств у сучасних умовах;
- фінансовий механізм діяльності державних підприємств;
- організаційні форми інтеграції підприємств.

Дисципліна “Фінанси різних форм бізнесу” безпосередньо пов'язана з навчальними дисциплінами “Мікроекономіка”, “Фінанси”, “Економічний аналіз”, “Фінанси підприємств”, “Інвестиційна діяльність”, “Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва”, “Фінансовий менеджмент” та ін.

У результаті вивчення дисципліни “Фінанси різних форм бізнесу” студент повинен знати:

- сутність, суб’єкти і види організаційних структур бізнесу;
- основні напрямки державного регулювання діяльності суб’єктів господарювання в сучасних економічних умовах;
- особливості створення та функціонування суб’єктів господарювання приватної форми власності;
- поняття та види кооперативів, порядок їх створення та особливості функціонування;
- особливості фінансово-господарської діяльності спільних підприємств;
- специфіку організації фінансової діяльності в господарських товариствах;
- економіко-правові основи фінансово-господарської діяльності акціонерних товариств в Україні;
- фінансовий механізм діяльності державних підприємств;
- організаційні форми інтеграції підприємств.

На основі отриманих у процесі навчання знань студент повинен уміти:

- застосовувати теоретичні основи організації фінансів різних форм бізнесу в процесі створення та функціонування суб’єктів господарювання;
- здійснювати процедуру реєстрації та ліцензування діяльності суб’єктів господарювання;
- застосовувати методичні підходи до визначення напрямків і форм фінансової діяльності підприємства залежно від його організаційно-правової форми і стратегії економічного розвитку;
- обґрунтовувати фінансові рішення і критерії оцінки їх ефективності для різних видів організаційних структур бізнесу;
- аналізувати ефективність фінансової діяльності суб’єктів господарювання за системою основних показників;
- готувати пропозиції керівництву суб’єктів господарювання про удосконалення механізму реалізації фінансових відносин суб’єктів господарювання.

У навчальному посібнику всебічно розкриті актуальні питання, пов’язані з організацією фінансових відносин суб’єктів господарювання різних форм бізнесу, а саме: теоретичні основи організації фінансів різних форм бізнесу; напрямки державного регулювання діяльності суб’єктів господарювання в сучасних умовах; особливості функціонування суб’єктів господарювання приватної форми власності; фінансова

діяльність кооперативів; специфіка фінансової діяльності спільних підприємств; фінансовий механізм діяльності господарських товариств; особливості фінансової діяльності акціонерних товариств у сучасних умовах; фінансовий механізм діяльності державних підприємств; організаційні форми інтеграції підприємств. Посібник підготовлений на основі концептуальних положень, а також з урахуванням вимог нормативно-правових актів України.

Тема 1. ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСІВ РІЗНИХ ФОРМ БІЗНЕСУ

1.1. СУТНІСТЬ, ВИДИ ТА УМОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БІЗНЕСУ

Становлення бізнесу як складного і багатоаспектного соціально-економічного явища відбувалося протягом тривалого періоду. Формувалися найбільш доцільні організаційно-правові форми бізнесу, типи соціально-економічних зв'язків з державою, громадянами, удосконалювалася нормативно-правова база.

Бізнес – економічна діяльність, яка здійснюється за власні чи взяті в кредит кошти суб'єктом підприємництва на його ризик і під його відповідальність, спрямована на отримання прибутку.

Сутність бізнесу полягає в поєднанні матеріальних, фінансових, трудових та інформаційних ресурсів з метою виробництва товарів чи надання послуг, які призначені для продажу іншим економічним суб'єктам – підприємствам, організаціям, громадянам. Рушійною силою розвитку бізнесу є потреби і особистий економічний інтерес, який є основою потреб.

Визначальними рисами бізнесу є: ініціативність; самостійність у прийнятті господарських рішень; ризиковий характер діяльності; економічна свобода суб'єктів господарювання; творчий підхід до справи.

До найважливіших умов і факторів, які певною мірою впливають на розвиток та функціонування бізнесу, належать: політична ситуація в суспільстві; стан економіки країни; політика держави у сфері економіки; заходи щодо підтримки бізнесу; правове забезпечення бізнесу; податкова політика; фінансово-кредитна політика; рівень життя населення; цивілізованість підприємництва.

Бізнес тією чи іншою мірою пов'язаний з основними фазами відтворювального циклу – виробництвом продукції, виконанням робіт і наданням послуг, обміном і розподілом товарів, їх споживанням. Можна виділити такі види бізнесу:

- виробничий. Спрямований на виробництво товарів, надання послуг та виконання робіт;
- комерційний. Його змістом є товарно-грошові, торговельно-обмінні операції. Такі операції здійснюються у вигляді угоди про купівлю-продаж товарів і послуг;
- посередницький;

- фінансовий. Різновид комерційного бізнесу, відмінність якого полягає в тому, що об'єктом купівлі-продажу виступає специфічний товар – гроші, валюта, цінні папери;
- страховий бізнес. Це особлива форма кредитно-фінансових відносин. Необхідність цього бізнесу пов'язана з ризиком, який є невід'ємною рисою ринкової економіки;
- консультативний. Бізнес, що пов'язаний з платною консультацією з певних питань;
- інформаційний. Бізнес, що пов'язаний зі зростанням попиту на всі види інформації;
- інноваційний. Це процес створення і комерційного використання техніко-технологічних нововведень.

Суб'єктами бізнесу виступають:

- підприємці, тобто особи, які здійснюють ініціативну діяльність на свій ризик і під свою економічну та юридичну відповідальність;
- колективи підприємців і підприємницькі асоціації;
- індивідуальні і колективні споживачі продукції (робіт, послуг), яких пропонують підприємці, а також спілки і асоціації споживачів;
- працівники, які здійснюють трудову діяльність за наймом на контрактній або іншій основі, а також їхні професійні спілки;
- державні структури в тих випадках, коли вони виступають безпосередніми учасниками угод;
- надання урядових замовлень підприємцям, визначення ціни, складу і обсягів пільг при виконанні спеціальних робіт тощо.

Створення організаційних структур бізнесу здійснюється на основі таких принципів:

- вільний вибір форм господарської діяльності;
- рівність усіх форм здійснення господарської діяльності;
- залучення на добровільних засадах майна та коштів юридичних осіб і громадян для здійснення господарської діяльності;
- формування програми діяльності та вибір постачальників і споживачів продукції, встановлення цін відповідно до законодавства;
- вільний найом працівників;
- вільне розпорядження прибутком, що залишається після внесення платежів, установлених законодавством;
- обмеженість втручання держави в процес розвитку і поширення різних форм господарювання.

Принципи створення організаційних структур знаходяться в постійному розвитку, взаємодіють між собою і відображають суспільні відносини на даний період.

Для створення організаційних структур господарської діяльності необхідні відповідні економічні, соціальні, правові або інші умови, які в основному полягають у:

- створенні законодавчої та нормативної бази;
- дотриманні конкурентного режиму господарювання;
- формуванні ринкової інфраструктури;
- стимулюванні розвитку і функціонування ділових відносин.

Створення законодавчої бази обумовлене необхідністю надати всім господарюючим суб'єктам гарантії збереження їх власності, створити для всіх учасників бізнесу рівні права, повну економічну свободу, не допустити втручання державного управління у діяльність організаційних структур бізнесу.

Конкурентний режим господарювання передбачає вільне суперництво між учасниками бізнесу за джерела сировини, вигідні умови капіталовкладень, за одержання більшої частки прибутку.

Формування ринкової інфраструктури забезпечує можливість суб'єктам бізнесу брати участь у системі товарних і фондових бірж, користуватися послугами банків, підприємств, відкриває доступ до ресурсів, кредитів, інформації тощо.

Стимулювання бізнесу передбачає заохочення організації і розвитку бізнесу, створення сприятливого економічного середовища (податкові пільги, прямі державні дотації, фінансування ризикових проєктів інноваційного характеру тощо).

Соціально-економічний розвиток України, підвищення добробуту громадян, досягнення повної і продуктивної зайнятості населення прямо пов'язані з бізнесом як комплексним багатогранним економічним явищем.

1.2. ПОНЯТТЯ ФІНАНСІВ РІЗНИХ ФОРМ БІЗНЕСУ, ЇХ ФУНКЦІЇ ТА ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ

Фінанси організаційних структур бізнесу як складова частина фінансової системи займають визначальне місце у структурі фінансових відносин суспільства. Загальною ознакою фінансів суб'єктів підприємництва є те, що вони відображають сукупність економічних (грошових) відносин, пов'язаних із розподілом вартості валового внутрішнього продукту. Специфічні ознаки фінансів суб'єктів підприємництва проявляються через грошові відносини, що залежать від первинного розподілу вартості валового внутрішнього продукту, формування та використання грошових доходів і децентралізованих фондів. Особливості фінансів різних форм бізнесу зумовлені їхнім функціонуванням у різних галузях

економіки, розвитком нових форм власності й організаційно-правових структур.

До фінансів організаційних структур бізнесу належать такі групи фінансових відносин:

- пов'язані з формуванням статутного фонду суб'єктів господарювання;
- пов'язані з утворенням та розподілом грошових доходів: виручки, валового та чистого доходу, прибутку, грошових фондів підприємств;
- обумовлені розрахунками з контрагентами в процесі здійснення господарської діяльності;
- що виникають у підприємств з державою з приводу податкових та інших платежів у бюджет та цільові фонди, бюджетного фінансування, одержання субсидій;
- що виникають між суб'єктами господарювання у зв'язку з інвестуванням у цінні папери та одержанням на них доходів, здійсненням пайових внесків та участю в розподілі прибутку від спільної діяльності, одержанням і сплатою штрафних санкцій;
- що формуються між підприємствами, банками і страховими компаніями у зв'язку з одержанням та погашенням кредитів, сплатою відсотків за кредит та інші види послуг, одержанням відсотків за розміщення та зберігання коштів, а також у зв'язку зі страховими платежами та відшкодуваннями за різними видами страхування;
- що формуються у підприємствах у зв'язку з внутрішньовиробничим розподілом доходів.

Об'єктом фінансів суб'єктів підприємництва є економічні відносини, пов'язані з рухом коштів, формуванням та використанням грошових фондів. Суб'єктами таких відносин можуть бути підприємства та організації, банківські установи та страхові компанії, позабюджетні фонди, інвестиційні фонди, аудиторські організації, інші суб'єкти господарювання, які є юридичними особами.

Фінанси організаційних структур бізнесу – це економічні відносини, що пов'язані з рухом грошових потоків, формуванням, розподілом і використанням доходів і грошових фондів суб'єктів господарювання в процесі відтворення.

У процесі відтворення фінанси різних організаційних структур бізнесу як економічна категорія проявляються та виражають свою сутність і внутрішню властивість через такі функції:

- формування фінансових ресурсів у процесі виробничо-господарської діяльності;
- розподіл та використання фінансових ресурсів для забезпечення операційної виробничої та інвестиційної діяльності, для виконання

фінансових зобов'язань перед бюджетом, банками, господарюючими суб'єктами;

- контроль за формуванням та використанням фінансових ресурсів у процесі відтворення.

Формування фінансових ресурсів суб'єктів господарювання відбувається під час формування статутного фонду, а також у процесі розподілу грошових надходжень у результаті повернення авансованих коштів у основні та оборотні фонди, використання доходів на формування резервного фонду, фонду споживання і фонду накопичення. У зв'язку з цим поняття “формування” та “розподіл” доцільно розглядати як єдиний процес у суспільному виробництві. Утворення грошових фондів завжди передбачає розподіл валових доходів.

Формування та використання фінансових ресурсів суб'єктів господарювання – це процес утворення грошових фондів для фінансового забезпечення операційної та інвестиційної діяльності, виконання фінансових зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання.

Рух грошових потоків кількісно відображає всі стадії процесу відтворення через формування, розподіл та використання грошових доходів, цільових фондів. Фінанси є безвідмовним індикатором виникнення вартісних диспропорцій: дефіциту грошових коштів, неплатежів, нецільового використання коштів, збитків та інших негативних явищ у процесі фінансово-господарської діяльності підприємств. Тобто фінансам властива потенційна можливість контролювати фінансово-господарську діяльність підприємств. Завдання фінансових служб підприємств полягає в якнайповнішому використанні цих властивостей для організації дійового фінансового контролю.

Контроль за формуванням та використанням фінансових ресурсів впливає з притаманної фінансам здатності об'єктивно відображати кількісні й вартісні пропорції виробництва та реалізації продукції, робіт, послуг. Зокрема, напрямки та використання фінансових ресурсів пов'язані з виконанням зобов'язань підприємств перед фінансово-кредитною системою та суб'єктами господарювання. Грошовий контроль взаємовідносин між підприємствами та організаціями в процесі оплати поставлених товарів, наданих послуг, виконаних робіт дає змогу негайно встановити, чи дотримано умови господарських угод.

Фінансові відносини суб'єктів господарювання різних форм власності мають свою специфіку, яка пов'язана з формою організації господарської діяльності, формуванням та розподілом прибутку, володінням майном, виконанням зобов'язань та оподаткуванням. Різноманітність форм власності зумовила різноманітність форм ведення господарства, тобто кожній формі власності відповідає певна організаційна форма

господарювання. Організаційно-правові форми підприємницьких структур не слід ототожнювати з формами підприємницької діяльності. Наприклад, організаційно-правова форма підприємництва – фірма, а форма його господарської діяльності – акціонерне товариство або організаційно-правова форма – спільне підприємство, а форма його господарської діяльності – товариство з обмеженою відповідальністю.

Необхідно також розрізнити й поняття “форми організації” і “форми функціонування” суб’єктів господарювання. Форми організації виступають як зовнішня оцінка підприємства, а форми функціонування зумовлюють його змістовні процеси. Форми ділових відносин рухомі, взаємопов’язані та взаємодіють між собою, переходячи з одного стану в інший, тобто змінюють форму функціонування на організаційно-правову форму і навпаки. Так, організаційно-правова форма підприємства – повне товариство, форма його господарської діяльності – спільне підприємство. Однак можливе і поєднання організаційно-правової форми підприємства з формою господарської діяльності. Наприклад, організаційно-правова форма суб’єкта господарювання і форма його функціонування – акціонерне товариство.

Обов’язковими передумовами ефективного функціонування фінансів різних форм бізнесу є:

- різноманітність форм власності;
- свобода підприємництва та самостійність при прийнятті рішень;
- вільне ринкове ціноутворення та конкуренція;
- самофінансування підприємництва;
- правове забезпечення правил економічної поведінки всіх суб’єктів підприємницької діяльності;
- обмеження і регламентація державного втручання в діяльність підприємств.

Дотримання вищезазначених умов дозволить забезпечити ефективне функціонування організаційних структур бізнесу.

1.3. КРИТЕРІЇ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ПРО ВИБІР ПРАВОВОЇ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ БІЗНЕСУ

Приймаючи рішення про створення нового суб’єкта господарювання чи реорганізації існуючого, власники і менеджмент обирають найприйнятнішу з погляду оптимізації фінансової та інвестиційної діяльності організаційно-правову форму ведення бізнесу. За правом власності в Україні можуть діяти суб’єкти господарювання, що належать до державної та комунальної, колективної та приватної форм власності. Господарська діяльність, реалізація певного інвестиційного проекту можуть здійснюватися після створення юридичної особи в результаті

об'єднання ресурсів згідно з договором про спільну діяльність та на основі підприємницької діяльності без створення юридичної особи. Отже, в Україні можуть діяти підприємства таких видів:

- приватні, засновані на власності фізичної особи;
- колективні, у т. ч. господарські товариства, кооперативи;
- комунальні, засновані на власності відповідної територіальної громади;
- державні, засновані на державній власності, в т. ч. казенні;
- суб'єкти господарювання з іноземними інвестиціями.

Найбільшою групою суб'єктів господарювання в Україні є підприємства колективної форми власності. Право такої власності виникає на підставі:

- 1) добровільного об'єднання майна громадян та (або) юридичних осіб для створення кооперативів, акціонерних товариств, інших господарських товариств і об'єднань;
- 2) передачі державних підприємств в оренду; викупу колективами трудящих державного майна; безоплатної передачі майна державного підприємства у власність трудового колективу;
- 3) перетворення державних підприємств на акціонерні та інші товариства; державних субсидій; пожертвувань організацій і громадян; інших цивільно-правових угод.

Існує тісний зв'язок між організаційною формою підприємництва та структурою капіталу, можливостями його фінансування та вартістю мобілізації фінансових ресурсів, формою організації менеджменту, оподаткуванням, рівнем накладних затрат, можливостями виходу на ринок капіталів тощо. Отже, правильний вибір форми організації бізнесу має для подальшої діяльності суб'єкта господарювання стратегічне значення. Нижче наведені основні критерії та чинники, які слід проаналізувати, приймаючи рішення про вибір форми організації бізнесу.

1. *Рівень відповідальності власників та їх кількість.* Розрізняють форми підприємницької діяльності з обмеженою відповідальністю власників за зобов'язаннями підприємства, з необмеженою відповідальністю, а також змішані форми. У світовій практиці спостерігається чітка тенденція до вибору форм організації бізнесу з обмеженою відповідальністю, що пояснюється прагненням власників суб'єктів господарювання обмежити свої ризики величиною вкладів у власний капітал. До таких форм належать насамперед товариства (ТОВ та АТ). Оскільки для кожного виду організації бізнесу характерна певна кількість власників, важливим чинником, що впливає на вибір форми бізнесової діяльності, є кількість інвесторів, яких планується залучити.

2. *Можливості участі в управлінні справами суб'єкта господарювання та контролю за ним.* Найважливіша функція власників підприємства полягає в участі в управлінні його діяльністю. Залежно від того, який обсяг капіталу планує інвестувати потенційний власник у бізнесову діяльність, його бачення свого місця в управлінні бізнесом, обирається та чи інша форма організації підприємницької діяльності.

Реалізувати свої права з управління підприємством власник може безпосередньо або через уповноважені ним органи. Зазначені права можуть бути також делеговані наглядовій раді, виконавчому або іншому органу, передбаченому статутом підприємства. У цьому контексті для багатьох інвесторів важливу роль також відіграє можливість забезпечення анонімності їх участі у справах підприємства.

Участь в управлінні для власників означає:

- участь у визначенні основних напрямів діяльності суб'єкта господарювання, затвердження його планів та звітів про їх виконання;
- обрання та відкликання членів виконавчих і контролюючих органів (ревізійна комісія);
- визначення умов оплати праці посадових осіб підприємства;
- затвердження річних результатів діяльності підприємства, порядку розподілу прибутку та покриття збитків;
- визначення організаційної структури та прийняття рішень про зміну статутного капіталу та статуту підприємства.

В акціонерних товариствах, товариствах з обмеженою відповідальністю та кооперативах виконання функції управління здійснюється через участь власників у загальних зборах товариства. Безпосереднє управління справами товариств покладається на виконавчі органи. Можливість участі в управлінні суб'єктами підприємництва залежить від ступеня правової відповідальності учасників. Так, управління справами командитного товариства здійснюють тільки учасники з повною відповідальністю. Як правило, ці самі учасники виконують також функції виконавчого органу.

3. *Можливості фінансування.* Форма організації бізнесу визначає також можливості та умови залучення власного і позичкового капіталу. Так, рівень кредитоспроможності підприємства значною мірою залежить від рівня відповідальності за борги, а також від розміру власного капіталу. Можливості використання різних інструментів фінансування залежать від правових обмежень і рівня доступу суб'єкта господарювання до ринку капіталів, зокрема:

- публічні АТ можуть залучати кошти шляхом емісії акцій та облігацій;
- ТОВ можуть залучати лише вклади учасників та шляхом емісії облігацій;

4. *Умови передачі права власності та правонаступництво: порядок та затрати коштів і часу на вихід з числа власників суб'єкта господарювання чи набуття права власності.* Якщо корпоративні права підприємств мають вільний обіг на фондовій біржі чи іншому організованому ринку капіталів, то процедура передачі права власності є спрощеною. Якщо ж йдеться про підприємства із замкненим колом можливих власників, то процедура передачі права власності на них є дещо ускладненою і супроводжується підвищеними накладними витратами. Приймаючи відповідні рішення, слід також враховувати, що при певних обставинах позбутися права власності на суб'єкт господарювання можна лише у разі його реорганізації чи ліквідації. Останній варіант, як правило, пов'язаний з додатковими затратами.

5. *Умови оподаткування суб'єктів господарювання різних форм організації бізнесу.* У цілому для всіх видів підприємств встановлені однакові умови оподаткування. Особливі умови передбачені для приватних підприємців, які здійснюють свою діяльність без створення юридичної особи; для підприємств, які за встановленими критеріями належать до малого бізнесу; для підприємств з іноземними інвестиціями (при репатріації доходів). Окрім цього, певні особливості встановлені для оподаткування об'єднань суб'єктів господарювання.

6. *Накладні витрати, зумовлені окремими формами організації бізнесу.* Для різних форм організації бізнесу характерний різний рівень накладних витрат як при заснуванні, так і при здійсненні поточної фінансово-господарської діяльності. Ці витрати пов'язані з особливостями ведення фінансового та податкового обліку, складання звітності, із залученням додаткового капіталу, організацією управління тощо. Прикладом специфічних накладних витрат можуть бути емісійні витрати, витрати на обов'язкові аудиторські перевірки, обов'язкову публікацію звітності в засобах масової інформації, організацію зборів власників тощо. Окрім цього, слід враховувати законодавчі вимоги щодо мінімального розміру статутного капіталу для різних форм бізнесової діяльності.

7. *Законодавчі вимоги щодо відповідності виду діяльності певним формам організації бізнесу.* Наприклад, банки можуть створюватися лише у формі публічного АТ або корпоративного банку, страховики – юридичні особи – у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю, ломбарди – у формі повних товариств. Дозвіл на здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів можуть отримати акціонерні товариства, статутний капітал яких сформовано за рахунок виключно іменних акцій, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні та командитні товариства, для яких операції з цінними паперами є особливим видом їх діяльності.

1.4. КЛАСИФІКАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА ЗА ОСНОВНИМИ ОЗНАКАМИ

Суб'єкт підприємництва – це юридична особа або фізична особа, що здійснюють підприємницьку діяльність та зареєстровані відповідно до чинного законодавства.

Класифікацію суб'єктів підприємництва можна здійснювати за такими ознаками (табл. 1.1):

- форма власності майна;
- спосіб утворення (заснування) та формування статутного фонду;
- належність капіталу;
- організаційно-правова форма господарювання;
- галузево-функціональний вид діяльності;
- технологічна (територіальна) цілісність і ступінь підпорядкування;
- розмір за чисельністю працівників.

Основою економічного устрою суспільства завжди є відносини власності. Вони визначають природу економічних відносин суспільства, а саме: характер і форми розподілу, форми обігу, рівень і особливості споживання. Відносини власності становлять соціальну форму привласнення, в першу чергу засобів виробництва окремими суб'єктами виробничих відносин.

Власність – це система суспільно-економічних відносин, що виникають між різними суб'єктами, зокрема державою, юридичними, фізичними особами з приводу користування, привласнення, розпорядження та економічної реалізації засобів виробництва та результатів виробництва.

Користування – це вилучення із об'єктів корисних властивостей з метою задоволення потреб людини, колективу, суспільства.

Привласнення передбачає абсолютне володіння. Власник об'єкта має право фізичного контролю над ним.

Розпорядження – це комплекс заходів, які дозволяють відчужувати об'єкти власності.

Економічна реалізація відносин власності на засоби виробництва полягає в забезпеченні одержання доходу і його зростання в процесі задоволення потреб людини.

Власність як економічна категорія – це система економічних відносин між суб'єктами з приводу привласнення об'єкта. Власність в Україні виступає у формах, які є рівноправними: приватна, колективна, державна, комунальна.

Класифікація суб'єктів господарювання за ознаками

Класифікаційні ознаки	Суб'єкти господарювання
Форма власності майна	Приватні Колективні. Державні (загальнодержавні, комунальні)
Спосіб утворення (заснування) та формування статутного фонду	Унітарні. Корпоративні
Належність капіталу	Національні. Закордонні. Змішані
Організаційно-правова форма господарювання	Приватні підприємства. Державні підприємства. Господарські товариства. Об'єднання
Галузево-функціональний вид діяльності	Промислові, сільськогосподарські, будівельні, транспортні, торговельні, виробничо-торговельні, торгово-посередницькі, лізингові, банківські, фінансово-кредитні, страхові, туристичні
Технологічна (територіальна) цілісність і ступінь підпорядкування	Головні. Дочірні. Асоційовані. Філії. Представництва
Розмір за чисельністю працівників	Малі. Середні. Великі
Матеріально-інформаційне середовище діяльності	Матеріальні. Віртуальні

Власність характеризує належність об'єкта певному суб'єкту. Суб'єкт відносин власності – активна сторона, яка має можливість і право володіти об'єктом власності. Суб'єкти відносин власності представлені конкретними особами, тому що реалізувати на практиці право власності можуть лише люди. Згідно з діючим законодавством суб'єктами права власності в Україні визнаються народ України, громадяни, юридичні особи та держава. Суб'єктами права власності

можуть бути також громадяни інших держав та особи без громадянства, інші держави та юридичні особи інших держав, міжнародні організації, спільні підприємства.

Об'єкт відносин власності – це пасивна сторона відносин власності у вигляді предметів природи, речовини, енергії, інформації, майна, духовних та інтелектуальних цінностей, які повністю або до певної міри належать суб'єкту.

Кожна з існуючих в Україні форм власності – державна, комунальна, приватна, колективна, власність інших держав та власність міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав передбачає наявність відповідних суб'єктів та об'єктів відносин власності.

Залежно від форм власності в Україні можуть діяти підприємства таких видів:

- приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);
- підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності);
- комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;
- державне підприємство, що діє на основі державної власності.

Приватним підприємством визнається підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці або з використанням найманої праці. Приватним є також підприємство, що діє на основі приватної власності суб'єкта господарювання – юридичної особи.

Підприємством колективної власності визнається корпоративне або унітарне підприємство, що діє на основі колективної власності засновника (засновників). Підприємствами колективної власності є виробничі кооперативи, підприємства споживчої кооперації, підприємства громадських та релігійних організацій, інші підприємства, передбачені законом.

Суб'єктами господарювання державного сектора економіки є суб'єкти, що діють на основі лише державної власності, а також суб'єкти, державна частка у статутному фонді яких перевищує п'ятдесят відсотків чи становить величину, яка забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів.

Суб'єктами господарювання комунального сектора економіки є суб'єкти, що діють на основі лише комунальної власності, а також суб'єкти, у статутному фонді яких частка комунальної власності перевищує п'ятдесят відсотків чи становить величину, яка забезпечує

органам місцевого самоврядування право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів.

Згідно з Господарським кодексом України від 16.01.2003 № 436-IV залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного фонду в Україні діють підприємства унітарні та корпоративні.

Унітарне підприємство створюється одним засновником, який виділяє необхідне майно, формує відповідно до закону статутний фонд, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який ним призначається, управляє підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Унітарними є підприємства державні, комунальні, підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника.

Корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та (або) підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, корпоративних прав, зокрема через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб.

Власність в Україні виступає в таких формах: приватна, колективна, державна, комунальна. Всі форми власності є рівноправними.

Згідно з Державним класифікатором України організаційно-правова форма господарювання – це форма здійснення господарської, зокрема підприємницької, діяльності з відповідною правовою основою, яка визначає характер відносин між засновниками (учасниками), режим майнової відповідальності за зобов'язаннями підприємства (організації), порядок створення, реорганізації, ліквідації, управління, розподілу одержаних прибутків, можливі джерела фінансування діяльності тощо.

За належністю капіталу прийнято розрізняти підприємства:

- національні. Капітал належить підприємцям своєї країни;
- закордонні. Капітал є власністю іноземних підприємців повністю або у певній частині, що забезпечує їм необхідний контроль. Такі підприємства створюються у формі філіалів або дочірніх фірм та реєструються в країні місцезнаходження;
- змішані. Капітал належить підприємцям двох або декількох країн. Їх реєстрація здійснюється в країні одного з засновників такого

підприємства, що зумовлено місцезнаходженням його штаб-квартири. Якщо метою створення змішаного підприємства є спільна підприємницька діяльність, то його називають спільним. Саме такі численні спільні підприємства функціонують у різних галузях народного господарства України.

Класифікація підприємств за галузево-функціональним видом діяльності зрозуміла із самої назви окремих їх груп (видів). Відмінності організації фінансів окремих галузей народного господарства (промисловість, будівництво, транспорт, сільське господарство, торгівля, туризм, комунальне господарство, фінансові установи та ін.) полягають у формуванні доходів, прибутку, оборотних активів, основного капіталу та ін.

Технологічною і територіальною цілісністю володіють так звані материнські (головні) підприємства або фірми. Особливістю діяльності їх є те, що вони контролюють інші фірми. Залежно від розміру капіталу, що належить материнській (головній) фірмі, а також правового статусу та ступеня підпорядкованості підприємства, які знаходяться у сфері впливу головної фірми, можна розділити на дочірні, асоційовані та філії.

Дочірнє підприємство (компанія) – юридично самостійне організаційне утворення, що здійснює комерційні операції і складає звітний баланс. Однак материнська фірма суворо контролює діяльність усіх дочірніх компаній, оскільки володіє контрольним пакетом їх акцій.

Асоційоване підприємство є самостійним і не знаходиться під контролем фірми, яка володіє його акціями. На відміну від дочірніх і асоційованих підприємств філія не користується юридичною і господарською самостійністю, не має власного статуту та балансу, діє від імені і за дорученням головного підприємства, має однакову з ним назву. Майже весь акціонерний капітал філії належить і материнській фірмі.

Підприємства залежно від кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік можуть бути віднесені до малих, середніх або великих підприємств.

Незалежно від форми власності малими визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує п'ятдесяти осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує 70 млн. грн.

Великими підприємствами визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік перевищує 250 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції

(робіт, послуг) за рік перевищує 100 млн. грн. Усі інші підприємства визнаються середніми.

За матеріально-інформаційним середовищем діяльності підприємства класифікують на:

- матеріальні – ті, що мають звичайні атрибути будь-якого підприємства, а саме: оформлений на папері статут підприємства, споруджений офіс, корпуси цехів, виробниче обладнання;
- віртуальні – існуючі у віртуальному просторі суб'єкти господарської діяльності, до складу яких входять фізичні та юридичні особи, що мають внутрішню структуру, розподіл обов'язків і регламентацію взаємовідносин між учасниками. Ключова особливість віртуального підприємства в тому, що основою об'єднання фізичних і юридичних осіб є сучасні інформаційні або комунікаційні технології. Як правило, віртуальні підприємства утворюються на тимчасовій основі.

У наступних темах наводяться найбільш характерні особливості організації фінансів окремих форм організації бізнесу.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Принципи, види та умови організації бізнесу.
2. Сутність фінансів організаційних форм бізнесу та їх функції.
3. Об'єкти та суб'єкти фінансів організаційних форм бізнесу.
4. Передумови ефективного функціонування фінансів різних форм бізнесу.
5. Критерії прийняття рішення про вибір правової форми організації бізнесу та їх характеристика.
6. Класифікаційні ознаки суб'єктів підприємництва.

Тема 2. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

2.1. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ: ЙОГО СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА НЕОБХІДНІСТЬ

Реформи, що здійснюються у країні, повинні змінити характер участі держави в господарській діяльності, зменшити частку державної власності, створити економічні умови для забезпечення високої ділової активності. Мета державного регулювання економіки – створити таку господарську систему, яка б орієнтувалася на вибір найбільш ефективних варіантів використання наявних факторів виробництва та забезпечення сприятливих соціально-економічних умов життєдіяльності. Державне регулювання можна визначити як вплив держави на відтворювальні процеси в економіці відповідними засобами для того, щоб зорієнтувати суб'єктів господарювання і окремих громадян на досягнення цілей і пріоритетів державної політики суспільного розвитку. Державне регулювання – це майже всі функції держави, які пов'язані з економічною та економіко-соціальною діяльністю і покликані забезпечити умови функціонування ринкової економічної системи. Державне регулювання охоплює всі напрямки суспільного виробництва. Однак першочергова увага приділяється регулюванню відносин власності та підприємництва, інвестицій і структурної перебудови галузей матеріального виробництва, соціального розвитку й ринку праці, фінансового ринку та грошового обігу, територіальних пропорцій і регіональних ринків, природокористування, зовнішньоекономічної діяльності. Ці питання становлять основний зміст державного регулювання економіки.

Державне регулювання економіки здійснюється за допомогою системи методів. Ця система поділяється на три групи методів:

- адміністративні;
- правові;
- економічні.

Правові методи регулювання розвитку економіки передбачають прийняття законів і законодавчих актів Верховною Радою України, видання Указів Президента, а також вироблення механізму їх реалізації і контролю. Закони, законодавчі та нормативні акти визначають об'єкт та зміст регулювання, відповідальність юридичних і фізичних осіб у разі їх невиконання. Закони виконують функцію довгострокового

правового регулювання, а укази, нормативні акти, як правило, короткострокового або оперативного регулювання.

Адміністративні методи регулювання ринку виражають по суті пряме управління з боку держави. Суть адміністративних методів значною мірою залежить від обраного засобу управління суб'єктами ринкової діяльності. Адміністративні методи базуються на стилі державної влади і поділяються на засоби заборони, дозволу і примусу. Адміністративна діяльність є засобом виконання обов'язків, покладених на відповідні підрозділи і керівників, а також створює передумови вирішення економічних і соціальних завдань, переведення системи в новий стан розв'язання конфліктних ситуацій та ін.

Економічні методи регулювання – це система прийомів і способів прямого впливу та його спрямування на суспільно-господарський розвиток з дотриманням вимог економічних законів за певних товарно-грошових відносин і з використанням інших економічних важелів задля створення умов, що забезпечують досягнення високих економічних результатів. За допомогою економічних методів створюються економічні умови, що стимулюють прагнення досягати високих результатів у роботі. Їх застосування передбачає порівняння витрат і результатів. До економічних методів регулювання належать прогнозування, планування, програмування, матеріальне стимулювання і санкції, фінансування й кредитування, використання таких економічних категорій, як заробітна плата, собівартість, прибуток, ціна та ін.

Зокрема, до системи економічних методів належать:

- індикативне планування. Це рекомендаційне, орієнтуюче планування, що передбачає розробку і наукове обґрунтування конкретних цілей, пріоритетів, пропорцій і структур розвитку економіки з врахуванням попиту на конкретні види продукції (послуги);
- регулювання грошової маси. Полягає в тому, що в період, коли відчувається нестача грошей, Національний банк знижує норму резервування, зменшує ставку відсотка за кредити, що надаються комерційним банкам. Навпаки, в період загострення інфляції підвищується норма резервування, відсотки за кредити комерційним банкам;
- регулювання відсоткових ставок за кредитами комерційних банків. Зниження цих ставок у період спаду та депресії призводить до збільшення підприємницького доходу і в результаті – чистого прибутку, відповідно стимулює зростання виробництва. Навпаки, їх підвищення в умовах перегрівання економіки зменшує підприємницький дохід, відповідно обмежує і гальмує надмірне зростання виробництва.

- державне замовлення. Це форма завдання на взаємовигідних засадах державному чи приватному сектору економіки для вирішення державних чи суспільних проблем;
- сприяння діловій активності. Створюються правові і економічні передумови для інтенсифікації та розширення діапазону ділової активності суб'єктів господарювання;
- заохочення конкуренції. Формуються передумови для антимонопольної політики та розширення сфери посилення конкуренції серед окремих виробників;
- регулювання цінами і тарифами. Полягає в становленні верхньої межі на продукцію (послуги) природних монополій, забезпечуючи їх нормальний (середній) прибуток і захищаючи кінцевих споживачів води, електроенергії, послуг зв'язку;
- регулювання стимулами. Здійснюється шляхом комплексного використання матеріального, соціального та морального заохочення;
- регулювання ставок оподаткування та їх диференціація. Полягає в тому, що в період спаду та депресії держава знижує ставки прибуткового податку та податку на прибуток суб'єктів господарювання. У результаті таких дій відбувається зростання чистого прибутку і розширення виробництва. Навпаки, в ситуації, коли виробництво виходить за межі платоспроможного попиту, держава підвищує ставки оподаткування для уповільнення темпів виробництва, послаблення кризи, упорядкування процесу відновлення рівноваги між попитом та пропозицією;
- регулювання санкціями. Це система фінансових та інших видів штрафних санкцій за невиконання домовленостей, недотримання фінансових, податкових, екологічних норм тощо.

Застосовуючи вищезазначені методи, держава створює необхідні економічні передумови для формування належного ринкового простору й активізації сучасного бізнесу.

Методи державного регулювання можуть змінюватися. Проте завжди за державою зберігатимуться такі функції, як захист прав власності, забезпечення вільного підприємництва, стимулювання ділової активності, боротьба з монополістичними тенденціями, забезпечення законності та правопорядку в господарській сфері, регулюванні грошового обігу, зовнішньоекономічній діяльності, захист економічної безпеки країни. Жодна функція ніколи не втрачає важливості. Змінюються лише механізми, методи і способи виконання державою цих функцій та їх значення для економіки.

При вивченні способів державного регулювання економічного розвитку виокремлюють три основні напрямки: автоматичні регулятори, антициклічне регулювання, державне програмування.

Автоматичні регулятори – це сукупність важелів, що пов'язані з економічною діяльністю держави і діють автономно незалежно від актів державної політики. До найпоширеніших автоматичних регуляторів належать різні форми оподаткування та допомоги безробітним. Основна частина автоматичних регуляторів – податки. Їх антициклічна дія полягає в тому, що в разі зменшення доходів сума зборів автоматично скорочується, якщо ціни при цьому не підвищуються. Якщо податок має прогресивний характер, тобто його ставки зростають швидше, ніж норми отриманого доходу, то скорочення податкових надходжень під час криз перевищує зменшення доходів. На відміну від податків переважна частина державних видатків не пов'язана безпосередньо з поточним відтворенням, вона не реагує автоматично на зміни доходів.

Державні видатки зростають більш-менш автоматично. Оскільки податки реагують на циклічну динаміку відтворення одразу, то в періоди криз, як правило, спостерігається дефіцит державного бюджету, а в разі підйому доходи переважають видатки.

Отже, автоматичні регулятори можуть дещо пом'якшувати кризу, але не спроможні їй запобігти. Якщо криза досить сильна і тривала, регулятори не можуть автоматично кардинально змінити її характер.

Антициклічні регулятори – це сукупність важелів фіскальної (бюджетної) та кредитної політики. Антициклічні заходи фіскальної політики найчастіше зводяться до застосування таких бюджетних важелів, як державні закупки, державні капіталовкладення, трансфертні платежі, регулювання податкових ставок, а також правил і норм амортизації основного капіталу, що використовуються під час розрахунків оподаткування.

Державне середньострокове і довгострокове програмування практикується в деяких економічно розвинених країнах. Воно передбачає складання центрального плану для економіки загалом. Програмування діє за такими напрямками:

- координація діяльності державних підприємств та установ;
- довгострокове планування державних капіталовкладень;
- субсидування і підтримка певних галузей;
- координація виробничих планів монополій згідно із загальноекономічним довгостроковим прогнозом.

В умовах ринкової економіки, яка базується на принципах підприємницької діяльності, економічній самостійності виробників, засадах

конкуренції, на основі різних форм власності, найбільш виправданими, динамічними й ефективними є економічні методи регулювання.

Українські економісти виділяють такі основні напрямки державного регулювання:

- формування і розробка концепцій та програм державного регулювання і підтримки підприємництва;
- визначення системи галузевих та регіональних пріоритетів для організації державної підтримки діяльності суб'єктів господарювання;
- формування законодавчої бази, що забезпечує умови ефективного розвитку суб'єктів господарювання;
- формування фінансово-кредитної системи та інших елементів ринкової інфраструктури для забезпечення підприємницької діяльності.

2.2. СИСТЕМА ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Згідно із Законом України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців” державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців – це засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, які передбачені законодавством, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру.

Порядок проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців включає:

- перевірку комплектності документів, які подаються державному реєстратору, та повноти відомостей, що вказані в реєстраційній картці;
- перевірку документів, які подаються державному реєстратору, на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації;
- внесення відомостей про юридичну або фізичну особу – підприємця до Єдиного державного реєстру;
- оформлення і видачу свідоцтва про державну реєстрацію та виписки з Єдиного державного реєстру.

Державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців проводиться державним реєстратором тільки у виконавчому комітеті міської ради міста обласного значення або у районній, районній у містах Києві та Севастополі державній адміністрації за місцем знаходження юридичної особи або за місцем проживання фізичної особи – підприємця.

Спеціально уповноваженим органом з питань державної реєстрації є центральний орган виконавчої влади, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері підприємництва.

За проведення державної реєстрації стягується реєстраційний збір у такому розмірі:

- десять неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – за проведення державної реєстрації юридичної особи;
- два неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – за проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця.

Кошти, одержані як реєстраційний збір, зараховуються до місцевого бюджету за місцезнаходженням юридичної особи або місцем проживання фізичної особи – підприємця.

Документом, що підтверджує внесення реєстраційного збору, є копія квитанції, виданої банком, або копія платіжного доручення з відміткою банку.

Для проведення державної реєстрації юридична особа подає такі документи:

- заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації юридичної особи;
- копію рішення засновників або уповноваженого ними органу про створення юридичної особи у випадках, передбачених законом;
- два примірники установчих документів;
- документ, що засвідчує внесення реєстраційного збору за проведення державної реєстрації юридичної особи.

У разі державної реєстрації юридичної особи, для якої законодавством встановлено вимоги щодо формування статутного фонду, додатково подається документ, що підтверджує внесення засновником (засновниками) вкладу (вкладів) до статутного фонду юридичної особи в розмірі, який встановлено законом.

У разі державної реєстрації акціонерних товариств додатково подається звіт про проведення підписки на акції, який засвідчений Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку України.

У разі державної реєстрації селянського (фермерського) господарства додатково подається копія державного акта на право приватної власності засновника на землю або копія державного акта на право постійного користування землею засновником, або нотаріально посвідчена копія договору про право користування землею засновником, зокрема на умовах оренди.

У разі державної реєстрації юридичної особи, засновником (засновниками) якої є іноземна юридична особа, додатково подається документ про підтвердження реєстрації іноземної особи в країні її

місцезнаходження, зокрема витяг із торговельного, банківського або судового реєстру.

Дата внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації юридичної особи є датою державної реєстрації юридичної особи. Строк державної реєстрації юридичної особи не повинен перевищувати трьох робочих днів з дати надходження документів.

Свідоцтво про державну реєстрацію юридичної особи повинно бути оформлене і видане засновнику або уповноваженій ним особі державним реєстратором не пізніше наступного робочого дня з дати державної реєстрації юридичної особи. Разом із свідоцтвом про державну реєстрацію юридичної особи засновнику або уповноваженій ним особі видається один примірник оригіналу установчих документів з відміткою державного реєстратора про проведення державної реєстрації юридичної особи.

Державний реєстратор зобов'язаний не пізніше наступного робочого дня з дати державної реєстрації юридичної особи передати відповідним органам статистики, Державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування повідомлення про проведення державної реєстрації юридичної особи із зазначенням номера та дати внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру та відомості з реєстраційної картки для проведення державної реєстрації юридичної особи.

Підставою для взяття юридичної особи на облік в органах статистики, Державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування є надходження до цих органів повідомлення державного реєстратора про проведення державної реєстрації юридичної особи та відомостей з відповідної реєстраційної картки.

Для проведення державної реєстрації фізичної особи, яка має намір стати підприємцем, подаються такі документи:

- заповнена реєстраційна картка на проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця;
- копія довідки про включення заявника до Державного реєстру фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів;
- документ, що підтверджує внесення реєстраційного збору за проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця.

Дата надходження документів на проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця вноситься до журналу обліку реєстраційних дій.

Дата внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця є датою державної реєстрації фізичної особи – підприємця.

Строк державної реєстрації фізичної особи – підприємця не повинен перевищувати двох робочих днів з дати надходження документів для проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця.

Свідоцтво про державну реєстрацію фізичної особи – підприємця повинно бути оформлене державним реєстратором і видане (надіслане рекомендованим листом) заявнику не пізніше наступного робочого дня після дати державної реєстрації фізичної особи – підприємця.

Державний реєстратор не пізніше наступного робочого дня з дати державної реєстрації фізичної особи – підприємця зобов'язаний передати відповідним органам статистики, Державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування повідомлення про проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця із зазначенням номера та дати внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру та відомості з реєстраційної картки на проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця для взяття його на облік.

Зміни до установчих документів юридичної особи, а також зміна прізвища та (або) імені, та (або) по батькові або місця проживання фізичної особи – підприємця підлягають обов'язковій державній реєстрації шляхом внесення відповідних змін до записів Єдиного державного реєстру.

2.3. ЛІЦЕНЗУВАННЯ ПЕВНИХ ВИДІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Основним нормативно-правовим актом, що регулює процес ліцензування певних видів господарської діяльності є Закон України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності”. Згідно з цим Законом ліцензування – це діяльність пов'язана з видачею, переоформленням та анулюванням ліцензій, видачею дублікатів ліцензій, веденням ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів, контролем за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов, видачею розпорядження про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування.

Реалізацію державної політики у сфері ліцензування здійснює Кабінет Міністрів України, спеціально уповноважений орган з питань ліцензування, а також органи виконавчої влади, визначені Кабінетом Міністрів, і спеціально уповноважені виконавчі органи Рад.

Основними принципами державної політики у сфері ліцензування є такі:

- забезпечення рівності прав та законних інтересів усіх суб'єктів господарювання;

- захист прав, законних інтересів, життя та здоров'я громадян, захист навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки держави;
- встановлення єдиного порядку ліцензування видів господарської діяльності на території України та визначення його особливостей для окремих видів господарської діяльності, що зумовлені специфікою їх провадження;
- встановлення єдиного переліку видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню;
- запровадження ліцензування окремого виду господарської діяльності у разі недостатності інших засобів державного регулювання господарської діяльності.

Ліцензування певних видів господарської діяльності здійснює спеціально уповноважений орган з питань ліцензування, який виконує такі функції у даній сфері:

- розробляє основні напрямки розвитку ліцензування;
- розробляє проекти нормативно-правових актів з питань ліцензування, що приймаються органами виконавчої влади;
- узагальнює практику застосування нормативно-правових актів з питань ліцензування;
- здійснює нагляд за додержанням органами ліцензування та ліцензіатами законодавства в сфері ліцензування та дає роз'яснення щодо його застосування;
- здійснює методичне керівництво, інформаційне забезпечення діяльності органів ліцензування;
- затверджує спільно з органами ліцензування ліцензійні умови провадження певного виду господарської діяльності та порядок контролю за їх додержанням;
- формує експертно-апеляційну раду;
- веде Єдиний ліцензійний реєстр;
- видає розпорядження про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпорядження про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування.

Фінансування органу ліцензування здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України або місцевого бюджету. При наданні ліцензії визначаються ліцензійні умови, які являють собою установлені з урахуванням вимог вичерпний перелік організаційних, кваліфікаційних та інших спеціальних вимог, обов'язкових для виконання при провадженні видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню. У ліцензійні умови включаються кваліфікаційні вимоги

до працівників суб'єктів господарювання як юридичних, так і фізичних осіб.

Відповідно до чинного законодавства ліцензуванню підлягають такі види господарської діяльності:

- пошук (розвідка) корисних копалин;
- виробництво вибухових матеріалів промислового призначення;
- виробництво особливо небезпечних хімічних речовин;
- видобуток дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння;
- виготовлення виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння, торгівля виробами з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння;
- виробництво лікарських засобів, оптова, роздрібна торгівля лікарськими засобами;
- виробництво ветеринарних медикаментів і препаратів, оптова, роздрібна торгівля ветеринарними медикаментами і препаратами;
- виробництво пестицидів і агрохімікатів;
- виробництво спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, засобів індивідуального захисту, активної оборони та їх продаж;
- розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівля спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації;
- розроблення, виробництво, використання, експлуатація, сертифікаційні випробування, тематичні дослідження, експертиза, ввезення, вивезення криптосистем і засобів криптографічного захисту інформації, надання послуг у галузі криптографічного захисту інформації, крім послуг електронного цифрового підпису, торгівля криптосистемами і засобами криптографічного захисту інформації;
- розроблення, виробництво, впровадження, сертифікаційні випробування, ввезення, вивезення голографічних захисних елементів;
- розроблення, виробництво, впровадження, обслуговування, дослідження ефективності систем і засобів технічного захисту інформації, надання послуг у галузі технічного захисту інформації;
- виготовлення бланків цінних паперів, документів суворої звітності;

- транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом, транспортування природного, нафтового газу та газу (метану) вугільних родовищ трубопроводами та їх розподіл;
- постачання природного газу, газу (метану) вугільних родовищ за регульованим та нерегульованим тарифом;
- зберігання природного газу, газу (метану) вугільних родовищ в обсягах, що перевищують рівень, установлений ліцензійними умовами;
- централізоване водопостачання та водовідведення;
- розроблення, випробування, виробництво, експлуатація ракет-носіїв, космічних апаратів та їх складових частин, наземного комплексу управління космічними апаратами та його складовими частинами;
- проведення дезінфекційних, дезінсекційних, дератизаційних робіт;
- медична практика;
- переробка донорської крові та її компонентів, виготовлення з них препаратів;
- ветеринарна практика та ін.

Для отримання ліцензії суб'єкт господарювання повинен подати відповідну заяву, в якій вказати основні відомості про себе, а саме: найменування, місцезнаходження, банківські реквізити, ідентифікаційний код – для юридичних осіб; прізвище, ім'я по батькові, паспортні дані, ідентифікаційний номер фізичної особи платника податків та інших обов'язкових платежів – для фізичних осіб, а також вид господарської діяльності, по якій необхідно отримати ліцензію.

Рішення про видачу ліцензії приймає орган ліцензування строком не більше ніж десять робочих днів з часу подання заяви. Видана ліцензія повинна містити найменування органу ліцензування, що видав ліцензію; вид господарської діяльності, яка ліцензується; найменування юридичної особи або прізвище, ім'я по батькові фізичної особи – суб'єкта господарської діяльності, їх ідентифікаційний код або ідентифікаційний номер платника податків та інших обов'язкових платежів; місцезнаходження або місце проживання; дата прийняття та номер рішення про видачу ліцензії; дата видачі та строк дії ліцензії; посада, прізвище та ініціали особи, яка підписала ліцензію. Видана ліцензія засвідчується підписом керівника органу ліцензування та печаткою. Видача ліцензій суб'єктам господарювання здійснюється на платній основі, розмір і порядок зарахування плати встановлюється Кабінетом Міністрів України. На відміну від плати за реєстрацію, яка здійснюється до подання документів на реєстрацію, плата за видачу ліцензії здійснюється після прийняття рішення про видачу ліцензії.

Суб'єкт господарювання, який отримав ліцензію на господарську діяльність в центральному органі виконавчої влади, може здійснювати відповідну діяльність на всій території України. Відповідно господарська діяльність на підставі ліцензії, виданої місцевим органом, здійснюється на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці. При цьому для кожної філії, кожного відокремленого підрозділу суб'єкта господарювання, що буде проводити відповідну діяльність, необхідно отримати копію ліцензії. За видачу копії ліцензії здійснюється плата в розмірі одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян. Отримані кошти зараховуються до Державного бюджету України.

Державний нагляд і контроль у сфері ліцензування здійснює спеціально уповноважений орган з питань ліцензування шляхом проведення планових та позапланових перевірок. Планові перевірки за дотриманням ліцензійних умов проводяться не частіше одного разу на рік. Позапланові перевірки здійснюються на підставі надходження до органів ліцензування заяви у письмовій формі про порушення ліцензійних умов або з метою перевірки виконання розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов.

Підставами для анулювання ліцензії є:

- заява ліцензіата про анулювання ліцензії;
- акт про повторне порушення ліцензіатом ліцензійних умов;
- рішення про скасування державної реєстрації суб'єкта господарювання;
- нотаріально засвідчена копія свідоцтва про смерть фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності;
- акт про виявлення недостовірних відомостей у документах, поданих суб'єктом господарювання для одержання ліцензії;
- акт про встановлення факту передачі ліцензії або її копії іншій юридичній або фізичній особі для провадження господарської діяльності;
- акт про встановлення факту неподання в установлений строк повідомлення про зміну даних, зазначених в документах, що додавалися до заяви про видачу ліцензії;
- акт про невиконання розпорядження про усунення порушень ліцензійних умов;
- неможливість ліцензіата забезпечити виконання ліцензійних умов, встановлених для певного виду господарської діяльності;
- акт про відмову ліцензіата в проведенні перевірки органом ліцензування або спеціально уповноваженим органом з питань ліцензування.

Орган ліцензування приймає рішення про анулювання ліцензії протягом 10 робочих днів з дати встановлення підстав для анулювання ліцензії, яке вручається (надсилається) ліцензіату із зазначенням підстав анулювання не пізніше 3 робочих днів з дати його прийняття.

Ліцензування господарської діяльності за її видами є складовою державного регулювання підприємництва в Україні, спрямованого на забезпечення єдиної державної політики у цій сфері.

2.4. ОСНОВНІ ПИТАННЯ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА

Для більш ефективного здійснення державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання як юридичних, так і фізичних осіб, а також з метою прискорення економічних реформ та вирішення соціальних проблем у 2000 році було створено Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва (Держпідприємництво).

Діяльність Держпідприємництва України спрямовується та координується Кабінетом Міністрів. Цей комітет є центральним органом виконавчої влади і має спеціальний статус. Головна мета діяльності Держпідприємництва полягає в забезпеченні реалізації державної політики у сфері підприємництва. Виходячи з цього, окреслено ряд завдань, які повинен виконувати Державний комітет з питань регуляторної політики та підприємництва, а саме: приймати безпосередню участь у розробці та реалізації єдиної державної політики у сфері підприємництва, в першу чергу мова йде про регуляторну політику, державну політику щодо ліцензування певних видів діяльності та державної реєстрації суб'єктів господарювання; координувати діяльність органів виконавчої влади, яка пов'язана з розробленням та реалізацією заходів щодо проведення єдиної державної регуляторної політики; сприяти формуванню системи фінансово-кредитної, консультативної та інформаційної підтримки підприємництва; організація роботи, пов'язаної із здійсненням державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності.

Для виконання окресленого кола завдань Держпідприємництво України повинно виконувати такі функції:

- розробка та забезпечення реалізації пропозицій про формування єдиної державної політики у сфері підприємництва;
- прийняття рішення та забезпечення публікації проектів регуляторних актів, які мають суттєвий вплив на ринкове середовище, права та інтереси суб'єктів господарювання з метою їх публічного обговорення;

- аналіз розвитку підприємництва та реалізації заходів щодо проведення регуляторної політики;
- участь у розробці проектів Державного бюджету, державної програми економічного та соціального розвитку, програми діяльності Кабінету Міністрів України;
- організація розробки, реалізації та проведення експертизи державних цільових програм розвитку підприємництва;
- здійснення методичного керівництва розробкою регіональних програм підтримки та розвитку підприємництва, аналіз стану їх виконання, підготовка разом з Міністерством фінансів, Міністерством економіки та іншими центральними органами виконавчої влади пропозицій про визначення умов виділення необхідних для реалізації зазначених програм матеріально-технічних ресурсів та коштів Державного бюджету України;
- розробка пропозицій з питань регулювання інвестиційної та інноваційної діяльності;
- використання в установленому порядку бюджетних та позабюджетних коштів для реалізації затверджених програм розвитку підприємництва;
- ведення Єдиного ліцензійного реєстру та Державного реєстру суб'єктів господарювання, а також забезпечення доступу до цих даних органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій.

Регуляторна діяльність – це діяльність, спрямована на підготовку, прийняття, відстеження результативності та перегляд регуляторних актів, яка здійснюється регуляторними органами, фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями, територіальними громадами в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами.

Принципами державної регуляторної політики є:

- доцільність – обґрунтована необхідність державного регулювання господарських відносин з метою вирішення існуючої проблеми;
- адекватність – відповідність форм та рівня державного регулювання господарських відносин потребі вирішення існуючої проблеми та ринковим вимогам з урахуванням усіх прийнятних альтернатив;
- ефективність – забезпечення досягнення внаслідок дії регуляторного акта максимально можливих позитивних результатів за рахунок мінімально необхідних витрат ресурсів суб'єктів господарювання, громадян та держави;
- збалансованість – забезпечення у процесі регуляторної діяльності балансу інтересів суб'єктів господарювання, громадян та держави;

- передбачуваність – послідовність регуляторної діяльності, відповідність її цілям державної політики, а також планам з підготовки проектів регуляторних актів, що дозволяє суб'єктам господарювання здійснювати планування їхньої діяльності;
- прозорість та врахування громадської думки – відкритість для фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань дій регуляторних органів на всіх етапах їх діяльності, обов'язковий розгляд регуляторними органами ініціатив, зауважень та пропозицій, наданих у встановленому законом порядку фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями, обов'язковість і своєчасність доведення прийнятих регуляторних актів до відома фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, інформування громадськості про здійснення регуляторної діяльності.

Забезпечення здійснення державної регуляторної політики включає:

- встановлення єдиного підходу до підготовки аналізу регуляторного впливу та здійснення відстежень результативності регуляторних актів;
- підготовку аналізу регуляторного впливу;
- планування діяльності з підготовки проектів регуляторних актів;
- оприлюднення проектів регуляторних актів з метою одержання зауважень і пропозицій від фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, а також відкриті обговорення з участю представників громадськості питань, пов'язаних з регуляторною діяльністю;
- відстеження результативності регуляторних актів;
- перегляд регуляторних актів;
- систематизація регуляторних актів;
- недопущення прийняття регуляторних актів, які є непослідовними або не узгоджуються чи дублюють діючі регуляторні акти;
- викладення положень регуляторного акта у спосіб, який є доступним та однозначним для розуміння особами, які повинні впроваджувати або виконувати вимоги цього акта;
- оприлюднення інформації про здійснення регуляторної діяльності.

Слід зазначити, що аналіз регуляторного впливу (АРВ) – документ, який містить обґрунтування необхідності державного регулювання шляхом прийняття регуляторного акта, аналіз впливу, який справлятиме регуляторний акт на ринкове середовище, забезпечення прав та інтересів суб'єктів господарювання, громадян та держави, а також обґрунтування відповідності проекту регуляторного акта принципам державної регуляторної політики.

Аналіз регуляторного впливу вже тривалий час використовується для поліпшення якості законодавчих актів і регулювань такими країнами,

як Сполучені Штати Америки, Канада, Великобританія, Австралія. Країни, які запровадили дані системи, переконані, що за умови правильного функціонування програми АРВ можна збільшити ВВП на душу населення, а також покращити життєві стандарти, зменшити рівень інфляції, стимулюючи конкуренцію й поліпшуючи функціонування ринку.

У спрощеному вигляді аналіз регуляторного впливу може являти собою перелік очікуваних позитивних та негативних наслідків, а також ймовірність виникнення невизначених впливів від впровадження запропонованого проекту, виражених у кількісній формі. Більш складною формою АРВ є ретельний аналіз витрат і вигод, іноді застосовування широкомасштабних економетричних моделей економіки із залученням економістів, інженерів, науковців та інших експертів. АРВ може також надавати детальну інформацію про кількісне вираження чистої вигоди для суспільства (суспільна вигода мінус суспільні витрати), а також розподільчі ефекти запланованої урядової дії та її ймовірні альтернативи. Наприклад, в Австралії та Іспанії вимагається проведення фіскального аналізу регуляторних впливів, а у Великобританії – аналізу витрат для бізнесу. Корисність програм АРВ полягає у тому, що вони систематично надають інформацію, яку ті, хто приймає рішення, можуть використовувати для обґрунтованих порівнянь та вибору між альтернативами. Однак більш корисними є ускладнені форми АРВ, коли використовується економічна теорія передбачення впливу на конкуренцію й аналіз витрат та вигод (АРВ), щоб надати інформацію про те, які з альтернатив можуть бути найбільш ефективними для суспільства, тим, хто приймає рішення. АРВ також корисний при проведенні оцінки розподільчого ефекту, тобто визначення суб'єктів, які мають позитивний чи негативний вплив від даного регулювання.

Аналіз регуляторного впливу готується до оприлюднення проекту регуляторного акта з метою одержання зауважень та пропозицій. Розробник проекту регуляторного акта при підготовці аналізу регуляторного впливу повинен:

- визначити та проаналізувати проблему, яку пропонується розв'язати шляхом державного регулювання господарських відносин, а також оцінити важливість цієї проблеми;
- обґрунтувати, чому визначена проблема не може бути розв'язана за допомогою ринкових механізмів і потребує державного регулювання;
- обґрунтувати, чому визначена проблема не може бути розв'язана за допомогою діючих регуляторних актів, та розглянути можливість внесення змін до них;
- визначити очікувані результати прийняття запропонованого регуляторного акта, у тому числі здійснити розрахунок очікуваних

витрат та вигод суб'єктів господарювання, громадян та держави внаслідок дії регуляторного акта;

- визначити цілі державного регулювання;
- визначити та оцінити усі прийнятні альтернативні способи досягнення встановлених цілей, у тому числі ті з них, які не передбачають безпосереднього державного регулювання господарських відносин;
- аргументувати переваги обраного способу досягнення встановлених цілей;
- описати механізми і заходи, які забезпечать розв'язання визначеної проблеми шляхом прийняття запропонованого регуляторного акта;
- обґрунтувати можливість досягнення встановлених цілей у разі прийняття запропонованого регуляторного акта;
- обґрунтовано довести, що досягнення запропонованим регуляторним актом встановлених цілей можливе з найменшими витратами для суб'єктів господарювання, громадян та держави;
- обґрунтовано довести, що вигоди, які виникатимуть внаслідок дії запропонованого регуляторного акта, виправдовують відповідні витрати у випадку, якщо витрати та (або) вигоди не можуть бути кількісно визначені;
- оцінити можливість впровадження та виконання вимог регуляторного акта залежно від ресурсів, якими розпоряджаються органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи, які повинні впроваджувати або виконувати ці вимоги;
- оцінити ризик впливу зовнішніх чинників на дію запропонованого регуляторного акта;
- обґрунтувати запропонований строк чинності регуляторного акта;
- визначити показники результативності регуляторного акта;
- визначити заходи, за допомогою яких буде здійснюватися відстеження результативності регуляторного акта в разі його прийняття.

Аналіз регуляторного впливу підписується розробником проекту регуляторного акта, а якщо розробником проекту є регуляторний орган, інший орган, установа чи організація – керівником цього органу, установи чи організації.

Кожний проект регуляторного акта оприлюднюється з метою одержання зауважень і пропозицій від фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань. Стосовно кожного регуляторного акта послідовно здійснюються базове, повторне та періодичне відстеження його результативності.

Регуляторні акти, прийняті Верховною Радою України, Президентом України та Кабінетом Міністрів України, офіційно оприлюднюються відповідно до Конституції України та інших законодавчих актів. Регуляторні органи публікують у друкованих засобах масової інформації та (або) розміщують на своїх офіційних сторінках у мережі Інтернет, або оприлюднюють в інший спосіб, зокрема через телебачення і радіо, інформацію про здійснення ними регуляторної діяльності.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Сутність державного регулювання.
2. Методи державного регулювання економіки.
3. Особливості правових і адміністративних методів регулювання економіки.
4. Економічні методи регулювання.
5. Основні способи державного регулювання економіки.
6. Основні принципи державної політики у сфері ліцензування.
7. Види господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню.
8. Документи, які необхідні для отримання ліцензії суб'єктом господарювання.
9. Підстави для анулювання ліцензії.
10. Функції Держпідприємництва України.
11. Принципи державної регуляторної політики.
12. Сутність аналізу регуляторного впливу.
13. Етапи проведення аналізу регуляторного впливу.

ТЕСТИ

1. Згідно із законодавством України власність існує в таких формах :
 - а) приватна, державна, колективна, комунальна;
 - б) державна, колективна, приватна, власність інших держав;
 - в) приватна, комунальна, державна.
2. Державна реєстрація суб'єктів господарювання – це:
 - а) офіційне визнання суб'єкта господарювання з боку держави;
 - б) видача документів суб'єкту господарювання, що свідчать про внесення його до Державного реєстру суб'єктів господарювання;
 - в) засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, які передбачені законодавством, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру.

3. При проходженні державної реєстрації суб'єкта господарювання – юридичної особи подаються такі документи:
 - а) рішення власника майна про створення суб'єкта господарювання, реєстраційна картка встановленого зразка, документ, що засвідчує сплату власниками внесків до статутного фонду, документ, що засвідчує внесення плати за державну реєстрацію;
 - б) рішення власника майна про створення суб'єкта господарювання, установчі документи суб'єкта господарювання, реєстраційна картка встановленого зразка, документ, що засвідчує сплату власниками внесків до статутного фонду, документ, що засвідчує внесення плати за державну реєстрацію;
 - в) рішення власника майна про створення суб'єкта господарювання, реєстраційна картка встановленого зразка, установчі документи суб'єкта господарювання, довідка про присвоєння ідентифікаційного номера, документ, що засвідчує внесення плати за державну реєстрацію.
4. Ліцензування – це діяльність, пов'язана з:
 - а) видачею, переоформленням ліцензій;
 - б) веденням ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів;
 - в) видачею, переоформленням ліцензій та анулюванням ліцензій, видачею дублікатів ліцензій, веденням ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів, контролем за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов, видачею розпорядження про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування.
5. Аналіз регуляторного впливу – це:
 - а) діяльність органів виконавчої влади з підготовки, публічного обговорення, погодження, видання та відслідкування ефективності дії регуляторних актів;
 - б) спосіб збору й організації інформації про очікувані впливи законів або регулювань, а також їхні ймовірні альтернативи;
 - в) опис проблеми, яку планується розв'язати шляхом втручання держави у відповідну сферу підприємницької діяльності;
 - г) визнання цілей регулювання діяльності суб'єктів господарювання.
6. Регуляторна діяльність – це:
 - а) діяльність органів виконавчої влади з підготовки регуляторних актів, якими є нормативно-правові акти або директивні листи, що встановлюють або роз'яснюють правила діяльності суб'єктів господарювання;

- б) діяльність з підготовки, публічного обговорення, погодження, видання, виконання та відслідкування ефективності дії регуляторних актів, якими є нормативно-правові акти або директивні листи, що встановлюють або роз'яснюють правила діяльності суб'єктів господарювання;
 - в) діяльність органів виконавчої влади з підготовки, публічного обговорення, погодження, видання, виконання та відслідкування ефективності дії регуляторних актів, якими є нормативно-правові акти або директивні листи, що встановлюють або роз'яснюють правила діяльності суб'єктів господарювання;
 - г) діяльність органів виконавчої влади з підготовки, публічного обговорення, виконання та відслідкування ефективності дії регуляторних актів, якими є нормативно-правові акти або директивні листи, що встановлюють або роз'яснюють правила діяльності суб'єктів господарювання.
7. За проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця стягується реєстраційний збір у такому розмірі:
- а) 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
 - б) 2 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
 - в) 15 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.
8. Датою державної реєстрації фізичної особи – підприємця є:
- а) дата надходження документів на проведення державної реєстрації;
 - б) дата видачі свідоцтва про державну реєстрацію;
 - в) дата внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації.
9. Строк державної реєстрації юридичної особи з дати надходження документів не повинен перевищувати:
- а) двох робочих днів;
 - б) трьох робочих днів;
 - в) п'яти робочих днів.
10. Орган ліцензування приймає рішення про видачу ліцензії або про відмову у її видачі з дати надходження заяви про видачу ліцензії та документів, що додаються до заяви, у строк не пізніше ніж:
- а) п'ять робочих днів;
 - б) десять робочих днів;
 - в) тридцять робочих днів.

Тема 3. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПРИВАТНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСІВ ПІДПРИЄМСТВ ПРИВАТНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ

Формування економічної системи, основою якої є дія ринкових механізмів із соціальною орієнтацією, передбачає докорінну перебудову відносин власності. Успіх у цьому значно залежить від темпів становлення повноцінного й ефективного приватного сектора економіки.

У сучасних умовах приватна власність створює альтернативу державній, тим самим забезпечуючи розмаїття її форм, конкуренцію суб'єктів. Вона формує базу для розвитку похідних і змішаних форм; сприяє утворенню середнього класу в суспільстві; викорінює менталітет недбалого ставлення до майна; виховує почуття господаря і відповідальності за свою працю, стимулює людей до ефективної діяльності; сприяє утвердженню політичної та економічної свободи в суспільстві. Отже, приватна власність є важливим чинником процесів реформування.

Приватна власність – це один із найефективніших засобів економічного прогресу, соціально-економічного розвитку. Вона, поряд з державною та іншими формами, вкрай необхідна для повноцінного розвитку економіки.

Приватним підприємством в Україні визнається підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці чи з використанням найманої праці. Приватним є також підприємство, що діє на основі приватної власності суб'єкта господарювання – юридичної особи. Тобто приватне підприємство створюється виключно на основі приватної власності однієї або кількох фізичних осіб чи юридичної особи.

Підприємницькою діяльністю в Україні без створення юридичної особи мають право займатися громадяни України і громадяни інших держав, не обмежені законом у правоспроможності і дієздатності.

Не допускаються до занять підприємницькою діяльністю:

- військовослужбовці;
- працівники органів прокуратури, суду, державної безпеки, внутрішніх справ, державного арбітражу, державного нотаріату;

- працівники державної влади і управління, які здійснюють контроль за діяльністю підприємств;
- особи, яким суд заборонив займатися певним видом діяльності на строк, визначений рішенням суду.

Найбільш характерними ознаками приватного підприємства як однієї з форм ведення бізнесу зі створенням юридичної особи є:

- приватне підприємство є самостійним суб'єктом права. Самостійність приватного підприємства визначає його комерційну свободу;
- приватне підприємство є господарюючим суб'єктом. Це означає, що підприємство здійснює господарську діяльність, а саме: виробничу, науково-дослідну, комерційну діяльність, якщо вона не заборонена законодавством України і відповідає цілям, що відображені в статуті підприємства. Законодавство обмежує права приватних підприємств на заняття певними видами діяльності, а саме: діяльність, що пов'язана з виробництвом та реалізацією зброї та боєприпасів до неї, видобутком бурштину, охороною окремих особливо важливих об'єктів права державної власності, а також діяльність, що пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних, судово-психіатричних експертиз; страхова діяльність; довірча діяльність; ломбардна діяльність; діяльність з організації торгівлі цінними паперами.
- приватне підприємство є статутним суб'єктом. Це означає, що основним документом, за яким воно існує, є статут. У статуті відображені цілі діяльності підприємства, які в свою чергу є основою його спеціальної громадської праводієздатності;
- приватне підприємство має права юридичної особи. На момент державної реєстрації підприємства єдиним джерелом його майна є статутний фонд. Однак законодавством не передбачена обов'язкова наявність статутного фонду приватного підприємства, відповідно не визначається його мінімальний розмір. Це означає, що створення статутного фонду приватного підприємства не є обов'язковим.
- управління підприємством здійснюється відповідно до статуту. Управління приватним підприємством може здійснюватися його засновником, який є його директором. Засновник може делегувати свої повноваження з управління іншій особі. У цьому випадку саме директор буде самостійно вирішувати питання діяльності підприємства, за винятком віднесених до компетенції інших органів управління (засновника);
- приватне підприємство має право створювати філіали, представництва, відділення та інші підрозділи з правом відкриття поточних рахунків.

Приватні підприємства можуть створюватися як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності. Приватне підприємство повинно мати статут, власну печатку, скласти самостійний баланс, відкривати розрахунковий рахунок у банку, тобто воно має всі атрибути юридичної особи.

Статут приватного підприємства повинен містити відомості про його найменування, мету і предмет діяльності, розмір і порядок утворення статутного та інших фондів, порядок розподілу прибутків і збитків, органи управління і контролю, їх компетенцію, умови реорганізації та ліквідації підприємства, інші відомості, що не суперечать законодавству. Статут (положення) затверджується власником майна (засновником) підприємства чи його представниками, органами або іншими суб'єктами відповідно до закону.

Законодавство не містить будь-яких обмежень щодо розміру статутного фонду приватного підприємства. Під час формування статутного фонду приватного підприємства слід виходити лише з принципу достатності для здійснення господарської діяльності.

Зареєстрована сума статутного капіталу приватного підприємства може вноситися засновником нескінченно довго або ж взагалі не вноситися. У разі прийняття власником приватного підприємства рішення про збільшення або зменшення статутного капіталу внесення змін до статуту з подальшою державною реєстрацією цієї зміни є обов'язковим.

Майно підприємства становлять виробничі і невиробничі фонди, а також інші цінності, вартість яких відображається в самостійному балансі підприємства. Джерелами формування майна підприємства є грошові та матеріальні внески засновників; доходи, одержані від реалізації продукції, послуг, інших видів господарської діяльності; доходи від цінних паперів; кредити банків та інших кредиторів; капітальні вкладення і дотації з бюджетів; майно, придбане в інших суб'єктів господарювання, організацій та громадян у встановленому законодавством порядку; інші джерела, не заборонені законодавством України.

Управління приватним підприємством здійснюється згідно з його установчими документами. Власник здійснює свої права щодо управління підприємством безпосередньо або через уповноважені ним органи відповідно до статуту підприємства чи інших установчих документів.

Переваги форми організації бізнесу у вигляді приватного підприємства такі:

- максимально повне використання власником права на участь в управлінні підприємством. Усі найважливіші питання діяльності

підприємства приймаються власником особисто або призначеним ним директором;

- спрощений порядок реалізації права на правонаступництво;
- власник несе обмежену відповідальність за зобов'язаннями підприємства, тобто лише в межах вкладів у власний капітал, якщо інше не передбачено статутом;
- оплата внесків може здійснюватися як у грошовій, так і майновій формах;
- практично повністю відсутні так звані агентські ризики та витрати, зумовлені принципал-агент-конфліктом між окремими власниками та власниками і менеджментом.

До основних недоліків, які перешкоджають ефективній фінансовій діяльності приватного підприємства, можна віднести такі:

- низький рівень мобільності прав власності на приватне підприємство. Позбутися права власності на приватне підприємство можна в результаті його ліквідації або внаслідок продажу підприємства у повному обсязі іншій особі;
- неможливість залучення власного капіталу від інших, крім власника, інвесторів;
- відсутність детального нормативного регулювання діяльності приватного підприємства, що створює умови для свавілля бюрократії.

Фінансування приватного підприємства здійснюється на основі внесків його власника, тезаврації прибутку, одержання комерційних чи банківських позичок. Враховуючи статус приватного підприємства, оптимальним способом поповнення власного капіталу з погляду мінімізації накладних витрат є реінвестування прибутку. На практиці типовою є ситуація, коли в приватних підприємствах повністю відсутній статутний капітал, а величина власного капіталу в результаті одержаних збитків має від'ємне значення. У такому разі проблемним є залучення кредитних ресурсів.

Для України пріоритетними напрямками розвитку приватного підприємництва слід вважати:

- 1) виробництво товарів, які замінюють товари критичного імпорту;
- 2) виробництво конкурентоспроможних товарів народного споживання;
- 3) виробництво продуктів харчування;
- 4) виробництво сільськогосподарської продукції;
- 5) створення потужностей з первинної переробки сільськогосподарської продукції.

3.2. ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИВАТНИХ ПІДПРИЄМСТВ – СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

За своїми обсягами та чисельністю працівників приватні підприємства, як правило, належать до суб'єктів малого бізнесу. Суб'єктами малого бізнесу є фізичні особи, зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності, а також юридичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та обсяг річного валового доходу – 70 млн. грн.

Критеріями переходу до єдиного податку, спрощеного обліку та звітності для суб'єктів малого підприємництва – юридичних осіб є середньооблікова чисельність працівників, яка не повинна перевищувати 50 осіб, а обсяг виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) за рік – до 1 млн. грн.

Суб'єкти підприємницької діяльності – юридичні особи, які бажають перейти на спрощену систему оподаткування, обліку і звітності, можуть самостійно вибрати одну із таких форм єдиного податку:

- у розмірі 6 % від суми виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) без врахування акцизного збору в разі сплати податку на додану вартість;
- у розмірі 10 % від суми виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), за винятком акцизного збору, в разі включення ПДВ до складу єдиного податку.

Базою оподаткування є виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – сума, яка фактично отримана суб'єктом підприємницької діяльності на поточний рахунок або в касу за здійснення операцій з продажу продукції (товарів, робіт, послуг). При цьому слід враховувати, що у випадку здійснення операцій з продажу основних фондів виручкою від реалізації вважається різниця між сумою, отриманою від реалізації основних фондів, і їх залишковою вартістю на момент продажу. Необхідно також відмітити, що на спрощену систему оподаткування, обліку та звітності можуть перейти філії лише зі статусом юридичної особи.

Не можуть бути платниками єдиного податку:

- суб'єкти підприємницької діяльності, на яких розповсюджується дія Закону України “Про патентування деяких видів підприємницької діяльності” в частині придбання спеціального патенту;
- довірчі товариства, страхові компанії, банки, інші фінансово-кредитні установи та небанківські фінансові заклади;

- суб'єкти підприємницької діяльності, якщо частка, що належить юридичним особам – учасникам і засновникам цих суб'єктів, які не є суб'єктами малого підприємництва, перевищує 25 %.

Платник єдиного податку складає:

- книгу обліку продажу товарів (робіт, послуг) та книгу обліку придбання товарів (робіт, послуг) – для платників ПДВ;
- книгу обліку доходів і витрат.

Платники єдиного податку звільняються від таких податків і зборів:

- податку на додану вартість, крім випадку, коли юридична особа вибрала спосіб оподаткування доходів за єдиним податком із ставкою 6 %;
- податку на прибуток підприємства;
- плати (податку) за землю;
- збору на спеціальне використання природних ресурсів;
- збору на обов'язкове соціальне страхування;
- комунального податку;
- збору за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі і сфери послуг;
- внесків у Державний фонд сприяння зайнятості населення;
- плати за патенти.

Порівняльна характеристика оподаткування приватних підприємств при звичайній та спрощеній системах оподаткування наведена в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Оподаткування приватних підприємств при різних системах оподаткування

Види податків та зборів	При звичайній системі оподаткування	При спрощеній системі оподаткування	
		за ставкою 6 %	за ставкою 10 %
Єдиний податок	–	+	+
Податок на прибуток підприємств	+	–	–
Плата (податок) за землю	+	орендна плата	орендна плата
Податок з власників транспортних засобів	+	+	+
Акцизний збір	+	+	+
Податок на додану вартість	+	+	–
Мито	+	+	+

Продовж. табл. 3.1

Види податків та зборів	При звичайній системі оподаткування	При спрощеній системі оподаткування	
		за ставкою 6 %	за ставкою 10 %
Збір за геологорозвідувальні роботи, що здійснюються за рахунок державного бюджету	+	+	+
Збір за спеціальне використання природних ресурсів	+	-	-
Збір за забруднення навколишнього природного середовища	+	+	+
Державне мито	+	+	+
Місцеві податки:			
- податок на рекламу	+	+	+
- комунальний податок	+	-	-
Місцеві збори:	+	+	+
- збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі	+	-	-
Збір на обов'язкове соціальне страхування	+	-	-
Збір на обов'язкове державне пенсійне страхування	+	-	-
Збір до Державного інноваційного фонду	+	-	-
Внески до Державного фонду сприяння зайнятості населення	+	-	-

Рішення про використання спрощеної системи оподаткування приймається платником самостійно і повинно бути виваженим та вмотивованим. Основним фактором, що впливає на прийняття такого рішення є економічна доцільність, яка вимірюється зниженням податкових платежів внаслідок зміни системи оподаткування.

На рис. 3.1 подана схема оцінки застосування спрощеної системи оподаткування. Оцінку доцільності переходу на спрощену систему оподаткування доцільно розпочати з аналізу переваг та недоліків даної системи.

Застосування спрощеної системи оподаткування на умовах сплати єдиного податку для приватних підприємств – юридичних осіб має такі переваги (табл. 3.2).

Оцінка негативних наслідків використання єдиного податку для приватних підприємств є важливим моментом при прийнятті рішення про вибір системи оподаткування.

Рис. 3.1. Схема оцінки доцільності застосування спрощеної системи оподаткування

Недоліки застосування спрощеної системи оподаткування такі:

- неузгодженість законодавчих актів про спрощену систему оподаткування з іншими нормативними актами;
- тимчасовий характер спрощеної системи оподаткування і відсутність чіткої перспективи їх використання;
- відсутність зв'язку об'єкта оподаткування з витратами;
- неможливість видачі податкових накладних покупцям у випадку застосування єдиного податку за ставкою 10 %;
- втрата права на бюджетне відшкодування у разі переходу на сплату єдиного податку за ставкою 10 %.

Головним принципом визначення економічної доцільності переходу на спрощену систему оподаткування є співставлення суми податкових платежів при звичайній системі оподаткування з сумою податкових зобов'язань при застосуванні єдиного податку за ставкою 6 % або 10 %. Оптимальним терміном податкового періоду для проведення економічної оцінки є календарний рік, що дозволяє нівелювати сезонні коливання обсягів продаж та інших показників, які використовуються в розрахунках.

**Характеристика переваг використання єдиного податку
для приватних підприємств – юридичних осіб**

Сфера переваг	Єдиний податок
Нормативна база	Суттєво скорочується перелік законодавчих і нормативних актів, що регламентують оподаткування
Розрахунки, пов'язані з нарахуванням податкових зобов'язань	Значно спрощуються внаслідок розрахунку єдиного об'єкта оподаткування – виручки від реалізації
Ведення податкового обліку	Податковий облік ведеться тільки за податками і зборами, платниками яких є мале підприємство
Складання податкової звітності	Замість різноманітних форм податкової звітності заповнюється одна форма
Надання податкової звітності	Зникає необхідність контролювати терміни надання звітності за податками і зборами, платниками яких не є суб'єкт підприємництва
Терміни сплати податків і зборів	Замість різних та розосереджених у часі термінів сплати податків і зборів, що замінюються єдиним податком, запроваджується єдиний термін. Дана перевага найбільш відчутна для підприємств, що застосовують єдиний податок за ставкою 10 %
Платежі в бюджет та державні цільові фонди	Можливе зменшення платежів за податками і зборами в результаті переходу на спрощену систему оподаткування
Застосування фінансових санкцій за порушення у сфері оподаткування	Ймовірність зменшення штрафних санкцій у зв'язку з: - скороченням кількості форм податкової звітності підприємства; - суттєвої уніфікації термінів надання звітності і сплати податків і зборів; - скорочення кількості перевірок і їх тривалість, оскільки при застосуванні спрощеної системи оподаткування скорочується кількість параметрів, що контролюються органами державної податкової служби

Після розрахунку економічної доцільності варто врахувати додаткові фактори, до яких належать:

- наявність збитків минулих років, які при продовженні роботи за звичайною системою оподаткування переносилися б на наступні податкові періоди;
- наявність не відшкодованих з бюджету сум ПДВ. Цей фактор може значно знизити ефективність застосування єдиного податку за ставкою 10 %;

- втрата частини клієнтів внаслідок неможливості видачі податкових накладних при переході на єдиний податок за ставкою 10 %.

Перелік додаткових факторів може бути індивідуальним для кожного окремого підприємства.

3.3. ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ ПРИВАТНИХ ПІДПРИЄМСТВ – СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.99 (ст. 11) для суб'єктів малого підприємництва і представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності встановлена скорочена за показниками квартальна і річна фінансова звітність у складі Балансу (форма № 1-м) та Звіту про фінансові результати (форма № 2-м).

Якщо за результатами діяльності року підприємство не відповідає критеріям суб'єкта малого підприємництва, воно повинно подавати фінансову звітність, передбачену для інших господарюючих суб'єктів у складі Балансу, Звіту про фінансові результати, Звіту про рух грошових коштів, Звіту про власний капітал та Приміток до річної фінансової звітності.

Форми та зміст статей фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва (СМП) та представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності регламентуються Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 25 “Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва”, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 25.02.2000 № 39 зі змінами і доповненнями від 24.02.2001 № 101.

Фінансова звітність зазначених суб'єктів господарювання складається у тисячах гривень з одним десятковим знаком і подається органам, визначеним у Порядку подання фінансової звітності, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2000 № 419, не пізніше:

- квартальна – 25 числа місяця, що настає за звітним кварталом;
- річна – 20 лютого наступного за звітним року.

Єдиною відмінністю від форми № 1 є укрупнення окремих статей Балансу. У Звіті про фінансові результати розглядається фінансовий стан підприємства з позицій, які відрізняються від прийнятих при складанні Балансу. Якщо в Балансі відображається стан підприємств на певний момент часу, то у Звіті про фінансові результати надаються підсумки виробничої діяльності за певний проміжок часу.

Порядок заповнення Звіту про фінансові результати для суб'єктів малого підприємництва (форма № 2-м) регламентовано П(С)БО 25.

Норми П(С)БО 25 поширюються на суб'єкти малого підприємництва, які визнані чинним законодавством.

Порядок складання Звіту про фінансові результати у суб'єктів малого підприємництва дещо відрізняється. Відмінність полягає в тому, що платник єдиного податку не є платником податку на прибуток. Тому він не заповнює рядок 170 форми № 2-м, а витрати з нарахування і сплати єдиного податку відображає в рядку 130 форми № 2-м у складі інших операційних витрат, що відносяться до операційної діяльності.

Витрати, що відносяться до інвестиційної і фінансової діяльності, зазначаються у рядку 150 форми № 2-м "Інші звичайні витрати". До витрат від інвестиційної діяльності відносяться: собівартість реалізованих фінансових інвестицій, необоротних активів; втрати від неопераційних курсових різниць; втрати від уцінки фінансових інвестицій тощо.

До складу витрат фінансової діяльності включаються: витрати на сплату відсотків з фінансових кредитів; інші витрати підприємства із залучення позикового капіталу.

Доходи від інвестиційної і фінансової діяльності відображаються у рядку 050 форми № 2-м "Інші звичайні доходи". До складу доходів від інвестиційної діяльності включаються доходи від реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів тощо. До доходів від фінансової діяльності відносяться дивіденди, відсотки, доходи від участі у капіталі, інші доходи від фінансових операцій.

У статті "Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)" відображається загальний дохід (виручка) від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг.

У статті "Непрямі податки та інші вирахування з доходу" відображається сума податку на додану вартість, акцизного збору та інших вирахувань з доходу (надані знижки, вартість повернутих товарів та інші обов'язкові збори).

Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) визначається шляхом вирахування з доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) непрямих податків та інших вирахувань з доходу. Показники про непрямі податки та інші вирахування з доходу, податок на прибуток, витрати і збитки наводяться в дужках.

У статті "Інші операційні доходи" відображаються суми інших доходів від операційної діяльності підприємства, крім доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), а саме: дохід від операційної оренди активів; дохід від операційних курсових різниць;

відшкодування раніше списаних активів; дохід від реалізації оборотних активів, крім фінансових інвестицій тощо.

У статті “Інші операційні витрати” відображаються: адміністративні витрати, витрати на збут; собівартість реалізованих оборотних активів, крім фінансових інвестицій; відрахування на створення резерву сумнівних боргів; списання безнадійних боргів; втрати від знецінення запасів; втрати від операційних курсових різниць; визнані економічні санкції; відрахування для забезпечення відшкодування наступних витрат; інші витрати, що пов’язані з операційною діяльністю підприємства, крім витрат, що включаються до собівартості продукції (товарів, робіт, послуг). У цій статті також відображаються належна відповідно до чинного законодавства до сплати за звітний період сума єдиного податку, плата за спеціальний торговий патент і сума єдиного (фіксованого) податку для сільськогосподарських товаровиробників з конкретизованими назвою та сумою кожного податку (плати) у рядку 131.

У статті “Інші звичайні доходи” відображаються: дивіденди, відсотки, доходи від участі в капіталі та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій; дохід від реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів і майнових комплексів; дохід від неопераційних курсових різниць; інші доходи, які виникають у процесі звичайної діяльності, але не пов’язані з операційною діяльністю підприємства.

У статті “Інші звичайні витрати” відображаються: витрати на сплату процентів та інші витрати підприємства, пов’язані із залученням позикового капіталу; втрати від участі в капіталі; собівартість реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів, майнових комплексів; втрати від неопераційних курсових різниць; втрати від уцінки фінансових інвестицій та необоротних активів; інші витрати, які виникають у процесі звичайної діяльності, крім фінансових витрат, але не пов’язані з операційною діяльністю підприємства.

У статтях “Надзвичайні витрати” і “Надзвичайні доходи” відображаються відповідно: втрати від надзвичайних подій (стихійного лиха, пожеж, техногенних аварій тощо), включаючи затрати на запобігання виникненню втрат від стихійного лиха та техногенних аварій; суми страхового відшкодування та покриття втрат від надзвичайних ситуацій за рахунок інших джерел; доходи або втрати від інших подій та операцій, які відповідають визначенню надзвичайних подій.

У статті “Податок на прибуток” відображається сума податку на прибуток. У статті “Збільшення (зменшення) залишків незавершеного виробництва і готової продукції” показується збільшення або зменшення

залишків незавершеного виробництва і готової продукції підприємства. Показник про зменшення залишків наводиться в дужках.

У статті “Чистий прибуток (збиток)” відображається чистий прибуток або чистий збиток – різниця між сумою чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і сумою всіх витрат. Сума всіх витрат збільшується на суму зменшення залишків незавершеного виробництва і готової продукції або зменшується на суму збільшення залишків незавершеного виробництва і готової продукції.

3.4. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИВАТНИМИ ПІДПРИЄМЦЯМИ

Рухливий і динамічний підприємницький сектор сприяє формуванню здорового конкурентного середовища, розширює можливості працевлаштування населення, зумовлює появу нових стимулів до суспільно корисної, продуктивної діяльності. Успіх у підприємстві базується на здатності підприємця приймати правильні, обґрунтовані рішення. Підприємець є визначальною особою в підприємстві та ключовою фігурою в ринковій економіці.

Підприємець – це особа, яка здійснює самостійну, систематичну, ініціативну, ризикову діяльність, що спрямована на виробництво товарів та надання послуг з метою одержання прибутку або особистого доходу і передбачає здійснення нововведень.

Приватний підприємець – це суб’єкт підприємницької діяльності – фізична особа (без створення юридичної особи), що займається веденням власного бізнесу. Приватний підприємець виконує чотири функції, які властиві саме цьому виду діяльності, а саме: ресурсну, управлінську, інноваційну, ризикову.

Ресурсна функція полягає в тому, що підприємець бере на себе ініціативу поєднання фінансових, людських, інформаційних, інтелектуальних та інших ресурсів у процесі виробництва товару чи надання послуги, організовує виробництво, розподіляє засоби виробництва і трудову діяльність.

Управлінська функція підприємця – це прийняття управлінських рішень на всіх стадіях виробничої та збутової діяльності, здійснення організації, планування, мотивації та контролю виробництва.

Інноваційна функція передбачає здійснення інновацій, освоєння нової продукції, нових технологій та нових форм організації виробництва і праці, пошук нових ринків збуту, нових засобів задоволення

потреб споживача, перехід від традиційних до нових форм господарювання, які не мають аналогів у господарській діяльності.

Ризикова функція полягає у необхідності прийняття рішень, які спрямовані на досягнення успіху, але не гарантують його через невизначеність та мінливість економічної ситуації. Підприємець ризикує не лише власним майном, вкладеними коштами, а й своєю працею, своїм часом, діловою репутацією.

Характерними рисами приватного підприємця є:

- організаційно-господарське новаторство;
- готовність і здатність до ризику;
- пошук нових можливостей та ініціативність;
- орієнтація на ефективність та якість продукції й обслуговування;
- майнова відповідальність і цілеспрямованість;
- висока інформованість та постійне спостереження;
- чіткість, планомірність у роботі;
- комунікабельність, чесність, надійність.

Державна реєстрація фізичних осіб – підприємців проводиться, відповідно до Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців”, який набрав чинності з 1 липня 2004 року, державним реєстратором виключно у виконавчому комітеті міської ради або у районній державній адміністрації за місцем проживання фізичної особи – підприємця.

Для проведення державної реєстрації фізична особа, яка має намір стати підприємцем, повинна надати такі документи:

- заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця, яка видається державним реєстратором і є одночасно заявою;
- копію довідки про включення заявника до Державного реєстру фізичних осіб – платників та інших обов’язкових платежів (ідентифікаційний номер фізичної особи – платника податків);
- документ, що підтверджує внесення реєстраційного збору за проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця (два неоподаткованих мінімуми доходів громадян).

За відсутності підстав для відмови у проведенні державної реєстрації державний реєстратор повинен внести до Єдиного державного реєстру запис про проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця на підставі відомостей реєстраційної картки. Строк державної реєстрації фізичної особи – підприємця не повинен перевищувати двох робочих днів з дати надходження документів для проведення державної реєстрації.

Зареєстрований суб'єкт підприємницької діяльності без створення юридичної особи (далі – приватний підприємець) повинний також зареєструватися:

- у державній податковій інспекції (адміністрації) як платник податку на додаткову вартість;
- в органах Пенсійного фонду;
- як страхувальник в органах соціального страхування.

Суб'єкт підприємницької діяльності без створення юридичної особи має право відкривати рахунок у будь-якому банку України та інших державах за згодою цих банків у порядку, встановленому НБУ. Підставою для відкриття рахунку є свідоцтво про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності та копія документа, що підтверджує взяття його на облік у державному податковому органі.

Власний капітал приватного підприємця формується виключно за рахунок його приватного майна. Основним джерелом його збільшення є внутрішнє фінансування, зокрема не використаний для споживання прибуток. Кредитні рамки приватного підприємця обмежуються величиною приватного майна, яке він може надати як кредитне забезпечення.

Приватний підприємець відповідає за боргами суб'єкта господарювання, власником якого він є, всім своїм майном, окрім майна, на яке згідно з цивільним процесуальним законодавством не може бути звернено стягнення. Одночасно з прийняттям заяви про порушення справи щодо банкрутства підприємця господарський суд приймає рішення про накладення арешту на його майно, яке включається до складу ліквідаційної маси у разі оголошення підприємця банкрутом. Приватне майно підприємця підлягає реалізації судовим виконавцем на основі виконавчого листа про звернення стягнення на майно та постанови суду про визнання боржника банкрутом. У разі необхідності суд може призначити ліквідатора. Кошти, отримані від реалізації майна, вносяться на депозитний рахунок відповідної нотаріальної контори. За заявою кредиторів господарський суд може визнати недійсними угоди підприємця, пов'язані з відчуженням його майна заінтересованим особам протягом року до порушення справи про банкрутство. У разі визнання громадянина (підприємця) банкрутом за заявою кредитора протягом п'яти років після завершення розрахунків з кредиторами (у разі недостатності коштів) підприємець не звільняється від подальшого виконання вимог кредиторів.

Перевагами у діяльності приватного підприємця є:

- відносна простота започаткування власної справи та її припинення;
- повна свобода та оперативність діяльності;
- максимум спонукальних мотивів діяльності.

Однак діяльність приватного підприємця має і значні недоліки:

- труднощі із залученням зовнішніх фінансових ресурсів;
- повна відповідальність за борги;
- відсутність спеціалізованого менеджменту;
- невизначеність термінів функціонування.

Отже, приватний підприємець самостійно здійснює діяльність, одержує прибуток і несе повну особисту відповідальність за всіма зобов'язаннями.

3.5. ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИВАТНИХ ПІДПРИЄМЦІВ

Законодавством передбачено кілька альтернативних способів оподаткування доходів приватних підприємців:

- 1) оподаткування сукупного чистого доходу та сплата інших податків, передбачених законодавством України (традиційне оподаткування);
- 2) сплата фіксованого податку з придбанням торгового патенту;
- 3) сплата єдиного податку.

1. *Традиційне оподаткування.* Оподаткуванню сукупного чистого доходу підлягають доходи громадян, одержані протягом календарного року від здійснення підприємницької діяльності без створення юридичної особи. Оподатковуваним доходом вважається сукупний чистий дохід, тобто різниця між валовим доходом (виручки у грошовій та натуральній формі) і документально підтвердженими витратами, безпосередньо пов'язаними з одержанням доходу. Якщо ці витрати не можуть бути підтверджені документально, вони враховуються податковими органами при проведенні остаточних розрахунків за спеціально встановленими нормами. До складу витрат, безпосередньо пов'язаних з одержанням доходів, належать витрати, які включаються до складу валових витрат виробництва (обігу) або підлягають амортизації згідно із Законом України "Про оподаткування прибутку підприємств".

За традиційного оподаткування у приватного підприємця виникають певні накладні витрати, пов'язані із веденням книги обліку доходів і витрат підприємця; обчисленням чистого доходу на підставі документів, що підтверджують витрати, обумовлені за встановленими нормами. Приватні підприємці, які обрали такий спосіб оподаткування своїх доходів, не звільняються від сплати певних видів податків і зборів (ПДВ, внески у Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування тощо).

Переваги традиційної системи оподаткування здебільшого зводяться до такого:

- розмір сплачуваних податків залежить від розміру одержаних доходів. Якщо підприємець за звітний період не отримав доходу від своєї діяльності, то відповідні податки він платити не буде;
- на відміну від системи оподаткування за фіксованим податком або за спрощеною системою практично відсутні обмеження щодо обсягів реалізації, асортименту товарів, чисельності найманих працівників та виду діяльності.

Традиційна система оподаткування доходів вигідна приватним підприємцям, які здійснюють діяльність не систематично та при невисокій рентабельності продаж. Дану систему оподаткування також використовують приватні підприємці, які не відповідають критеріям, необхідним для переходу на єдиний чи фіксований податок.

Основними недоліками загальної системи оподаткування є:

- високий рівень податкового тиску, особливо при використанні праці найманих працівників, що робить цю систему не вигідною;
- складність і громіздкість обчислення чистого доходу, який підлягає оподаткуванню, а також подання звітності.

2. *Фіксований податок (патент)*. Одним із варіантів оподаткування доходів фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності є сплата фіксованого розміру прибуткового податку шляхом придбання патенту. Обов'язковою умовою придбання патенту на право здійснення підприємницької діяльності є сплата фіксованого податку. Документ, що засвідчує сплату фіксованого податку, є підставою для видачі податковим органом за місцем проживання підприємця патенту. Приватний підприємець може перейти на сплату фіксованого податку у разі додержання таких умов:

- 1) здійснення підприємницької діяльності з продажу товарів і надання супутніх такому продажу послуг на ринках з обов'язковою сплатою ринкового збору згідно з чинним законодавством. Доходи такого громадянина, отримані від здійснення інших видів підприємницької діяльності, обкладаються прибутковим податком у загальному порядку;
- 2) кількість осіб, що перебувають у трудових відносинах з таким підприємцем, включаючи членів його сім'ї, не повинна перевищувати п'яти;
- 3) валовий дохід підприємця від самостійного здійснення підприємницької діяльності або з використанням найманої праці за останні 12 календарних місяців, що передують місяцю придбання патенту, не повинен перевищувати 7000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Приватні підприємці, які обрали спосіб оподаткування доходів за фіксованим податком, не можуть здійснювати торгівлю лікеро-горілчаними і тютюновими виробами.

Ставки фіксованого податку встановлюються місцевими радами (міською, районною). Законодавчо визначено максимальні та мінімальні розміри фіксованого податку – 20 і 100 грн. за календарний місяць. Для громадян, які самостійно здійснюють підприємницьку діяльність, у межах зазначеного діапазону єдиним критерієм при встановленні розміру фіксованого податку є тільки розміщення об'єкта торгівлі.

Патент може видаватися на здійснення підприємницької діяльності на всій території України. У такому разі ставка фіксованого податку не залежить від місцезнаходження торговельного місця і від місцевих органів самоврядування і становить для всієї території України 100 грн. за календарний місяць. Якщо підприємницька діяльність здійснюється з використанням найманої праці або із залученням до неї членів сім'ї підприємця, розмір фіксованого податку збільшується на 50 % за кожну особу.

Доходи фізичної особи, отримані від здійснення підприємницької діяльності, що обкладається фіксованим податком, не включаються до складу її сукупного оподаткованого доходу за підсумками звітного року. Крім того, приватні підприємці – платники фіксованого податку звільнюються від обов'язкового ведення обліку доходів і витрат.

Основні переваги обкладання фіксованим податком:

- звільнення від сплати ряду обов'язкових податків і платежів;
- звільнення від ведення обов'язкового обліку доходів і витрат;
- одержані від підприємницької діяльності доходи не включаються до перерахунку річного сукупного оподаткованого доходу;
- легкість обчислення фіксованого податку;
- можливість не застосувати електронно-касовий апарат (ЕККА) при розрахунках зі споживачами за готівкові кошти;

Основні недоліки застосування фіксованого податку:

- сплата податку не залежить від результатів діяльності. Податок повинен бути внесений до бюджету незалежно від одержання прибутку, а також незалежно від того, здійснювалася діяльність чи ні;
- наявність обмежень щодо кількості найманих працівників і обсягу виручки за рік;
- обмежена сфера застосування (тільки при торгівлі на території ринку);
- сплата фіксованого податку авансом (не пізніше 20 числа місяця, що передує місяцю, за який сплачується податок).

3. *Єдиний податок*. Приватний підприємець може стати платником єдиного податку і перейти на спрощену систему обліку та звітності, якщо:

- 1) у трудових відносинах з ним протягом року перебуває не більше 10 осіб, включаючи членів його сім'ї;
- 2) обсяг виручки від реалізації продукції за рік не перевищує 500 тис. грн.;
- 3) відсутня заборгованість зі сплати всіх установлених податків і обов'язкових платежів за попередній звітний (податковий) період.
- 4) приватний підприємець не є суб'єктом особливого порядку оподаткування за допомогою сплати спеціального торговельного патенту;
- 5) приватний підприємець не здійснює торгівлю паливно-мастильними матеріалами, а також лікєро-горілчаними і тютюновими виробами. Торгівлю іншими підакцизними товарами здійснювати не заборонено.

Ставки єдиного податку встановлюються місцевими органами влади за місцем державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності залежно від виду діяльності і не можуть становити менше ніж 20 грн. і більше ніж 200 грн. за календарний місяць. Якщо приватний підприємець здійснює кілька видів діяльності, для яких встановлено різні ставки єдиного податку, він придбаває одне свідоцтво і сплачує єдиний податок за цими видами діяльності за більшою ставкою. У разі використання підприємцем праці найманих працівників або членів сім'ї (далі – наймані працівники) ставка єдиного податку збільшується на 50 % за кожного працівника.

Відмовитися від застосування цієї системи і повернутися до раніше встановленої системи оподаткування підприємець може з початку наступного звітного (податкового) періоду (кварталу) у разі подання відповідної заяви до податкового органу не пізніше ніж за 15 днів до закінчення попереднього звітного (податкового) періоду (кварталу).

Завдяки переходу на спрощену систему оподаткування та звітності приватні підприємці мають суттєву економію на накладних витратах, оскільки використання електронно-касового апарата не обов'язкове, набагато спрощеним є ведення книги обліку доходів і витрат та значно скорочений щоквартальний звіт.

Основні переваги спрощеної системи оподаткування на умовах сплати єдиного податку для приватних підприємців – фізичних осіб:

- звільнення від сплати ряду обов'язкових податків і платежів;
- одержані від підприємницької діяльності доходи не включаються до перерахунку річного сукупного оподаткованого доходу;
- легкість обчислення єдиного податку;

- можливість незастосування ЕККА при розрахунках зі споживачами за готівкові грошові кошти;
- можливість бути платником податку на додану вартість за власним бажанням, що вигідно при роботі з підприємствами та здійсненні імпорتنних операцій.

Недоліки спрощеного оподаткування:

- сплата єдиного податку не залежить від результатів діяльності. Податок повинен бути внесений до бюджету незалежно від одержання прибутку, а також незалежно від того, здійснювалася діяльність чи ні;
- наявність обмежень щодо кількості найманих працівників і обсягу виручки за рік;
- вимога податківців про сплату єдиного податку авансом не пізніше 20 числа місяця, що передує місяцю, за який сплачується податок;
- надто короткий строк для подання звітності (у 5-денний строк після закінчення кварталу).

При виборі приватним підприємцем способу оподаткування доходів з використанням єдиного податку чи фіксованого податку він звільняється від сплати частини визначених законодавством податків і зборів. Інформація про податки і збори, що сплачуються у випадку застосування тієї чи іншої системи оподаткування, подана в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

**Оподаткування приватних підприємців – фізичних осіб
при сплаті єдиного та фіксованого податку**

Вид податку, збору	Єдиний податок	Фіксований податок
Акцизний збір	+	+
Податок з доходів фізичних осіб:		
- підприємець	-	-
- найманий робітник (15 %)	+	+
Мито	+	+
Державне мито	+	+
Плата (податок) на землю	-	+
Податок на промисел	-	-
Внесок на загальнообов'язкове соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, пов'язаними з народженням та похованням:		
- утримання з доходів найманих працівників	+	+
- нарахування на дохід найманих працівників	-	+

Продовж. табл. 3.3

Вид податку, збору	Єдиний податок	Фіксований податок
Внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття:		
- утримання з доходів найманих працівників	+	+
- нарахування на дохід найманих працівників	-	+
Внесок до фонду соціального страхування від нещасного випадку	+	+
Внесок на обов'язкове державне пенсійне страхування:		
- утримання з доходів найманих працівників	+	+
- нарахування на дохід найманих працівників	+	+
Плата за торговий патент	-	-
Збір на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства	+	+
Збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг	-	-
Податок з власників транспортних засобів	+	+
Збір за забруднення навколишнього середовища	+	+
Ринковий збір	+	+

При звичайній системі оподаткування приватні підприємці сплачують всі податки та збори, що передбачені для фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності.

3.6. ФЕРМЕРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО: ЙОГО СУТНІСТЬ, ОЗНАКИ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Сільське господарство – галузь народного господарства, діяльність якої спрямована на забезпечення населення продовольчими товарами та отримання сировини для ряду галузей промисловості. На сьогоднішній день дана галузь є однією з найважливіших в економіці країн світу, адже нині понад 80 % фонду споживання формується саме за рахунок продукції сільського господарства.

Однією з основних організаційно-правових форм ведення сільськогосподарського виробництва громадянами – суб'єктами аграрних правовідносин є селянське (фермерське) господарство.

Відповідно до Закону України “Про фермерське господарство” фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства.

Фермерська діяльність як вид підприємництва здійснюється за такими принципами:

- вільний вибір діяльності;
- залучення на добровільних засадах до здійснення фермерської діяльності майна та коштів юридичних осіб і громадян, у тому числі на умовах оренди;
- повна самостійність при формуванні програми діяльності, виборі постачальників ресурсів і споживачів вироблюваної продукції, встановлення цін відповідно до чинного законодавства;
- вільне наймання працівників;
- залучення матеріально-технічних, фінансових, трудових, природних та інших видів ресурсів, використання яких не заборонене або не обмежене законодавством;
- вільне розпорядження прибутком (доходом), що залишається після внесення платежів, установлених законодавством;
- самостійне здійснення фермерським господарством зовнішньоекономічної діяльності, використання ним належної йому частки валютної виручки на свій розсуд;
- майнова та інша відповідальність за результати господарської діяльності.

Членами фермерського господарства можуть бути: подружжя, їх батьки, діти, які досягли 14-річного віку, інші члени сім'ї, родичі, які об'єдналися для спільного ведення фермерського господарства. Членами фермерського господарства не можуть бути особи, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом). Головою селянського (фермерського) господарства є його засновник, на ім'я якого видається державний акт на право користування землею або (і) приватної власності.

Селянське (фермерське) господарство має такі ознаки:

- це форма аграрного підприємництва, яка здійснюється за самостійною ініціативою, на власний ризик і систематично;

- ця форма ведення сільськогосподарського виробництва виникає виключно на добровільних засадах, за суб'єктивним особистим волевиявленням громадян;
- ця діяльність здійснюється тільки громадянами України;
- діяльність членів цих господарств за своїм змістом є процесом використання земель як основного засобу виробництва;
- майно селянського (фермерського) господарства належить його членам за правом спільної сумісної власності, якщо інше не передбачено угодою між членами господарства;
- селянське (фермерське) господарство має статус юридичної особи.

Все це дозволяє розглядати селянське (фермерське) господарство як добровільно створений, самостійний суб'єкт господарювання з правами юридичної особи, представлений окремим громадянином, сім'єю або групою осіб, які використовують землі сільськогосподарського призначення на приватній основі для вирощування, переробки й реалізації аграрної продукції, що є спільною сумісною власністю осіб, які ведуть це господарство.

До основних завдань селянського (фермерського) господарства слід віднести:

- забезпечення більш повної зайнятості сільського населення суспільно необхідною діяльністю, використання трудових ресурсів;
- виробництво, переробка і збут сільськогосподарської продукції;
- участь у розвитку інфраструктури місцевості, де розташоване фермерське господарство;
- раціональне використання переданої йому земельної ділянки у власність або наданої в користування.

Право на створення селянського (фермерського) господарства здійснюється за таких правових умов:

- досягнення 18-річного віку, тобто повної дієздатності;
- виявлення власного бажання створити фермерське господарство;
- наявності документів, що підтверджують здатність громадянина займатися сільським господарством. Це можуть бути документи про відповідну освіту, витяги із трудової книжки та ін.

Для створення селянського (фермерського) господарства треба мати землі сільськогосподарського призначення. Земельні ділянки для ведення фермерського господарства передаються у приватну власність і надаються в користування, в тому числі на умовах оренди, із земель державної або комунальної власності, а також земель, вилучених (викуплених) у встановленому порядку.

Безоплатно у приватну власність передаються земельні ділянки в межах норм, визначених Земельним кодексом України. Така передача здійснюється один раз по кожному виду використання. За плату передаються у приватну власність громадян для фермерського господарства земельні ділянки в розмірі земельної частки (паю), визначеної для членів сільськогосподарських підприємств, розташованих на території сільської, селищної, міської ради, де знаходиться фермерське господарство. У постійне користування для ведення фермерського господарства надаються землі, що перебувають у державній або комунальній власності, а в тимчасове – на підставі рішення відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування шляхом укладання договору оренди земельної ділянки.

Селянське (фермерське) господарство підлягає державній реєстрації в районних державних адміністраціях у 30-денний строк. Для реєстрації фермерського господарства до зазначеного органу подається заява, в окремих випадках – статут, список осіб, які виявили бажання створити селянське (фермерське) господарство, із зазначенням прізвища, імені та по батькові його голови, документ про внесення плати за реєстрацію, розмір якої встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Після відведення земельної ділянки та одержання державного акта на право приватної власності на землю або на право постійного користування нею чи договору оренди та державної реєстрації селянське (фермерське) господарство набуває статусу юридичної особи.

У власності осіб, які ведуть селянське (фермерське) господарство, можуть бути земля, житлові будинки, квартири, предмети особистого користування, предмети домашнього господарства, продуктивна і робоча худоба, птиця, бджолосім'я, насадження, посіви, посадки сільськогосподарських культур, засоби виробництва, вироблена продукція і доходи від її реалізації, транспортні засоби, кошти, акції, інші цінні папери, а також інше майно.

Володіння, користування і розпорядження майном здійснюється членами селянського (фермерського) господарства за взаємною домовленістю. Селянське (фермерське) господарство має право придбавати, брати в тимчасове користування майно у підприємств, установ, організацій та в інших фермерських господарств і громадян.

Селянське (фермерське) господарство займається господарською діяльністю самостійно. Виходячи із економічної доцільності воно визначає напрямки своєї діяльності, спеціалізацію, самостійно організовує виробництво продукції, її переробку та реалізацію з метою одержання прибутку і розширення виробництва; на власний розсуд

підбирає партнерів з економічних зв'язків, в тому числі іноземних; з метою забезпечення своєї господарської та іншої діяльності має право вступати в договірні відносини з будь-якими підприємствами, установами та організаціями, з окремими громадянами.

Селянське (фермерське) господарство має право самостійно розпоряджатися виробленою ним продукцією, на добровільних засадах укладати з підприємствами, установами і організаціями, що здійснюють заготівлю і переробку аграрної продукції, договори на продаж своєї продукції, реалізувати її на власний розсуд будь-яким іншим споживачам.

Селянське (фермерське) господарство діє на умовах самокупності, всі витрати покриває за рахунок власних доходів. Доходи селянського (фермерського) господарства формуються за рахунок виручки від реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг і використовуються членами господарства на власний розсуд.

Селянські (фермерські) господарства мають право відкривати рахунки у банківських установах. Вони на власний розсуд вирішують питання про використання грошових коштів, мають право брати короткострокові і довгострокові кредити під заставу майна, землі, виробленої продукції, поручительство, гарантію та інші види забезпечення зобов'язань.

Законом України "Про селянське (фермерське) господарство" передбачається державне соціальне страхування і пенсійне забезпечення членів цього господарства та найманих осіб, які працюють у ньому за договором, нарівні з іншими працівниками сільського господарства.

Селянське (фермерське) господарство може застосовувати фіксований сільськогосподарський податок, який не змінюється протягом визначеного терміну і стягується з одиниці земельної площі.

Фіксований сільськогосподарський податок сплачується в рахунок таких податків і зборів (обов'язкових платежів):

- податку на прибуток підприємств;
- плати (податку) за землю;
- комунального податку;
- збору за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету;
- плати за придбання торгового патенту на здійснення торговельної діяльності;
- збору за спеціальне водокористування.

Особи можуть бути зареєстровані як платники фіксованого сільськогосподарського податку, якщо сума, одержана від реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її

переробки за попередній звітний (податковий) рік, перевищує 75 відсотків загальної суми валового доходу.

Об'єктом оподаткування для платників фіксованого сільськогосподарського податку є площа сільськогосподарських угідь, переданих сільськогосподарському товаровиробнику у власність або наданих йому у користування.

Ставка фіксованого сільськогосподарського податку з одного гектара сільськогосподарських угідь встановлюється у відсотках до їх грошової оцінки в таких розмірах:

- для ріллі, сіножатей та пасовищ – 0,15;
- для багаторічних насаджень – 0,09;
- для земель водного фонду, які використовуються рибальськими та риболовецькими господарствами для розведення, вирощування та вилову риби у внутрішніх водоймах, – 0,45.

Сплата податку проводиться щомісячно протягом 30 календарних днів, наступних за останнім календарним днем базового звітного (податкового) місяця, у розмірі третини суми податку, визначеної на кожний квартал від річної суми податку, в таких розмірах:

- I кварталі – 10 відсотків;
- II кварталі – 10 відсотків;
- III кварталі – 50 відсотків;
- IV кварталі – 30 відсотків.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Приватне підприємство: його сутність та ознаки.
2. Переваги та недоліки організації бізнесу у вигляді приватного підприємства.
3. Особливості організації фінансів приватних підприємств.
4. Спрощена система оподаткування суб'єктів малого підприємництва – юридичних осіб.
5. Порядок оцінки доцільності переходу на спрощену систему оподаткування суб'єктами малого бізнесу.
6. Особливості фінансової звітності приватних підприємств – суб'єктів малого бізнесу.
7. Сутність, характерні риси та функції приватного підприємця.
8. Порядок реєстрації приватних підприємств.
9. Специфіка оподаткування приватних підприємців.
10. Організаційно-правові основи функціонування фермерських господарств.

ТЕСТИ

1. Середньооблікова чисельність працюючих на малому підприємстві визначається з урахуванням:
 - а) тільки тих робітників, які працюють згідно зі штатним розкладом;
 - б) усіх робітників, у тому числі тих, які працюють за договорами і за сумісництвом, а також робітників представництв, філій відділень та інших відокремлених підрозділів;
 - в) усіх робітників, у тому числі тих, які працюють за договорами і за сумісництвом, але без врахування робітників представництв, філій, відділень та інших відокремлених підрозділів.
2. Використання спрощеної системи обліку та звітності для суб'єктів малого підприємництва регулюється:
 - а) Законом України “Про державну підтримку малого підприємництва в Україні”;
 - б) Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”;
 - в) Указом Президента України “Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва”.
3. Скорочена за показниками фінансова звітність для суб'єктів малого підприємництва включає:
 - а) баланс, звіт про рух грошових коштів;
 - б) баланс, звіт про фінансові результати;
 - в) баланс, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал;
 - г) баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, примітки до річної фінансової звітності.
4. Річна звітність суб'єктами малого підприємництва подається не пізніше:
 - а) 31 грудня поточного року;
 - б) 20 січня наступного за звітним року;
 - в) 20 лютого наступного за звітним року;
 - г) 20 березня наступного за звітним року.
5. Згідно з Указом Президента України № 746/99 спрощена система оподаткування може використовуватися суб'єктами малого підприємництва – юридичними особами, якщо:
 - а) середньооблікова чисельність працюючих за рік не перевищує 100 осіб, обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує 1 млн. грн.;
 - б) середньооблікова чисельність працюючих за рік не перевищує 50 осіб, обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує 1 млн. грн.;

- в) середньооблікова чисельність працюючих за рік не перевищує 50 осіб, обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує 500 тис. євро.
6. Згідно з Указом Президента України № 746/99 спрощена система оподаткування може використовуватися суб'єктами малого підприємництва – фізичними особами, якщо:
- а) у трудових відносинах з ними, включаючи членів їх родин, є не більше 10 осіб, а обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує 500 тис. грн.;
 - б) у трудових відносинах з ними, включаючи членів їх родин, є не більше 5 осіб, а обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує 500 тис. грн.;
 - в) у трудових відносинах з ними, включаючи членів їх родин, є не більше 10 осіб, а обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує 500 тис. євро;
 - г) у трудових відносинах з ними, без врахування членів їх родин, є не більше 10 осіб, а обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує 500 тис. грн.
7. Розмір єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва – фізичних осіб становить:
- а) від 10 грн. до 100 грн.;
 - б) від 20 грн. до 200 грн.;
 - в) від 10 грн. до 200 грн.;
 - г) від 20 грн. до 100 грн.
8. У випадках, коли платник єдиного податку використовує працю найманих працівників, ставка єдиного податку:
- а) збільшується на 50 відсотків за кожну найману особу, яка не є членом родини;
 - б) збільшується на 50 відсотків незалежно від кількості працюючих;
 - в) залишається незмінною;
 - г) збільшується на 50 відсотків за кожну найману особу, включаючи членів сім'ї.
9. Рішення про перехід на єдиний податок може прийматися не частіше:
- а) одного разу на квартал;
 - б) одного разу на календарний рік;
 - в) одного разу на півроку;
 - г) обмежень не існує.

10. Приватні підприємці можуть обрати спосіб оподаткування своїх доходів за фіксованим податком за умови, якщо:
- а) кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, включаючи членів їх сім'ї, не перевищує 5 осіб, а валовий дохід приватного підприємця від самостійного здійснення підприємницької діяльності або з використанням найманої праці за останні 12 календарних місяців, що передують місяцю придбання патенту, не перевищує 7000 (119000 грн.) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
 - б) кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, включаючи членів їх сім'ї, не перевищує 10 осіб, а валовий дохід приватного підприємця від самостійного здійснення підприємницької діяльності або з використанням найманої праці за останні 12 календарних місяців, що передують місяцю придбання патенту, не перевищує 7000 (119000 грн.) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
 - в) кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, включаючи членів їх сім'ї, не перевищує 5 осіб, а валовий дохід приватного підприємця від самостійного здійснення підприємницької діяльності або з використанням найманої праці за останні 6 календарних місяців, що передують місяцю придбання патенту, не перевищує 7000 (119000 грн.) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
 - г) кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, включаючи членів їх сім'ї, не перевищує 5 осіб, а валовий дохід приватного підприємця від самостійного здійснення підприємницької діяльності або з використанням найманої праці за останні 12 календарних місяців, що передують місяцю придбання патенту, не перевищує 500 тис. грн.
11. Розмір фіксованого податку для суб'єктів малого підприємництва – фізичних осіб становить:
- а) від 10 грн. до 100 грн.
 - б) від 20 грн. до 200 грн.
 - в) від 10 грн. до 200 грн.;
 - г) від 20 грн. до 100 грн.
12. Для одержання патенту на здійснення торгівлі на всій території України фіксований податок встановлюється у розмірі:
- 100 грн.
 - а) 50 грн.;
 - б) 150 грн.;
 - в) 200 грн.

Тема 4. ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН КООПЕРАТИВІВ ТА СПІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

4.1. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ КООПЕРАТИВІВ, ПОРЯДОК ЇХ СТВОРЕННЯ

Кооперативний рух одержав широкий розвиток більш 150 років тому в державах з різними економічними, політичними і соціальними системами, релігійними поглядами та ідеологією. Серед них були Швеція, Італія, Франція, Канада, Великобританія. Родоначальником кооперативної філософії в Європі був Роберт Оуэн. Одиначні кооперативи як альтернатива приватним капіталістичним підприємствам почали виникати ще наприкінці XVIII ст. Із середини XIX ст. почалося збільшення кооперативів у країнах Європи та інших континентів. У 1895 р. національні об'єднання кооперативів з різних країн світу об'єдналися в Міжнародний кооперативний альянс (МКА). У даний час членами МКА є 200 міжнародних і національних кооперативних організацій із загальною чисельністю, яка перевищує 750 млн. кооператорів більш, ніж у 210 країнах усіх континентів.

Важливість кооперативного сектора економіки підтверджується досвідом розвитку та державної підтримки кооперативів у країнах ЄС. Так, для підприємств кооперативного сектора країн ЄС характерним є:

- 1) великі обсяги операцій (від 3,6 в Португалії до 23,7 млрд. євро в Данії річного товарообігу);
- 2) високий рівень конкурентоспроможності внаслідок ефекту масштабу та концентрації господарської діяльності;
- 3) дієве державне стимулювання різних видів кооперації;
- 4) диверсифікація та індустріалізація діяльності традиційних видів сільськогосподарських кооперативів;
- 5) зростання потужності кооперативів третинного сектора (банківські, страхові, споживчі кооперативи, спілки роздрібних торговців та кредитні спілки) та обслуговуючих кооперативів, особливо в галузі туризму;
- 6) високий рівень інтеграції кооперативів різних галузей діяльності;
- 7) диверсифікація діяльності кооперативів шляхом комбінування функцій виробництва, матеріально-технічного постачання, маркетингу та сервісу;
- 8) інноваційний характер кооперативного підприємництва;
- 9) поглиблення міжнародної інтеграції кооперативів.

При цьому основу кооперативів в усьому світі складають, як правило, ідентичні принципи і кооперативні цінності: взаємодопомога, демократія, рівність, соціальна відповідальність, добровільність, співробітництво між кооперативними організаціями, автономія, незалежність та ін.

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють кооперативні відносини в Україні є Господарський кодекс, Закон України “Про кооперацію”, Закон України “Про споживчу кооперацію”, Закон України “Про сільськогосподарську кооперацію” та ін.

Загальне поняття кооперативу міститься у Законі України “Про кооперацію”, згідно з яким кооператив – це юридична особа, утворена фізичними та (або) юридичними особами, які добровільно об’єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування.

Відповідно до завдань та характеру діяльності кооперативи поділяються на такі:

- виробничі кооперативи, які утворюються шляхом об’єднання фізичних осіб для спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах їх обов’язкової трудової участі з метою одержання прибутку;
- обслуговуючі – кооперативи, які утворюються шляхом об’єднання фізичних та (або) юридичних осіб для надання послуг переважно членам кооперативу, а також іншим особам з метою провадження їх господарської діяльності. Обслуговуючі кооперативи надають послуги іншим особам в обсягах, що не перевищують 20 відсотків загального обороту кооперативу.

У галузі сільського господарства обслуговуючі кооперативи залежно від виду діяльності поділяються на переробні, заготівельно-збутові, постачальницькі, сервісні та ін.

До переробних належать кооперативи, які займаються переробкою сільськогосподарської сировини (виробництво хлібобулочних, макаронних виробів, овочевих, плодово-ягідних, м’ясних, молочних, рибних продуктів, виробів і напівфабрикатів з льону, коноплі, лісо- і пиломатеріалів тощо). Заготівельно-збутові кооперативи здійснюють заготівлю, зберігання, передпродажну обробку, продаж продукції, надають маркетингові послуги тощо. Постачальницькі кооперативи створюються з метою закупівлі та постачання засобів виробництва, матеріально-технічних ресурсів, необхідних для виробництва сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки; виготовлення сировини і матеріалів та постачання їх сільськогосподарським товаровиробникам.

Сервісні кооперативи здійснюють технологічні, транспортні, меліоративні, ремонтні, будівельні, еколого-відновлювальні роботи, здійснюють ветеринарне обслуговування тварин і племінну роботу, займаються телефонізацією, газифікацією, електрифікацією в сільській місцевості, надають медичні, побутові, санаторно-курортні, науково-консультаційні послуги, послуги з ведення бухгалтерського обліку, аудиту та ін.;

- споживчі – кооперативи, які утворюються шляхом об'єднання фізичних та (або) юридичних осіб для організації торговельного обслуговування, заготівель сільськогосподарської продукції, сировини, виробництва продукції та надання інших послуг з метою задоволення споживчих потреб його членів.

Споживчий кооператив не є суб'єктом підприємницької діяльності, проте з метою забезпечення фінансування своєї діяльності може створювати відповідні підприємницькі структури. Метою створення підприємства споживчої кооперації є здійснення статутних завдань засновників. Ці завдання викладені у Законі України “Про споживчу кооперацію”, згідно із яким споживча кооперація має право здійснювати торговельну, заготівельну, виробничу та іншу діяльність, не заборонену чинним законодавством України, сприяє соціальному і культурному розвитку села, народних промислів і ремесел, бере участь у міжнародному кооперативному русі. Настільки ж широкими можуть бути і повноваження підприємства споживчої кооперації. Конкретний їх перелік міститься у статуті підприємства.

За напрямками діяльності кооперативи можуть бути житлово-будівельними, садово-городніми, гаражними, торговельно-закупівельними, транспортними, освітніми, туристичними, медичними тощо.

Класифікацією організаційно-правових форм господарювання Державного класифікатора України передбачено такі групи об'єктів класифікації, як кооперативи (код 300), які поділяються на:

- виробничий кооператив (код 310);
- обслуговуючий кооператив (код 320);
- споживчий кооператив (код 330);
- сільськогосподарський виробничий кооператив (код 340);
- сільськогосподарський обслуговуючий кооператив (код 350);
- кооперативний банк (код 390).

В умовах відродження кооперативного руху в Україні набувають актуальності підстави поділу кооперативів за такими ознаками: вид діяльності; предмет діяльності; спосіб утворення; рівень усупільнення майна; правовий режим земель; функціональна спрямованість; територія діяльності; ступінь включення в господарський обіг; участь

у різних фазах суспільного виробництва; підстави для об'єднання; підгалузєва ознака; конкретно-родова ознака; соціальний склад; сфера діяльності; мета діяльності й об'єкти власності; вид продукції, що виробляється; місце в організаційно-господарській структурі; рівень спеціалізації; джерела забезпечення матеріальними ресурсами тощо.

Кооператив є юридичною особою, має самостійний баланс, поточний та інші рахунки в установах банків, печатку з найменуванням. Створення кооперативу відбувається на добровільних засадах. Рішення про створення кооперативу приймається установчими зборами. Державна реєстрація кооперативу проводиться в порядку, передбаченому законодавством.

Чисельність членів кооперативу не може бути меншою ніж три особи. При створенні кооперативу складається список членів та асоційованих членів кооперативу, який затверджується загальними зборами. Членами кооперативу можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, юридичні особи України та іноземних держав, що діють через своїх представників, які внесли вступний внесок та пай у розмірах, визначених статутом кооперативу, додержуються вимог статуту і користуються правом ухвального голосу.

Членом кооперативу може бути фізична особа, яка досягла 16-річного віку і виявила бажання брати участь у його діяльності. Вступ до кооперативу здійснюється на підставі письмової заяви. Особа, яка подала заяву про вступ до кооперативу, вносить вступний внесок і пай у порядку та розмірах, визначених його статутом.

Правовим документом, що регулює його діяльність, є статут кооперативу. Ліквідація кооперативу відбувається:

- за рішенням загальних зборів членів кооперативу або зборів уповноважених;
- за рішенням суду.

4.2. ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ КООПЕРАТИВУ ТА ЇХ ФУНКЦІЇ

Вищим органом управління кооперативу є загальні збори членів кооперативу. До компетенції загальних зборів членів кооперативу належить: затвердження статуту кооперативу та внесення до нього змін; прийняття інших рішень, що стосуються діяльності кооперативу; утворення органів управління та органів контролю за діяльністю кооперативу, інших органів кооперативу; заслуховування звітів його органів управління і органів контролю; затвердження порядку розподілу доходу кооперативу; визначення розмірів вступного і членського внесків та паїв; визначення розмірів, порядку формування та використання фондів кооперативу; визначення розмірів оплати праці голови правління,

голови ревізійної комісії (ревізора), а також кошторису на утримання апарату органів управління та органів контролю за діяльністю кооперативу; затвердження річного звіту і балансу кооперативу; затвердження рішення правління або голови правління про прийняття нових членів та припинення членства; прийняття рішень щодо володіння, користування та розпорядження майном; утворення спеціальних комісій із залученням як консультантів найманих працівників; прийняття рішень про вступ кооперативу до кооперативних об'єднань; прийняття рішень про реорганізацію або ліквідацію кооперативу та ін.

Загальні збори членів кооперативу правомочні вирішувати питання, якщо на них присутні більше половини його членів, а збори уповноважених – за наявності не менше двох третин уповноважених.

Кожний член кооперативу чи уповноважений кооперативу має один голос, і це право не може бути передано іншій особі. Рішення загальних зборів членів (зборів уповноважених) кооперативу про прийняття, внесення змін до статуту, вступ до кооперативного об'єднання або вихід з нього та про реорганізацію або ліквідацію кооперативу вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало не менш як 75 відсотків членів кооперативу, присутніх на загальних зборах кооперативу. З інших питань рішення приймаються простою більшістю голосів членів (уповноважених) кооперативу, присутніх на його загальних зборах.

Рішення загальних зборів членів (зборів уповноважених) кооперативу приймаються відповідно до його статуту відкритим або таємним голосуванням. Виконавчим органом кооперативу є правління, яке очолює голова, повноваження якого визначаються статутом кооперативу.

Виконавчий орган підзвітний вищому органу управління кооперативу і несе перед ним відповідальність за ефективність роботи кооперативу. У кооперативі, до складу якого входить менше ніж 10 членів, обирається лише голова кооперативу.

Виконавчий орган кооперативу здійснює управління кооперативом у період між загальними зборами членів кооперативу, забезпечує виконання їх рішень; представляє кооператив у відносинах з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, міжнародними організаціями, юридичними та фізичними особами; укладає угоди між кооперативом та іншими особами; діє від імені кооперативу в межах, передбачених статутом кооперативу.

Члени правління та голова кооперативу обираються загальними зборами членів кооперативу на строк, визначений статутом, але не більше ніж на 5 років. Правління кооперативу може наймати виконавчого

директора для оперативного управління діяльністю кооперативу. Виконавчий директор не може бути членом кооперативу.

Виконавчий директор виконує свої функції на умовах контракту, який укладає з ним правління кооперативу, формує виконавчу дирекцію та виконує функції, делеговані йому правлінням кооперативу. Виконавчий директор несе персональну відповідальність за виконання покладених на нього обов'язків, визначених контрактом та статутом кооперативу.

У кооперативі, в якому кількість членів перевищує 50 осіб, може утворюватися спостережна рада кооперативу. Спостережна рада здійснює контроль за додержанням статуту кооперативу та за діяльністю виконавчого органу управління кооперативу.

Спостережна рада кооперативу обирається із числа членів кооперативу на загальних зборах у кількості 3-5 осіб, які працюють на громадських засадах. Спостережна рада підзвітна загальним зборам членів кооперативу. До складу спостережної ради не можуть входити члени правління і члени ревізійної комісії (ревізор) кооперативу. Повноваження членів спостережної ради можуть бути достроково припинені за рішенням загальних зборів членів кооперативу.

Для контролю за фінансово-господарською діяльністю кооперативу обирається ревізійна комісія. У кооперативі, до складу якого входить менше ніж 10 членів, функції ревізійної комісії виконує ревізор.

Ревізійна комісія (ревізор) підзвітна загальним зборам членів кооперативу і обирається на них з числа членів кооперативу у порядку, встановленому його статутом. Членами ревізійної комісії (ревізором) не можуть бути члени правління кооперативу чи його спостережної ради. Перевірки результатів фінансово-господарської діяльності кооперативу проводяться ревізійною комісією за власною ініціативою, а також за рішенням загальних зборів чи на вимогу не менш як 10 відсотків членів кооперативу. На вимогу ревізійної комісії (ревізора) надаються будь-які матеріали, бухгалтерські та інші документи, а також пояснення посадових осіб кооперативу. Ревізійна комісія (ревізор) складає висновок за річними звітами про результати діяльності кооперативу.

4.3. ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КООПЕРАТИВУ

Для досягнення мети своєї діяльності кооператив формує та використовує майно, фінансові та інші ресурси. Джерелами формування майна кооперативу є: вступні, членські та цільові внески його членів, паї та додаткові паї; майно, добровільно передане кооперативу його членами; кошти, що надходять від провадження господарської діяльності;

кошти, що надходять від створених кооперативом підприємств, установ, організацій; грошові та майнові пожертвування, благодійні внески, гранти, безоплатна технічна допомога юридичних і фізичних осіб, у тому числі іноземних; інші надходження, не заборонені законодавством.

Володіння, користування та розпорядження майном кооперативу здійснюють органи управління кооперативу відповідно до їх компетенції, визначеної статутом кооперативу.

Кооператив відповідно до свого статуту самостійно визначає основні напрями діяльності, здійснює її планування. Кооперативи самостійно розробляють програми і плани економічного та соціального розвитку, розглядають і затверджують їх на загальних зборах членів кооперативу. Слід зазначити, що кооперативи мають право відкривати свої філії, відділення, представництва без створення юридичної особи.

Дохід кооперативу формується з надходжень від господарської діяльності після покриття матеріальних і прирівняних до них витрат та витрат на оплату праці найманих працівників.

Дохід розподіляється на: сплату податків і зборів (обов'язкових платежів) до відповідних бюджетів; погашення кредитів; покриття збитків; проведення відрахувань до фондів кооперативу; кооперативні виплати; виплати на паї.

Кооперативні виплати – частина доходу, що розподіляється за результатами фінансового року між членами кооперативу пропорційно їх участі в господарській діяльності кооперативу у порядку, визначеному рішенням вищого органу управління кооперативу.

Виплати на паї – виплати частини доходу кооперативу на паї члена та асоційованого члена кооперативу. Розмір виплат на паї встановлюється рішенням загальних зборів членів кооперативу після відрахувань обов'язкових коштів на формування і поповнення його фондів. Виплати можуть здійснюватися у грошовій формі, товарами, цінними паперами, а також у формі збільшення паю та в інших формах, передбачених статутом кооперативу. Загальна сума виплат на паї не може перевищувати 20 відсотків доходу, визначеного до розподілу. Кооперативні виплати та виплати на паї до оплати праці не належать.

Для забезпечення статутної діяльності кооператив у порядку, передбаченому його статутом, формує пайовий, резервний, неподільний та спеціальний фонди.

Пайовий фонд – майно кооперативу, що формується за рахунок пайів, у тому числі додаткових, членів та асоційованих членів кооперативу. Пай кожного члена кооперативу формується за рахунок разового внеску або часток протягом певного періоду. Майнові внески оцінюються у грошовій формі.

Розмір паю члена кооперативу залежить від фактичного його внеску до пайового фонду. Паї, в тому числі резервного і спеціального фондів, є персоніфікованими і в сумі визначають загальну частку кожного члена кооперативу у майні кооперативу.

Неподільний фонд створюється в обов'язковому порядку і формується за рахунок вступних внесків та відрахувань від доходу кооперативу. Цей фонд не може бути розподілений між членами кооперативу, крім випадків, передбачених законом. Порядок відрахувань до неподільного фонду частини доходу визначається статутом кооперативу. Майно неподільного фонду не підлягає поділу між його членами і передається за рішенням ліквідаційної комісії іншій (іншим) кооперативній організації (кооперативним організаціям). При цьому у рішенні повинні бути визначені напрями використання зазначеного майна.

Резервний фонд створюється за рахунок відрахувань від доходу кооперативу, перерозподілу неподільного фонду, пожертвувань, безповоротної фінансової допомоги та за рахунок інших не заборонених законом надходжень для покриття можливих втрат (збитків).

Спеціальний фонд створюється за рахунок цільових внесків членів кооперативу та інших передбачених законом надходжень для забезпечення його статутної діяльності і використовується за рішенням органів управління кооперативу.

Оподаткування, облік і звітність у кооперативі здійснюються у порядку, передбаченому законодавством. При цьому слід зазначити, що кооперативи можуть користуватися податковими пільгами у разі віднесення їх до Реєстру неприбуткових організацій та установ. Якщо статутом передбачається, що кооператив надаватиме послуги своїм членам, не маючи на меті одержання прибутку, то такий кооператив залежно від напрямку його діяльності можна віднести до типу обслуговуючого або споживчого. Тобто, якщо напрям діяльності кооперативів не має на меті отримання прибутку і дотримуються інші умови перебування в Реєстрі неприбуткових організацій та установ, зокрема порядок розподілу доходів і використання активів у разі ліквідації (саморозпуску), вони можуть звільнитися від оподаткування податком на прибуток окремих видів доходів.

Кооператив відповідає за своїми зобов'язаннями всім належним йому майном. Порядок покриття завданих кооперативом збитків визначається його статутом. Члени кооперативу відповідають за зобов'язаннями кооперативу в межах внесеного ними паю, якщо інше не передбачено статутом кооперативу або законом. Кооператив не несе відповідальності за зобов'язаннями своїх членів.

Значного поширення у колишніх соціалістичних країнах, зокрема Центральної і Східної Європи, набули сільськогосподарські кооперативи. Вони створені в процесі реорганізації колективних сільськогосподарських підприємств. Сільськогосподарський кооператив – це юридична особа, утворена фізичними та (або) юридичними особами, що є сільськогосподарськими товаровиробниками, на засадах добровільного членства та об'єднання майнових пайових внесків для спільної виробничої діяльності у сільському господарстві та обслуговування переважно членів кооперативу. Сільськогосподарські кооперативи поділяються на виробничі та обслуговуючі.

Сільськогосподарський виробничий кооператив – це юридична особа, утворена шляхом об'єднання фізичних осіб, які є сільськогосподарськими товаровиробниками, для спільного виробництва продукції сільського, рибного і лісового господарства на засадах обов'язкової трудової участі у процесі виробництва. До сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів належать кооперативи, створені для надання послуг переважно членам кооперативів та іншим особам з метою провадження їх сільськогосподарської діяльності.

Сільськогосподарський виробничий кооператив і сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи відрізняються між собою (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Відмінні ознаки сільськогосподарських кооперативів

Ознаки	Сільськогосподарський виробничий кооператив	Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив
Мета кооперативу	Полягає в одержанні прибутків	Надання послуг для членів кооперативу і економічний захист їх від експансії посередницького капіталу
Здійснення господарської діяльності	Члени виробничого кооперативу всі види господарської діяльності здійснюють сумісно, крім тих, які виконують для них обслуговуючі кооперативи	Члени сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу делегують йому окремі види діяльності, залишаючись при цьому самостійними сільськогосподарськими товаровиробниками (колективними, фермерськими чи особистими підсобними господарствами)
Здійснення трудової діяльності	Здійснюють самі члени кооперативу (можуть бути також наймані працівники)	Наймані працівники
Участь членів кооперативу в діяльності свого кооперативу	Трудова участь	Отримання певних послуг (зберігання, переробка, реалізація продукції, ремонт сільськогосподарської техніки, придбання засобів виробництва та ін.)

За рахунок переданих сільськогосподарському кооперативу його членами майна, коштів, майнових і земельних прав формуються майнові фонди. Обов'язковими в кооперативах є два види фондів: неподільний і пайовий. При необхідності можуть створюватися й інші фонди.

Земельна ділянка сільськогосподарського кооперативу згідно із Законом України “Про сільськогосподарську кооперацію” може формуватися шляхом передачі членами кооперативу належних їм земельних ділянок до пайового фонду кооперативу. У такому разі на вартість земельної ділянки як складової майнового паю можуть нараховуватися “частки доходу на паї” (дивіденди). Земельні ділянки (земельні паї) члени кооперативу можуть також передавати кооперативу у користування за певну плату, тобто за орендні (рентні) платежі.

Формування фінансових ресурсів сільськогосподарського кооперативу відбувається за рахунок доходу від реалізації продукції (робіт, послуг), пайових та інших внесків членів кооперативу, кредитів та інших надходжень, не заборонених законодавством.

При ефективній роботі сільськогосподарського кооперативу певна частина його доходу (прибутку) може розподілятися між членами кооперативу й асоційованими членами. Розподіл здійснюється у вигляді виплат дивідендів на паї членів кооперативу та асоційованих членів та у формі кооперативних виплат з урахуванням участі членів кооперативу в його діяльності. Визначаючи, яку частину з виділеного для цього доходу спрямувати на виплату дивідендів і яку на кооперативні виплати, слід брати до уваги мету діяльності кооперативу та його специфіку.

З усіх підсистем кооперативного сектора в Україні споживча кооперація є найбільш структурованою і організаційно оформленою. Цей вид кооперації діє як соціально-економічна система, його діяльність є диверсифікованою, що є характерною рисою розповсюджених у розвинених країнах багатофункціональних кооперативів. Діяльність споживчої кооперації охоплює гуртову та роздрібну торгівлю, заготівлі, виробництво, будівництво, транспорт, освіту, надання послуг та зовнішньоекономічну діяльність.

Споживча кооперація – це добровільне об'єднання громадян для спільного ведення господарської діяльності (торговельної, заготівельної, виробничої) з метою поліпшення свого економічного та соціального стану.

Членство у споживчому товаристві може бути індивідуальним і колективним. Індивідуальне членство в споживчому товаристві реалізується в такому ж порядку, як і в інших видах кооперативів. Колективними членами споживчого товариства можуть бути селянські

(фермерські) господарства, колективні сільськогосподарські підприємства, господарські товариства, кооперативні, державні та інші підприємства, що поділяють його цілі та інтереси. Споживчі товариства можуть на добровільних засадах об'єднуватися в місцеві спілки, Центральну спілку споживчих товариств України, і мають право вільного виходу з них.

Фінансові ресурси споживчої кооперації, відповідальність її членів за борги кооперативу, фінансово-кредитні відносини аналогічні тим, що регламентовані для кооперативів як форми організації бізнесу.

Реорганізація та ліквідація споживчого товариства проводиться за рішенням загальних зборів його членів або за рішенням суду. У разі ліквідації товариства майно, що залишилося після сплати членам товариства пайових та інших внесків і дивідендів на них, розрахунків з оплати праці, виконання зобов'язань перед бюджетом, банками та іншими кредиторами, розрахунків зі спілкою, розподіляється між членами, що входили до складу споживчого товариства.

Законом України “Про банки і банківську діяльність” передбачена можливість створення кооперативного банку. Кооперативний банк – це банк, створений суб'єктами господарювання, а також іншими особами за принципом територіальності, на засадах добровільного членства та об'єднання пайових внесків для спільної грошово-кредитної діяльності. Відповідно до законодавства можуть створюватися місцеві та центральний кооперативні банки.

Мінімальна кількість учасників місцевого (у межах області) кооперативного банку має бути не менше 50 осіб. У разі зменшення кількості учасників і неспроможності кооперативного банку протягом одного року збільшити їх кількість до мінімальної необхідної діяльність такого банку припиняється шляхом зміни організаційно-правової форми або ліквідації.

Учасниками центрального кооперативного банку є місцеві кооперативні банки. До особливих функцій центрального кооперативного банку належать централізація та перерозподіл ресурсів, акумульованих місцевими кооперативними банками, а також здійснення контролю за діяльністю кооперативних банків регіонального рівня.

Статутний капітал кооперативного банку поділяється на паї. Рівень мінімального розміру статутного капіталу кооперативного банку встановлюється Національним банком України.

Кожний учасник кооперативного банку незалежно від розміру своєї участі у капіталі банку (паю) має право одного голосу. Прибутки або збитки кооперативного банку за результатами фінансового року розподіляються між учасниками пропорційно розміру їх паю.

4.4. ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ СПІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЦІЛІ ЇХ СТВОРЕННЯ

На сучасному етапі розвитку з усіх видів спільного підприємництва основним джерелом надходження іноземних інвестицій в нашій країні виступають спільні підприємства. Створення сприятливого інвестиційного клімату в державі, галузі, регіоні або в окремому підприємстві пов'язане з чітким регулюванням інвестиційної діяльності.

У міжнародній економічній теорії спільні підприємства виділяють як один із найбільш розвинутих видів спільної підприємницької діяльності, характерними особливостями якого є: наявність згоди про довготермінові цілі співробітництва; об'єднання сторонами активів; оцінка об'єднаних активів як капіталовкладень обох сторін; реалізація погоджених завдань через самостійні органи управління, незалежні від органів управління сторін; участь обох сторін у прибутках та збитках відповідно до вкладеного капіталу.

Залучення в широких масштабах іноземних інвестицій в українську економіку переслідує довготривалі стратегічні цілі створення цивілізованого, соціально орієнтованого суспільства, що характеризується високою якістю життя населення, основою якого є економіка, що передбачає не тільки спільне ефективне функціонування різних форм власності, але й інтернаціоналізацію ринку товарів, робочої сили і капіталу.

Отже, однією з форм міжнародного співробітництва є спільні підприємства з участю іноземного капіталу. Вони стали результатом та головною рисою процесу інтернаціоналізації виробництва, а також конкретним господарським механізмом поєднання капіталів та економічних інтересів, що мають різні природу та походження.

Спільні підприємства – це підприємства, які базуються на спільному капіталі суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, на спільному управлінні та спільному розподілі результатів і ризиків.

Підприємство, в статутному фонді якого не менше як десять відсотків становить іноземна інвестиція, визнається підприємством з іноземними інвестиціями. Підприємство набуває статусу підприємства з іноземними інвестиціями з дня зарахування іноземної інвестиції на його баланс.

У режимі іноземного інвестування виділяють дві основні складові: іноземні інвестори та іноземні інвестиції.

До іноземних інвесторів належать:

- юридичні особи, створені відповідно до законодавства, іншого, ніж законодавство України;

- фізичні особи, які не мають постійного місця проживання на території України;
- іноземні держави, міжнародні урядові та неурядові організації;
- інші іноземні суб'єкти інвестиційної діяльності, які визначаються чинним законодавством України.

Усі види цінностей, що вкладаються безпосередньо іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності згідно з чинним законодавством України, називаються іноземними інвестиціями. Відповідно до законодавства України іноземні інвестори мають право здійснювати інвестиції на території України у вигляді:

- конвертованої валюти;
- валюти України;
- рухомого і нерухомого майна;
- акцій, облігацій, інших цінних паперів;
- грошових вимог та права вимоги про виконання договірних зобов'язань;
- прав інтелектуальної власності;
- прав на здійснення господарської діяльності.

Іноземні інвестори мають право здійснювати інвестиції в таких формах:

- часткової участі у підприємствах, що створюються спільно з українськими юридичними і фізичними особами, або придбання частки у діючих підприємствах;
- створення підприємств, що повністю належать іноземним інвесторам;
- придбання прямо не забороненого законами України нерухомого чи рухомого майна;
- придбання самостійно або за участі українських юридичних і фізичних осіб прав користування землею та концесій на використання природних ресурсів території України;
- придбання інших майнових прав;
- в інших формах, зокрема на підставі угод із суб'єктами господарської діяльності України, які прямо та виключно не заборонені законами України.

Вітчизняне законодавство містить велику кількість декларативних норм щодо гарантії захисту з боку держави іноземних інвестицій. Зокрема встановлюються такі гарантії для іноземних інвесторів:

- застосування державних гарантій захисту іноземних інвестицій у разі зміни законодавства про іноземні інвестиції;

- гарантії щодо примусового вилучення, а також від незаконних дій органів влади та їх посадових осіб;
- компенсація і відшкодування збитків іноземним інвесторам;
- гарантії у разі припинення інвестиційної діяльності;
- гарантії переказу прибутків та використання доходів від іноземних інвестицій;
- інші гарантії здійснення інвестиційної діяльності.

Спільні підприємства можуть формуватися у сфері виробництва окремих видів продукції, її реалізації, здійснення науково-технічних і техніко-економічних консультацій, сервісного обслуговування виробництва тощо. Основні цілі вітчизняних та іноземних партнерів при створенні спільного підприємства наведені в табл. 4.2.

На сучасному етапі розвитку в нашій країні основним джерелом надходження іноземних інвестицій є спільні підприємства.

Таблиця 4.2

**Основні цілі вітчизняних та іноземних партнерів
при створенні спільного підприємства**

Вітчизняний партнер	Іноземний партнер
Залучення додаткових матеріальних, фінансових та інших ресурсів	Розподіл ризику, особливо при створенні спільного підприємства з виробництва нової продукції, збут якої не гарантований
Більш повне насичення внутрішнього ринку якісними продуктами	Зниження витрат на створення нових потужностей і собівартості продукції, що виробляється, за рахунок низької внутрішньої вартості сировини, матеріалів та робочої сили
Залучення передової закордонної технології та досвіду управління, прискорення науково-технічного прогресу залученням найновіших технічних знань	Концентрація виробництва на відповідальних та технологічно складних напрямках за рахунок переміщення найбільш трудомістких та матеріаломістких виробництв за кордон
Становлення ринкових, конкурентних відносин	Опанування новим ринком та надбання комерційного досвіду роботи на ньому
Одержання ефекту переваг ринкової економіки	Підвищення ефективності системи збуту, що досягається за рахунок зниження конкуренції, погодження виробничої та комерційної діяльності, квотування продукції
Розвиток міжнародної кооперації та спеціалізації виробництва, а також експортної бази	Диверсифікація сфери діяльності

4.5. ПРОЦЕС СТВОРЕННЯ СПІЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Створення спільного підприємства відбувається на основі чинного законодавства України, відображає логіку та порядок аналітико-організаційних робіт (процедур), охоплює узгоджені у часі етапи, а саме: вибір сфери діяльності спільного підприємства; оцінку вітчизняного партнера; пошук іноземного партнера; попередні переговори партнерів; складання техніко-економічного обґрунтування; підготовку проектів установчих документів; остаточні переговори партнерів; реєстрацію спільного підприємства як юридичної особи (рис. 4.1).

Після прийняття рішення про заснування спільного підприємства насамперед уточнюють (вибирають) сферу його діяльності. При цьому слід орієнтуватися на потенціальну можливість такого підприємства задовольнити потреби ринку в певній продукції належної якості.

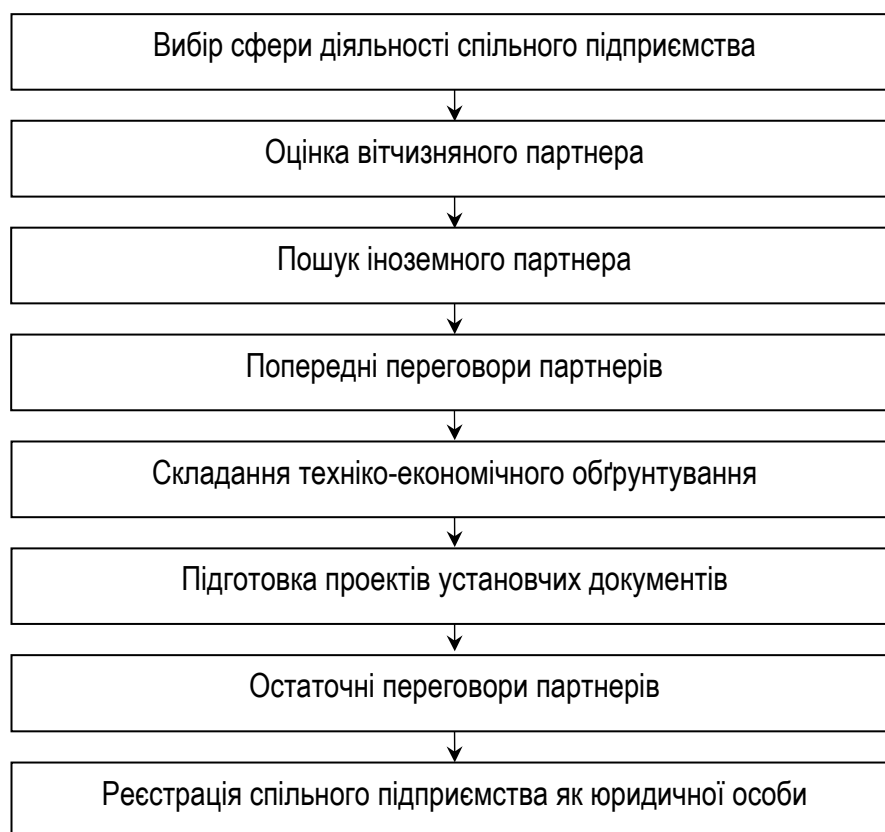

Рис. 4.1. Етапи створення спільного підприємства

Оцінка українського партнера здійснюється за сукупністю показників, що характеризують:

- рівень якості продукції та її відповідність світовим аналогам;
- технічний стан устаткування, наявність окремих будівель і споруд, вільних виробничих площ, що можуть бути зараховані до статутного фонду при його формуванні;

- професійну підготовку і спеціалізацію персоналу, необхідного для забезпечення функціонування створюваного підприємства;
- місце розташування підприємства стосовно постачальників сировини, напівфабрикатів, комплектуючих, забезпечення транспортними комунікаціями.

Для пошуку зарубіжного партнера необхідно враховувати вихідні умови вітчизняного партнера, який може мати досвід роботи із зарубіжним, якщо створюване спільне підприємство стає подальшим етапом розвитку експортно-імпоротної діяльності, поглиблення науково-технічної чи виробничої кооперації з іншими зарубіжними фірмами, або не мати такого досвіду.

Аналіз діяльності можливого зарубіжного партнера здійснюється за певною системою показників. Для цього можна використати як прямі показники (величина активів, їхня динаміка, частка власних чи позикових коштів, отриманий прибуток, чисельність працюючих, кількість представництв (філій) фірми, обсяг зарубіжного продажу), так і опосередковані (співвідношення прибутку і поточних витрат виробництва, продуктивність праці, приріст продукції в розрахунку на одиницю інвестицій тощо).

За результатами такого своєрідного аналізу встановлюються безпосередні контакти із зарубіжним партнером і здійснюються попередні переговори. Процес завершується підписанням протоколу про наміри, в якому мають бути визначені та зафіксовані:

- загальний обсяг виробництва, обсяги поставок на внутрішній та зовнішній ринки;
- розмір статутного фонду і часток учасників у ньому;
- співвідношення між власними і позиковими коштами; можливий банк-кредитор;
- наявність місцевої кваліфікованої робочої сили та потреба у залученні іноземного персоналу;
- організація продажу виробів та післяпродажного технічного обслуговування, його тривалість;
- забезпечення трансферту прибутку іноземного партнера;
- джерела надходження і напрями використання іноземної, у тому числі вільно конвертованої валюти.

Деталізація домовленостей партнерів щодо створення міжнародного спільного підприємства має здійснюватися у процесі підготовки відповідного техніко-економічного обґрунтування (табл. 4.3).

**Схема техніко-економічного обґрунтування створення
спільного підприємства**

№ пор.	Основні розділи	Зміст обґрунтування
1	Назва спільного підприємства. Назва фірми-партнера	Коротка характеристика передбачуваного іноземного партнера, досвіду співробітництва з ним, основних фірм-конкурентів
2	Номенклатура продукції: - кількість; - вартість	Кількісна і якісна характеристики продукції, її кон'юнктура на ринку (вітчизняному чи світовому), очікувані ціни та прогноз обсягу продажу
3	Технологія: - тип; - сутність	Оцінка існуючих у світі технологій виготовлення аналогічних товарів, їх основних параметрів, прийнятої технології для продукції спільного підприємства
4	Устаткування. Форма і метод організації виробництва	Вибір і розрахунки необхідного устаткування, форми і методи організації виробництва
5	Матеріально-технічне забезпечення	Обґрунтування вибору форми матеріально-технічного забезпечення, постачальників ресурсів, транспортних засобів
6	Персонал: - чисельність за категоріями; - оплата праці	Необхідна (передбачувана) чисельність місцевих та іноземних працівників, обрані форми оплати праці та її розмір, преміювання, соціальні виплати
7	Фінансування і статутний фонд: - загальна величина; - частка партнерів	Частки учасників у статутному фонді за чинним законодавством, загальна величина статутного фонду, частка власних і позикових коштів
8	Реклама продукції: - види; - витрати; - канали розповсюдження	Аналоги реклами на цю продукцію, можливості конкурентів на світовому ринку, вибрані види реклами та фінансові можливості її здійснення
9	Система збуту продукції: - вид та способи доставки; - обсяги збуту в країні і за кордоном	Наявність досвіду організації збуту в партнерів, практика збуту аналогічної продукції іноземними фірмами
10	Очікувана виручка та прибуток: - запланована виручка; - очікуваний прибуток	Динаміка рівня цін за стадіями життєвого циклу продукту, очікувані виручка і прибуток, розподіл прибутку між партнерами і порядок його використання
11	Економічна ефективність створення і функціонування	Розрахунки і оцінка показників економічної ефективності створення та функціонування спільного підприємства за існуючою або власною методикою

Після завершення всіх переговорів і підписання установчих документів проводиться реєстрація спільного підприємства у валютно-економічному управлінні Міністерства фінансів України.

Державна реєстрація спільного підприємства здійснюється відповідно до чинного законодавства.

4.6. СПЕЦИФІКА ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СПІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Матеріально-майнові та початкові фінансові умови господарської діяльності спільного підприємства (СП) формуються в процесі створення статутного фонду.

Статутний фонд спільного підприємства є основним джерелом його діяльності і показує суму власних основних і оборотних коштів, внесених учасниками. Розмір статутного фонду визначається установчими документами і фіксується в статуті підприємства.

Оцінка внесків до статутного фонду здійснюється у грошовій одиниці України за спільним рішенням учасників відповідно до умов, передбачених установчими документами. Внесок українського учасника до статутного фонду спільного підприємства оцінюється за домовленістю з іноземним учасником в іноземній валюті та у грошовій одиниці України за цінами міжнародних ринків або ринку України. Внесок іноземного учасника оцінюється в такому ж порядку з перерахуванням сум інвестицій в іноземній валюті в грошовій одиниці України за офіційним курсом НБУ на дату підписання установчого договору. За відсутності цін міжнародних ринків вартість майна, що вноситься до статутного фонду, визначається за домовленістю між учасниками.

Матеріальні цінності, що вносяться учасниками до статутного фонду, оцінюються за первинними документами, які підтверджують ціну їхнього придбання (рахунками, товарно-транспортними накладними тощо). Якщо до статутного фонду вноситься майно, на яке немає документів, що підтверджують його вартість, її визначають засновники, про що складають протокол зборів засновників. З виникненням розбіжностей в оцінці майна учасниками її здійснюють експерти (аудиторська фірма, оцінювач). В акціонерних товариствах оцінка внесків у натуральній формі затверджується установчими зборами.

Внески учасників до статутного фонду відображаються в обліку і балансі в міру фактичного надходження (для майна і нематеріальних активів – дата складання акта приймання-передачі, для грошових коштів – надходження на рахунок підприємства за випискою банку).

Під час митного оформлення майна, що ввозиться в Україну як внесок іноземного інвестора до статутного фонду спільного підприємства (крім товарів для реалізації чи власного вживання), митні органи надають відстрочку платежу ввізного мита згідно з виданим підприємством простим векселем на суму мита. Термін відстрочки платежу становить не більше 30 календарних днів з дати оформлення ввізної вантажної митної декларації. Якщо протягом періоду відстрочки платежу зазначене майно зараховане на баланс підприємства і про це податковою адміністрацією за місцем реєстрації підприємства зроблена відповідна позначка на примірнику векселя, то виданий вексель погашається і мито не сплачується. У випадку, коли зазначене майно (крім вивозу іноземної інвестиції за кордон) протягом трьох років з моменту його зарахування на баланс спільного підприємства як внеску іноземного інвестора до статутного фонду цього підприємства вивозиться за кордон, ввізне мито нараховується і сплачується, виходячи з митної вартості цього майна в перерахунку у валюту України за офіційним курсом НБУ на день вивезення.

Товари (майно), що були або є підакцизними на дату ввезення в Україну як внесок іноземного інвестора до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями, обов'язково обкладаються акцизним збором і податком на додану вартість. При цьому не є об'єктами оподаткування операції з передачі основних фондів як внеску до статутних фондів юридичних осіб для формування їх цілісного майнового комплексу в обмін на корпоративні права; продажу за компенсацію сукупних валових активів платника податку (з урахуванням вартості гудвілу) іншому платнику податку. Подальший облік сум податку на додану вартість і акцизного збору, фактично сплачених під час митних процедур, проводиться за встановленим порядком.

До внутрішніх джерел фінансування спільних підприємств здебільшого належать такі:

- чистий прибуток;
- амортизаційні відрахування;
- забезпечення наступних витрат і платежів.

До зовнішніх джерел фінансування спільних підприємств належить отримання кредитів та емісія облігацій.

При обліку фінансових результатів та використанні прибутку спільних підприємств специфіка проявляється так.

По-перше, прибуток (дохід) розподіляється між вітчизняними та іноземними учасниками або пропорційно їх внескам у статутний фонд, або в іншій пропорції, зафіксованій в установчих документах. Однак при ліквідації майно спільного підприємства розподіляється

лише пропорційно внескам учасників у статутний фонд. У разі припинення інвестиційної діяльності іноземний інвестор має право на повернення не пізніше шести місяців з дня припинення цієї діяльності своїх інвестицій у натуральній формі або у валюті інвестування в сумі фактичного внеску (з урахуванням можливого зменшення статутного фонду) без сплати мита, а також доходів з цих інвестицій у грошовій чи товарній формі за реальною ринковою вартістю на момент припинення інвестиційної діяльності, якщо інше не встановлено законодавством або міжнародними договорами України.

По-друге, іноземним інвесторам законодавчо гарантується компенсація і відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду і моральну шкоду, завданих їм внаслідок дій, бездіяльності або неналежного виконання державними органами України чи їх посадовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо підприємства з іноземними інвестиціями. Усі понесені витрати та збитки повинні бути відшкодовані на основі поточних ринкових цін або обґрунтованої оцінки, підтверджених аудитором чи аудиторською фірмою. Компенсація, що виплачується іноземному інвестору, повинна бути швидкою, адекватною та ефективною. Вона визначається на час фактичного здійснення рішення про відшкодування збитків. Сума компенсації повинна виплачуватися у валюті, в якій були здійснені інвестиції, чи в будь-якій іншій прийнятній для іноземного інвестора валюті відповідно до законодавства України. З моменту виникнення права на компенсацію і до моменту її виплати на суму компенсації нараховуються відсотки згідно з середньою ставкою відсотка, за яким лондонські банки надають позики першокласним банкам на ринку євровалют (ЛІБОР).

По-третє, після фактичної виплати доходу нерезиденту з нього стягується додатковий 15 % -ний податок на репатріацію, що певною мірою стимулює реінвестування.

Склад фондів спільного підприємства, порядок їх створення та використання фіксуються в засновницьких документах. Як правило, створюються фонди: резервний, розвитку науки і техніки, матеріального стимулювання; соціального розвитку. У засновницьких документах передбачаються не лише цілі, а й випадки, у яких приймаються рішення про використання коштів фонду, а також умови оновлення витрачених коштів.

Спільні підприємства самостійно складають річні бухгалтерські звіти за такими формами: Баланс спільного підприємства; Звіт про фінансові результати; Звіт про рух грошових коштів; Звіт про власний капітал; Додаток до балансу спільного підприємства.

Спільні підприємства додатково можуть застосовувати облік та звітність за правилами країни іноземного інвестора. Особливо це важливо у випадках, коли останніми є транснаціональні корпорації, які ведуть консолідовану звітність.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Сутність кооперативів, їх значення та види.
2. Етапи створення кооперативу та їх характеристика.
3. Основні функції органів управління кооперативу.
4. Особливості формування фондів кооперативного підприємства.
5. Фінансові аспекти реорганізації та ліквідації кооперативу.
6. Сутність та необхідність створення спільних підприємств.
7. Порядок створення спільних підприємств.
8. Переваги та недоліки діяльності спільних підприємств.
9. Формування майнової бази спільного підприємства.
10. Особливості формування та розподілу фінансових результатів спільних підприємств.

ТЕСТИ

1. Пай – це:
 - а) майновий внесок члена кооперативу у створення та розвиток капіталу кооперативу, який здійснюється шляхом передачі кооперативу майна;
 - б) майновий внесок члена кооперативу у створення капіталу кооперативу, який здійснюється шляхом передачі кооперативу майнових прав;
 - в) внесок члена кооперативу у створення та розвиток капіталу кооперативу, який здійснюється шляхом передачі кооперативу майна.
2. Вищим органом управління кооперативу є:
 - а) ревізійна комісія;
 - б) спостережна рада;
 - в) правління кооперативу;
 - г) загальні збори.
3. Відмінною фінансовою особливістю виробничого кооперативу є наявність в ньому:
 - а) додаткового капіталу;
 - б) резервного фонду;
 - в) пайового фонду;
 - г) неподільного фонду.

4. Споживчий кооператив – це:

- а) кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та (або) юридичних осіб для організації торговельного обслуговування, заготівель сільськогосподарської продукції, сировини, виробництва продукції та надання інших послуг з метою задоволення споживчих потреб його членів;
- б) самостійна демократична організація громадян, які об'єднуються для спільного господарювання з метою поліпшення свого економічного і соціального стану;
- в) самостійна демократична організація громадян та юридичних осіб, які на основі добровільного членства і взаємодопомоги за місцем проживання або роботи об'єднуються для спільного господарювання з метою поліпшення свого економічного і соціального стану.

5. Спільні підприємства – це:

- а) підприємства, які базуються на спільному капіталі суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, на спільному управлінні та розподілі ризиків;
- б) підприємства, які базуються на спільному капіталі суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, на спільному управлінні;
- в) підприємства, які базуються на спільному капіталі суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, на спільному управлінні та на спільному розподілі результатів діяльності та ризиків;
- г) підприємства, які базуються на спільному капіталі суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, на спільному управлінні та на спільному розподілі результатів діяльності.

6. Процес створення спільного підприємства охоплює такі етапи:

- а) вибір сфери діяльності СП, пошук іноземного партнера, попередні переговори партнерів, складання техніко-економічного обґрунтування, підготовка проектів установчих документів, реєстрація спільного підприємства, реєстрація його як учасника зовнішньоекономічних зв'язків;
- б) вибір сфери діяльності СП, пошук іноземного партнера, попередні переговори партнерів, складання техніко-економічного обґрунтування, остаточні переговори партнерів, реєстрація спільного підприємства, реєстрація його як учасника зовнішньоекономічних зв'язків;

- в) вибір сфери діяльності СП, пошук іноземного партнера, попередні переговори партнерів, складання техніко-економічного обґрунтування, підготовка проектів установчих документів, реєстрація спільного підприємства;
- г) вибір сфери діяльності СП, оцінка вітчизняного партнера, пошук іноземного партнера, попередні переговори партнерів, складання техніко-економічного обґрунтування, підготовка проектів установчих документів, остаточні переговори партнерів, реєстрація спільного підприємства, реєстрація його як учасника зовнішньоекономічних зв'язків.

7. Для реєстрації спільного підприємства необхідні такі документи:

- а) письмова заява одного з учасників, в якій зазначаються всі учасники СП, нотаріально засвідчені копії установчих документів, техніко-економічне обґрунтування створення СП, документи, що підтверджують реєстрацію іноземного партнера як юридичної особи та його платоспроможність;
- б) письмова заява одного з учасників, в якій зазначаються всі учасники СП, згода обласної державної адміністрації і керівного органу вітчизняного учасника про створення СП, нотаріально засвідчені копії установчих документів, техніко-економічне обґрунтування створення СП, документи, що підтверджують реєстрацію іноземного партнера як юридичної особи та його платоспроможність;
- в) письмова заява одного з учасників, в якій зазначаються всі учасники СП, згода обласної державної адміністрації і керівного органу вітчизняного учасника про створення СП, реєстраційна картка встановленого зразка, нотаріально засвідчені копії установчих документів, техніко-економічне обґрунтування створення СП, документи, що підтверджують реєстрацію іноземного партнера як юридичної особи та його платоспроможність.

8. Іноземні інвестори:

- а) юридичні особи, створені відповідно до законодавства, іншого, ніж законодавство України, фізичні особи, які мають постійне місце проживання на території України, іноземні держави, міжнародні урядові та неурядові організації, інші іноземні суб'єкти інвестиційної діяльності, які визначаються чинним законодавством України;
- б) юридичні особи, створені відповідно до законодавства, іншого, ніж законодавство України, фізичні особи, які не мають постійного місця проживання на території України, іноземні держави,

міжнародні урядові та неурядові організації, інші іноземні суб'єкти інвестиційної діяльності, які визначаються чинним законодавством України;

в) юридичні особи, створені відповідно до законодавства, іншого, ніж законодавство України, іноземні держави, міжнародні урядові та неурядові організації, інші іноземні суб'єкти інвестиційної діяльності, які визначаються чинним законодавством України;

г) юридичні особи, створені відповідно до законодавства, іншого, ніж законодавство України, фізичні особи, які не мають постійного місця проживання на території України, іноземні держави, міжнародні урядові та неурядові організації.

9. У практиці фінансової діяльності підприємств використовуються такі основні способи здійснення розрахунків у рамках зовнішньоекономічних операцій:

а) факторинг;

б) документарний акредитив;

в) пластикові картки;

г) документарне інкасо;

д) кредитні картки.

10. Продаж товарів спільними підприємствами, суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, іноземним суб'єктам господарської діяльності з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України називається:

а) імпортом товарів;

б) зовнішньоекономічною діяльністю;

в) експортом товарів;

г) реекспортом товарів;

д) зовнішньоекономічними відносинами.

Тема 5. ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ДІЯЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ

5.1. ГОСПОДАРСЬКЕ ТОВАРИСТВО: ПОНЯТТЯ, ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

В існуючій системі суб'єктів господарювання самостійну нішу займають господарські товариства. Ця форма організації бізнесу заснована на колективній власності, має суттєві особливості щодо створення, діяльності та юридичного статусу.

Діяльність господарських товариств регламентується Господарським кодексом України, Цивільним кодексом України, Законом України “Про господарські товариства” від 19 вересня 1991 р., який визначає поняття, види, правила створення і діяльності товариств, а також права і обов'язки їх засновників.

Господарські товариства – це підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди між юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку. Основною особливістю, за якою господарське товариство відрізняється від інших суб'єктів господарювання, є об'єднання на підставі угоди про майно та зусиль учасників для спільної господарської діяльності.

Характерними ознаками господарських товариств є такі:

- корпоративний тип організації, як правило, наявність одного, двох і більше засновників – фізичних та (або) юридичних осіб, а також подільність майна на частки та корпоративна форма управління справами;
- універсальність даної організаційно-правової форми – можливість її застосування для підприємств, інших господарських організацій низової ланки економіки, що мають на меті одержання прибутку (банків, страхових компаній, корпоративних інвестиційних фондів), неприбуткових господарських організацій (фондових бірж), господарських об'єднань у формі холдингових груп, кожна з яких складається з холдингової компанії та її корпоративних (дочірніх) підприємств;
- наявність статусу юридичної особи;
- корпоративний характер управління учасниками товариства або за допомогою органів управління;

- подільність майна товариства на частки, розмір яких визначається установчими документами товариства;
- можливість вибору організаційно-правової форми товариства;
- наявність в учасників господарського товариства корпоративних прав – права участі в його управлінні і права участі в розподілі майна товариства у разі його ліквідації.

Згідно із Законом України “Про господарські товариства” усі товариства є юридичними особами, можуть займатися будь-якою підприємницькою діяльністю, яка не суперечить законодавству України, діють на підставі установчих документів, затверджених учасниками, мають власні найменування. До господарських товариств належать акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства.

Організація фінансів господарських товариств характеризується значною можливістю щодо формування та використання фінансових ресурсів. По-перше, вони можуть залучати кошти засновників підприємства за допомогою випуску акцій, як пайові внески, спонсорські кошти, фінансова допомога державних і недержавних фінансових інститутів. По-друге, результати господарської діяльності, тобто сума одержаного прибутку, є власністю акціонерів або засновників підприємства. По-третє, рішення про формування та розподіл прибутку після сплати податків приймається засновниками товариств.

Господарські товариства можуть бути різних форм і видів. Класифікація господарських товариств має практичне значення: законодавство передбачає застосування різних принципів правового регулювання певних видів господарських товариств. Світовий бізнес відпрацював кілька видів товариств, які класифікуються за: способами формування статутного капіталу; межами відповідальності учасників за зобов'язаннями товариства; критерієм домінування персональних чи майнових інтересів. Згідно з першою класифікаційною ознакою розрізняють: акціонерні та інші (неакціонерні) товариства. Відповідно до другої ознаки, тобто межі відповідальності, існують товариства з обмеженою відповідальністю, з додатковою відповідальністю, повні, командитні. Відповідно до третьої класифікаційної ознаки господарські товариства поділяються на персональні товариства та об'єднання капіталів. Персональними товариствами є такі господарські товариства, в яких домінують особисті елементи. Таким товариствам (повне товариство і командитне товариство) притаманні специфічні риси:

- установчий документ – засновницький договір, а в командитному товаристві з одним повним учасником – меморандум;

- обов'язковість не лише майнової, а й персональної участі в товаристві для всіх (повне товариство) або частини його учасників (командитне товариство);
- створення товариства з метою спільного здійснення його учасниками підприємницької діяльності, у зв'язку з чим традиційною вимогою до учасників повного товариства та повних учасників командитного товариства є наявність у них статусу зареєстрованого суб'єкта підприємництва;
- наявність в усіх (повне товариство) або частини учасників (командитне товариство) повної субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями товариства;
- відсутність законодавчих вимог до мінімального розміру майна товариства та порядку його формування.

До об'єднань капіталів належать господарські товариства, у яких домінуючими є майнові елементи (акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю і товариство з додатковою відповідальністю). Незважаючи на існування значних відмінностей між цими товариствами, вони мають спільні ознаки, що є характерним саме для цієї групи господарських товариств:

- обмеження ризику учасників товариства за результатами діяльності товариства розміром сплачених вкладів (акцій) і відсутність або обмеженість субсидіарної відповідальності учасників за зобов'язаннями товариства, що викликає необхідність застосування спеціальних механізмів захисту інтересів кредиторів товариства;
- законодавчі вимоги до мінімального розміру статутного фонду (капіталу) резервного фонду, порядку їх формування та необхідності підтримання не нижче певного розміру (подібні вимоги встановлюються з метою захисту інтересів кредиторів товариства);
- основний установчий документ – статут;
- участь учасників в управлінні справами та розподілі прибутку товариства залежить, як правило, від розміру їхніх часток у статутному фонді (капіталі) товариства;
- обов'язковість майнової та необов'язковість персональної участі в товаристві для його учасників;
- можливість виходу учасника з товариства в будь-який момент за його бажанням з дотриманням встановленої законом і статутом товариства процедури;
- можливість здійснення контролю над товариством з боку одного учасника, який володіє контрольним пакетом акцій (відповідною часткою в статутному фонді товариства).

З наведеної класифікації випливає, що товариство як різновид суб'єкта господарювання включає в себе загальні ознаки окремих для всіх видів товариств і особливі ознаки окремих їхніх видів.

5.2. СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ТА ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Одним з найпоширеніших видів господарських товариств в економічному секторі України є товариство з обмеженою відповідальністю.

Попередником товариства з обмеженою відповідальністю було гірничозаводське товариство з куксів, що своїми коренями сягало у середньовіччя. Куксом вважалася визначена частина гірничого промислу, котра і була часткою учасника у майні товариства. Від акціонерної компанії воно відрізнялося тим, що частки не мали визначеної номінальної ціни, а учасники залишалися зобов'язаними перед товариством і після повної оплати куксів, оскільки сплачували внески на функціонування гірничого промислу.

Батьківщиною товариства з обмеженою відповідальністю, яке виникло шляхом модифікації акціонерної компанії, стала Німеччина. Нове товариство перебрало на себе кращі її риси і повністю втілило принцип обмеженої відповідальності, яким вважалася майнова відповідальність до певної, наперед визначеної і заявленої межі. Товариство, яке формувалося на основі обмеженої відповідальності і пайової участі товаришів, почало функціонувати у ринковій системі після прийняття німецьким рейхстагом 20 квітня 1892 р. закону “Про товариство з обмеженою відповідальністю”.

За часів царської Росії офіційно товариства з обмеженою відповідальністю не були дозволені, хоча існували під іншими назвами. У Росії та Україні товариства з обмеженою відповідальністю з'явилися після встановлення радянської влади, у період нової економічної політики (1921-1927 рр.). Дане товариство було узаконене Цивільними кодексами РРФСР і УРСР у 1923 р.

Товариства з обмеженою відповідальністю за часів НЕПу були позбавлені деяких класичних рис. Законодавство не передбачало для них ні розміру паїв, ні сум початкової оплати вкладів, але вимагало додаткової відповідальності особистим майном в однаковому для всіх кратному відношенні до суми вкладів і проводило ідею змінюваності складу учасників, що цілком відповідало колективним формам господарювання.

Із згортанням НЕПу діяльність товариств з обмеженою відповідальністю була заборонена і відновилася після утворення незалежної України. Згідно із ст. 50 Закону України “Про господарські товариства” товариством з обмеженою відповідальністю вважається товариство, що має статутний фонд, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами. Максимальна кількість учасників товариства з обмеженою відповідальністю може досягати 10 осіб.

Характерними рисами товариства з обмеженою відповідальністю є такі:

- різновид господарського товариства – об’єднання капіталів;
- наявність статусу юридичної особи;
- установчий документ – статут;
- відповідальність товариства усім своїм майном;
- відсутність в учасників товариства субсидіарної відповідальності за борги товариства, якщо воно повністю сплатило свої частки.

Учасники товариства несуть відповідальність в межах їх вкладів до статутного фонду. Установчими документами товариства з обмеженою відповідальністю може бути передбачено, що учасники, які не повністю внесли вклади, відповідають за зобов’язаннями товариства також у межах невнесеної частини вкладу.

Установчі документи товариства з обмеженою відповідальністю повинні містити такі відомості: вид товариства; предмет і цілі його діяльності; склад засновників та учасників, найменування та місцезнаходження їх; розмір та порядок утворення статутного капіталу; порядок розподілу прибутків та збитків; склад та компетенція органів товариства з обмеженою відповідальністю і порядок прийняття ними рішень, порядок внесення змін до установчих документів та порядок ліквідації і реорганізації товариства. Вищезазначені відомості установчих документів є загальними для всіх видів господарських товариств. Однак для товариств з обмеженою відповідальністю існують особливості у змісті установчих документів, а саме: вони повинні містити відомості про розмір часток кожного з учасників, розмір, склад та порядок внесення ними вкладів. За вимогою учасника, аудитора чи іншої особи, яка проявляє інтерес, товариство повинно у визначені строки надати можливість ознайомитися з установчими документами.

У товаристві з обмеженою відповідальністю створюється статутний капітал, розмір якого повинен становити не менше суми, еквівалентної одній мінімальній заробітній платі на момент створення товариства з обмеженою відповідальністю. Вкладами учасників товариства можуть бути будинки, споруди, обладнання та інші матеріальні цінності, цінні папери, права користування землею, водою та

іншими природними ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права, в тому числі на інтелектуальну власність, грошові кошти, в тому числі в іноземній валюті. До моменту реєстрації товариства з обмеженою відповідальністю кожен з учасників зобов'язаний внести до статутного капіталу не менше 50 % вказаного в установчих документах вкладу. Учасники товариства з додатковою відповідальністю зобов'язані повністю внести свої вклади не пізніше одного року після реєстрації товариства, після чого вони отримують свідоцтво товариства про внесення своїх вкладів.

Учасник товариства з обмеженою відповідальністю може за згодою решти учасників відступити свою частку одному чи кільком учасникам цього ж товариства, а якщо інше не передбачено установчими документами, то і третім особам.

При передачі частки третій особі відбувається одночасний перехід до неї всіх прав та обов'язків, які належали учаснику, яка можлива лише після повного внесення вкладу учасником, який уступає свою частку третій особі, письмово повідомляє про це інших учасників товариства.

Частина в статутному капіталі переходить до спадкоємців або правонаступників у разі реорганізації юридичної особи, учасника товариства або у зв'язку із смертю громадянина, учасника товариства. Якщо правонаступники (спадкоємці) відмовилися від вступу до товариства з обмеженою відповідальністю або при відмові товариства у прийнятті до нього правонаступника (спадкоємця), йому видається у грошовій або натуральній формі частка у майні, яка належала учаснику товариства. У цих випадках розмір статутного капіталу товариства підлягає зменшенню.

Товариство з обмеженою відповідальністю має право змінювати розмір статутного фонду. Збори учасників можуть прийняти рішення про збільшення статутного капіталу за рахунок внесення додаткових вкладів учасниками товариства. Рішенням зборів визначається загальна вартість додаткових вкладів, а також встановлюється єдине для всіх учасників товариства відношення між вартістю додаткового вкладу учасника та сумою, на яку збільшується номінальна вартість його частини.

Загальні збори учасників можуть прийняти рішення про збільшення статутного капіталу також на підставі заяви третіх осіб про прийняття їх у товариство і внесення вкладу, якщо це не заборонено установчими документами.

У заяві третьої особи вказується розмір і склад вкладу, порядок та строк його внесення. У випадку прийняття рішення про збільшення

статутного капіталу необхідно внести зміни в установчі документи. Таке рішення приймається одностайно у вищому органі і набирає чинності з дня внесення цих змін до державного реєстру.

Товариство з обмеженою відповідальністю може зменшувати свій статутний капітал. Ця зміна відбувається шляхом зменшення номінальної вартості частин всіх учасників товариства в установчому капіталі. Статутний капітал не може бути зменшений, якщо в результаті такого зменшення його розмір стане меншим від мінімального розміру статутного капіталу, який визначений законодавством на дату пред'явлення документів для державної реєстрації відповідних змін в установчих документах.

Зменшення статутного капіталу шляхом зменшення номінальної вартості частин всіх учасників товариства проводиться зі збереженням розмірів частин всіх учасників.

Рішення товариства з обмеженою відповідальністю про зменшення його статутного фонду набирає чинності не раніше як через 3 місяці після державної реєстрації і публікації про це у встановленому порядку.

Товариство з обмеженою відповідальністю приймає рішення про розподіл чистого прибутку між своїми учасниками. Рішення про частку прибутку, який розподіляється між учасниками, приймається на зборах учасників. Такий прибуток розподіляється між учасниками, як правило, пропорційно паю кожного учасника в статутному капіталі. У товаристві з обмеженою відповідальністю створюється резервний фонд у розмірі, встановленому документами, але не менше 25 % статутного фонду. Розмір щорічних відрахувань до резервного фонду не може бути меншим ніж 5 % суми чистого прибутку.

Вищим органом товариства з обмеженою відповідальністю є збори учасників, що складаються з учасників або призначених ними представників. До компетенції зборів учасників товариства з обмеженою відповідальністю належить:

- 1) визначення основних напрямів діяльності товариства і затвердження його планів та звітів про їх виконання;
- 2) внесення змін до статуту товариства;
- 3) обрання та відкликання членів виконавчого органу та ревізійної комісії;
- 4) затвердження річних результатів діяльності товариства, звітів і висновків ревізійної комісії, порядку розподілу прибутку;
- 5) створення, реорганізація та ліквідація дочірніх підприємств, філій та представництв, затвердження їхніх статутів та положень;

- 6) винесення рішень про притягнення до майнової відповідальності посадових осіб товариства;
- 7) затвердження правил процедури та інших внутрішніх документів товариства, визначення його організаційної структури;
- 8) встановлення розміру, форми і порядку внесення учасниками додаткових вкладів;
- 9) вирішення питання про придбання товариством частки учасника;
- 10) виключення учасника з товариства;
- 11) визначення умов оплати праці службових осіб товариства;
- 12) затвердження договорів (угод), укладених на суму, що перевищує вказану в статуті товариства;
- 13) прийняття рішення про припинення діяльності товариства.

Статутом товариства до компетенції зборів учасників можуть бути віднесені й інші питання. З питань, зазначених у п. 1, 2, 10, у вищому органі необхідна одностайність. З решти питань рішення приймаються простою більшістю голосів. При цьому учасники мають кількість голосів, яка пропорційна розміру їхніх часток у статутному фонді.

Збори учасників товариства з обмеженою відповідальністю скликаються не рідше двох разів на рік, якщо інше не передбачено установчими документами. Такі збори вважаються повноважними, якщо на них присутні учасники або представники учасників, що володіють у сукупності більше ніж 60 відсотками голосів, а з питань, що потребують одностайності, голосів усіх учасників.

У товаристві з обмеженою відповідальністю створюється виконавчий орган: колегіальний – дирекція або одноособовий – директор. Дирекцію очолює генеральний директор. Членами виконавчого органу можуть бути також і особи, які не є учасниками товариства. Дирекція або директор вирішує всі питання діяльності товариства, за винятком тих, що входять до виключної компетенції зборів учасників.

Контроль за діяльністю виконавчого органу товариства з обмеженою відповідальністю здійснює ревізійна комісія, що утворюється зборами учасників товариства з їх числа у кількості не менше трьох осіб. Ревізійна комісія доповідає результати проведених нею перевірок вищому органу товариства та складає висновки за річними звітами і балансами. Без висновку ревізійної комісії збори учасників товариства не мають права затверджувати баланс товариства.

Фінансування товариства може здійснюватися на основі додаткових внесків учасників, тезаврації прибутку, залучення банківських і комерційних позичок, у т. ч. шляхом емісії облігацій (за певних обставин). Якщо кредитоспроможність товариства та його активи

є недостатніми для залучення необхідних розмірів кредитних ресурсів, окремі учасники ТОВ можуть надавати поручительства чи інші види кредитного забезпечення під позички, які виділяються товариству. Завдяки цьому розширюються можливості фінансування підприємства, відповідальність учасників за зобов'язаннями ТОВ не обмежується їхніми вкладками у статутний капітал, а додатково поширюється на майно, надане у кредитне забезпечення.

Товариство з обмеженою відповідальністю часто ототожнюють з приватним акціонерним товариством (ПРАТ), хоча ці господарські товариства мають не лише спільні риси, а й відрізняються одне від одного. Спільні риси між ТОВ та ПРАТ подані на рис. 5.1.

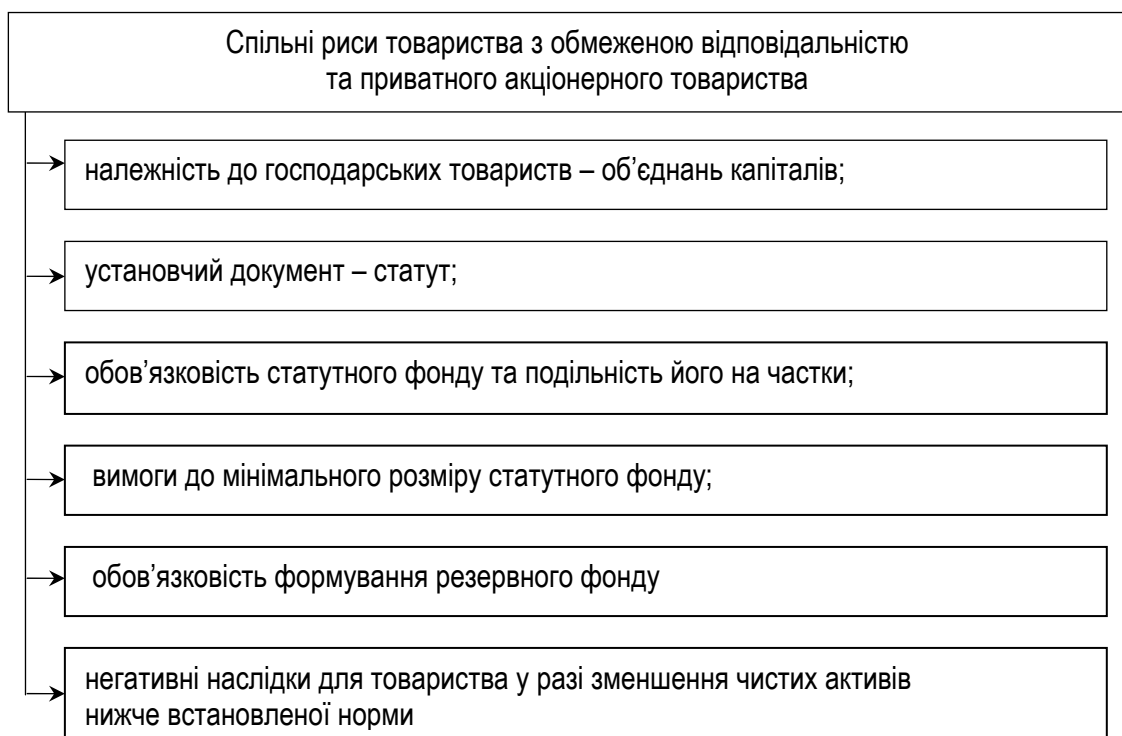

Рис. 5.1. Спільні риси товариства з обмеженою відповідальністю і приватного акціонерного товариства

Відмінними рисами між товариством з обмеженою відповідальністю та приватним акціонерним товариством є такі:

- у ПРАТ статутний фонд поділяється на акції рівної номінальної вартості, а в ТОВ – на частки, розмір яких може бути різним і визначається статутом ТОВ;
- різний мінімальний розмір статутного капіталу;
- якщо майнова участь акціонера в ПРАТ обмежується повною оплатою акцій, то статутом або рішенням зборів учасників ТОВ може бути передбачена сплата додаткових внесків;

- необов'язковість персональної участі акціонерів у діяльності ПРАТ, тоді як учасник ТОВ зобов'язаний брати участь у вирішенні питань, рішення щодо яких приймаються шляхом опитування одностайно;
- можливість виключення учасника з ТОВ; акціонер ПРАТ не може бути примусово виключений з товариства, оскільки його статус є подвійним – учасник ПРАТ і одночасно власник акцій;
- управління в ПРАТ більш складне;
- вихід учасника з ТОВ без відступлення частки іншому учаснику або третій особі позначається на майновій базі товариства (приводить до її зменшення); вихід акціонера з ПРАТ відбувається шляхом відчуження ним своїх акцій іншій особі, що не тягне за собою зміни майнової бази акціонерного товариства.

Товариством з додатковою відповідальністю є господарське товариство, статутний фонд якого поділений на частки визначених установчими документами розмірів і яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями власним майном, а в разі його недостатності учасники цього товариства несуть додаткову солідарну відповідальність у визначеному установчими документами однаково кратному розмірі до вкладу кожного з учасників.

Основними рисами товариства з додатковою відповідальністю є такі:

- різновид господарського товариства, що належить до об'єднань капіталів;
- мінімальний розмір статутного капіталу – одна мінімальна заробітна плата на момент створення товариства;
- поділ статутного фонду на частки, розмір яких визначається статутом товариства і які можуть бути рівними або різними;
- наявність системи органів управління: збори учасників – вищий орган, дирекція (колегіальний) або директор (одноосібний) – виконавчий орган, ревізійна комісія – контрольний орган;
- субсидіарна обмежена майнова відповідальність учасників за зобов'язаннями товариства, граничний розмір якої встановлюється статутом в однаковому для всіх учасників кратному розмірі до їх вкладів;
- характер субсидіарної відповідальності учасників – солідарний.

За своєю суттю товариство з додатковою відповідальністю є різновидом товариства з обмеженою відповідальністю. Особливістю його, а саме це і є головною відмінністю від товариства з обмеженою відповідальністю, полягає в тому, що учасники товариства з додатковою

відповідальністю відповідають за його боргами своїми внесками до статутного фонду, а при недостатності цих сум – додатково належним їм майном в однаковому для всіх учасників кратному розмірі до внеску кожного учасника. Граничний розмір відповідальності учасників передбачається в установчих документах.

Умови формування майна, організація управління та права учасників аналогічні умовам формування майна, організації управління та правам учасників товариств з обмеженою відповідальністю.

5.3. ПОВНЕ ТОВАРИСТВО: МЕХАНІЗМ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ

Згідно зі ст. 66 Закону України “Про господарські товариства” повним товариством визнається таке товариство, всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов’язаннями товариства усім своїм майном. Особа може бути учасником тільки одного повного товариства.

Характерними ознаками повного товариства є такі:

- різновид господарських товариств;
- установчий документ – засновницький договір;
- повна відповідальність товариства за власними зобов’язаннями, тобто усім майном, що належить йому на праві власності;
- субсидіарна відповідальність учасників товариства за зобов’язаннями товариства усім своїм майном, на яке може бути звернене стягнення;
- відсутність органів товариства, оскільки управління справами товариства здійснюється самими учасниками в порядку, визначеному засновницьким договором товариства;
- можливість використання таких схем управління: а) управління здійснюється всіма учасниками; б) управління доручається або одному, або частині учасників (уповноважені учасники);
- відсутність законодавчих щодо розміру і порядку формування майна, що регулюється засновницьким договором;
- обмежений рух учасників;
- вимога до учасників товариства – наявність статусу – зареєстрованого суб’єкта господарювання;
- законодавчо встановлена вимога конкурувати з товариством.

Фінансові відносини у повних товариствах базуються на установчому договорі. Статуту цей вид товариства не має. Особливістю договору є визнання солідарної відповідальності за зобов’язаннями усім

майном, яке є у розпорядженні товариства незалежно від розміру вкладу у статутний капітал.

Солідарна відповідальність означає, що кредитор має право вимагати виконання зобов'язань як від усіх боржників – учасників повного товариства, так і від окремих з них. Кредитор, який не отримав повного задоволення від одного боржника, має право вимагати ту частину, яку він не отримав від інших солідарних боржників. Відносини учасників повного товариства мають довірчий характер, що і обумовлює солідарну відповідальність товариства.

Установчий договір про повне товариство повинен містити відомості про вид товариства, предмет і цілі його діяльності, склад засновників та учасників, найменування та місцезнаходження, розмір та порядок утворення статутного фонду, порядок розподілу прибутків та збитків, склад та компетенцію органів товариства та порядок прийняття ним рішень, порядок внесення змін до установчого договору, порядок ліквідації та реорганізації товариства, а також відомості про розмір частки кожного з учасників, розмір, склад та порядок внесення вкладів, форму їх участі у справах товариства.

Ведення справ повного товариства може здійснюватися всіма учасниками або одним чи кількома з них, які виступають від імені товариства. Ті учасники, яким було доручено ведення повного товариства, зобов'язані давати решті учасників на їхню вимогу повну інформацію про дії, які вони виконували від імені та в інтересах товариства.

Оскільки усі учасники повного товариства займаються спільною підприємницькою діяльністю, вони не мають права від свого імені та в своїх інтересах здійснювати угоди, однорідні з цілями діяльності товариства, а також брати участь у будь-яких товариствах (крім акціонерних), які мають однорідну з повним товариством мету діяльності. Якщо учасник товариства порушив ці вимоги, а його дії призвели до збитків, він повинен компенсувати збитки, заподіяні товариству.

Якщо учасник повного товариства вирішив передати свою частку іншим учасникам цього товариства або третім особам, необхідна згода усіх учасників. З передачею частки третій особі здійснюється одночасно перехід усієї сукупності прав та обов'язків, що належали учаснику, який вибув з повного товариства або відступив частину своєї частки.

Фінансування діяльності повного товариства здійснюється за рахунок зовнішніх та внутрішніх джерел. До внутрішніх джерел належать тезаврація прибутку, амортизаційні відрахування, забезпечення наступних витрат та платежів. Зовнішні джерела формування фінансових ресурсів включають фінансові кредити (банківські кредити), емісію облігацій, комерційні кредити.

Прибуток повного товариства утворюється з надходжень від господарської діяльності після покриття матеріальних та прирівняних до них витрат і витрат на оплату праці. З прибутку товариства сплачуються проценти по кредитах банків та по облігаціях, а також вносяться передбачені законодавством України податки та інші платежі до бюджету. Чистий прибуток, одержаний після зазначених розрахунків, залишається у повному розпорядженні товариства, яке відповідно до установчих документів визначає напрями його використання. Прибутки та збитки повного товариства розподіляються між його учасниками пропорційно їх частці в статутному капіталі.

Товариство має право змінювати розмір статутного фонду. Його збільшення може здійснюватися лише після внесення повністю всіма учасниками своїх вкладів. Зменшення статутного фонду при наявності заперечення кредиторів товариства не допускається. Повідомлення товариства про зміну розміру статутного фонду набирає чинності з дня внесення цих змін до державного реєстру.

Згідно із Законом України “Про господарські товариства” встановлений особливий порядок виходу учасника з повного товариства. Якщо товариство було створене на невизначений строк, його учасник може в будь-який час вийти з товариства, попередивши про це не пізніше ніж за 3 місяці. В іншому випадку, наприклад, якщо повне товариство створюється на визначений строк, вихід з товариства можливий з поважних причин та з попередженням не пізніше ніж за 6 місяців. Учаснику, який вибув, сплачується вартість його внеску та належна йому частина прибутку, одержана товариством у поточному році.

У повних товариствах існує визначений механізм відповідальності учасників за борги товариства, а саме: якщо при ліквідації повного товариства виявиться, що наявного майна не вистачає для сплати всіх боргів, за товариство у недостатній частині несуть відповідальність його учасники усім майном, на яке відповідно до законодавства України може бути звернено стягнення. Крім того, слід звернути увагу на те, що учасник товариства відповідає за борги товариства незалежно від того, виникли вони після чи до його вступу до товариства.

Якщо борги товариства повністю сплатить один з учасників, він має право звернутися з регресною вимогою у відповідній частині до решти учасників, які несуть перед ним відповідальність пропорційно своїй частці у майні товариства.

5.4. ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОМАНДИТНИХ ТОВАРИСТВ

Командитне товариство як один з видів господарських товариств можна кваліфікувати як змішане товариство. Це пов'язано з тим, що командитне товариство поєднує кількох громадян і (або) юридичних осіб на основі договору між ними для здійснення спільної господарської діяльності та включає дійсних членів та членів-вкладників (командиторів). Члени товариства (повні товариші) несуть повну відповідальність за його зобов'язаннями усім своїм майном, а члени-вкладники (командитори) – у межах своїх вкладів у капітал товариства. Особа може бути повним учасником тільки одного командитного товариства. Повний учасник командитного товариства не може бути учасником повного товариства. Повний учасник командитного товариства не може бути вкладником цього ж товариства.

Наявність у командитному товаристві двох категорій учасників зумовлює необхідність визначення відмінностей в їх правовому становищі. Повні учасники командитного товариства:

- зобов'язані брати майнову і персональну участь у командитному товаристві;
- управляють справами товариства;
- несуть субсидіарну відповідальність, якщо їх двоє і більше, майнову відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, на яке може бути звернене стягнення;
- мають права і обов'язки, аналогічні правам і обов'язкам учасників повного товариства: заборона конкурувати з товариством; вимога про попередження виходу з товариства за 3 місяці, а якщо товариство створене на визначений строк, – і за наявності поважних причин;
- якщо повних учасників двоє і більше, вони можуть здійснювати управління справами спільно або доручати це одному чи кільком повним учасникам.

Вкладники командитного товариства можуть вступати до командитного товариства шляхом внесення грошових або матеріальних вкладів, а також:

- зобов'язані брати лише майнову участь у товаристві (як основний, так і додаткові внески);
- на момент державної реєстрації товариства зобов'язані внести не менше 25 % свого внеску;
- мають право брати участь у розподілі прибутку товариства відповідно до розміру своїх часток;

- вправі вимагати першочергового повернення вкладу (перед повними учасниками) у разі ліквідації товариства;
- не беруть участі в управлінні справами товариства, але у разі необхідності на підставі й відповідно до виданого доручення можуть діяти від імені товариства;
- зобов'язані не перешкоджати здійсненню повними учасниками управління справами товариства;
- не несуть субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями товариства, якщо повністю сплатили свої частки і не укладали угод від імені та в інтересах товариства без відповідного доручення;
- у разі включення імені вкладника у найменування командитного товариства така особа стає повним учасником цього товариства.

Вкладники беруть участь у діяльності командитного товариства лише своїми вкладками, розмір яких визначає суму отримуваного ними прибутку. Будь-якої участі в управлінні товариством вони не беруть.

У зарубіжній практиці ця форма господарських товариств використовується як спосіб акумуляції капіталів, з одного боку, окремих громадян, що бажають здійснити ділові проекти, але не мають для цього достатніх коштів, з другого боку, різних фірм, що бажають вкласти свої капітали у справу, але не мають проектів, під які могли б бути виділені капітали. Фірма-командитор бере участь у бізнесі своїми капіталами, причому вона може в будь-який час вийти із справи зі своїм паєм. У країнах англо-саксонської системи права (Великобританія, США) командитне товариство скорочено позначається "Ltd" (від англійського – limited – обмежений), а серед вітчизняних підприємців таке скорочення помилково асоціюється з товариством з обмеженою відповідальністю. У нашій країні ця форма товариства набула поширення завдяки можливості маневрування ресурсами підприємств.

Мінімальний розмір статутного капіталу командитного товариства не визначений законодавством. Вкладом до статутного капіталу товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку.

Грошова оцінка вкладу учасника командитного товариства здійснюється за згодою учасників товариства, а у випадках, встановлених законодавством, вона підлягає незалежній експертній перевірці. Забороняється використовувати для формування статутного капіталу бюджетні кошти, кошти, одержані в кредит та під заставу.

У командитному товаристві створюється резервний (страховий) фонд у розмірі, встановленому установчими документами, але не менше 25 % статутного капіталу, а також інші фонди, передбачені законодавством України або установчими документами товариства.

Розмір щорічних відрахувань до резервного (страхового) фонду передбачається установчими документами, але не може бути меншим 5 % від суми чистого прибутку.

Командитне товариство є власником:

- майна, переданого йому учасниками у власність як вклад до статутного капіталу;
- продукції, виробленої товариством у результаті господарської діяльності;
- одержаних доходів;
- іншого майна, набутого на підставах, не заборонених законом.

Ризик випадкової загибелі або пошкодження майна, що є власністю товариства або передане йому в користування, несе товариство, якщо інше не передбачено установчими документами.

Згідно із Законом України “Про господарські товариства” установчий договір командитного товариства, крім відомостей, що містить установчий договір повного товариства, має відображати: розмір часток кожного з учасників з повною відповідальністю; розмір, склад і порядок внесення ними вкладів; форму їх участі у справах товариства, а щодо вкладників тільки сукупний розмір їхніх часток у майні товариства, розмір, склад і порядок внесення ними вкладів. У найменуванні командитного товариства обов’язково зазначається прізвища та найменування учасників, які несуть повну відповідальність.

Управління справами командитного товариства здійснюється тільки учасниками з повною відповідальністю (повними товаришами). Якщо в товаристві є тільки один такий учасник, управління справами здійснюється ним самотійно.

Незважаючи на те, що за загальним правилом відповідальність вкладника обмежується вкладом у майні товариства, в окремих випадках, зокрема, якщо вкладник здійснює угоду від імені та в інтересах товариства без відповідних повноважень, то у разі схвалення його дій командитним товариством він також несе повну відповідальність перед кредиторами. Якщо ж схвалення не одержано, вкладник відповідає перед третьою особою самотійно усім своїм майном.

Крім загальних підстав, діяльність господарських товариств припиняється після закінчення строку, на який воно створювалося, за рішенням вищого органу товариства, на підставі рішення суду або арбітражного суду. Командитне товариство припиняється також у разі вибуття всіх учасників з повною відповідальністю. При вибутті з товариства всіх вкладників повні товариші мають право замість ліквідації командитного товариства перетворити його на повне товариство.

Отже, можна вважати, що командитне товариство є синтезом товариства з обмеженою відповідальністю та повним товариством.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Визначення сутності господарського товариства.
2. Характерні ознаки господарського товариства.
3. Класифікація господарських товариств за основними класифікаційними ознаками.
4. Історичний аспект виникнення та розвитку товариств з обмеженою відповідальністю.
5. Сутність та основні ознаки товариств з обмеженою відповідальністю.
6. Особливості організації фінансів товариств з обмеженою відповідальністю.
7. Спільні та відмінні риси товариств з обмеженою відповідальністю та приватних акціонерних товариств.
8. Основні ознаки та особливості фінансових відносин товариств з додатковою відповідальністю.
9. Порядок створення та функціонування повних товариств.
10. Особливості організації фінансів командитних товариств.
11. Права та обов'язки повних учасників командитного товариства та його вкладників.
12. Джерела фінансування діяльності командитних товариств.
13. Зарубіжний досвід створення господарських товариств.

ТЕСТИ

1. Згідно із Законом України “Про господарські товариства” господарське товариство – це:
 - а) підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди з юридичними особами та громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку;
 - б) підприємства, створені на засадах угоди юридичними особами та громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку;
 - в) підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди юридичними особами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку;
 - г) підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди юридичними особами та громадянами шляхом об'єднання їх майна та господарської діяльності з метою одержання прибутку.

2. Товариство з обмеженою відповідальністю визначається як:
 - а) товариство, що має статутний фонд, поділений на частки рівної номінальної вартості;
 - б) товариство, що має статутний фонд, поділений на частки, розмір яких не визнається установчими документами;
 - в) товариство, що має статутний фонд, поділений на частки, розмір яких визнається установчими документами;
 - г) товариство, яке зареєстроване згідно з чинним законодавством.
3. На момент реєстрації командитного товариства кожен із вкладників повинен внести:
 - а) не менше 30 % свого внеску;
 - б) не менше 25 % свого внеску;
 - в) не менше 50 % свого внеску.
4. До господарських товариств не належать:
 - а) акціонерні компанії;
 - б) товариства з обмеженою відповідальністю; .
 - в) виробничі кооперативи;
 - г) командитні товариства;
 - д) повні товариства.
5. Учасники товариства з додатковою відповідальністю відповідають за боргами товариства:
 - а) лише в межах їх вкладів у статутний капітал;
 - б) своїми внесками до статутного капіталу та всім своїм приватним майном;
 - в) своїми внесками до статутного капіталу та додатково належним їм майном в однаковому для всіх учасників кратному розмірі до внеску кожного учасника;
 - г) своїми внесками до статутного капіталу та додаткового капіталу підприємства.
6. Статутний фонд товариства з обмеженою відповідальністю повинен становити:
 - а) не менше суми, еквівалентної одній мінімальній заробітній платі, діючої на момент створення товариства з обмеженою відповідальністю;
 - б) не менше суми, еквівалентної 100 мінімальним заробітним платам, виходячи зі ставки мініимальної заробітної плати, діючої на момент створення товариства;
 - в) суму, еквівалентну 150 мінімальним заробітним платам, виходячи зі ставки мініимальної заробітної плати, діючої на момент створення товариства;

- г) не менше суми, еквівалентної 5 мінімальним заробітним платам, виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, діючої на момент створення товариства з обмеженою відповідальністю.
7. Повним товариством визнається:
- а) товариство, всі учасники якого відповідають за своїми боргами своїми внесками до статутного фонду, а при недостатності цих сум – додатково належним їм майном в однаковому для всіх учасників кратному розмірі до внеску кожного учасника;
 - б) товариство, всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном;
 - в) товариство, всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть обмежену відповідальність за зобов'язаннями товариства;
 - г) товариство, всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю.
8. Якщо у командитному товаристві беруть участь два або більше повних товаришів, вони несуть:
- а) повну відповідальність;
 - б) солідарну відповідальність;
 - в) обмежену відповідальність.
9. Повне товариство створюється і діє на підставі:
- а) установчого договору;
 - б) статуту;
 - в) установчого договору і статуту.
10. Учасники повного товариства відповідають за боргами товариства:
- а) лише в межах їх вкладів у статутний капітал;
 - б) своїми внесками до статутного капіталу та частково належним їм приватним майном;
 - в) своїми внесками до статутного капіталу та додаткового капіталу підприємства;
 - г) своїми внесками до статутного капіталу та всім своїм майном.
11. На момент реєстрації товариства з додатковою відповідальністю кожен із вкладників повинен внести:
- а) не менше 30 % свого внеску;
 - б) не менше 25 % свого внеску;
 - в) не менше 50 % свого внеску.

12. У якій статті пасиву балансу ТОВ може відобразитися тезаврований прибуток:
- а) довгострокові зобов'язання;
 - б) розрахунки з учасниками;
 - в) розрахунки з бюджетом;
 - г) розрахунки зі страхування;
 - д) нерозподілений прибуток.
13. Заборгованість засновників (учасників) господарського товариства за внесками до статутного капіталу підприємства називається:
- а) власним капіталом;
 - б) борговим капіталом;
 - в) позиковими коштами;
 - г) неоплаченим капіталом;
 - д) вилученим капіталом.
14. Сукупність вкладів учасників (власників) у майно при створенні господарського товариства для забезпечення його діяльності в розмірах, визначених установчими документами, називається:
- а) власним капіталом;
 - б) авансованим капіталом;
 - в) власними коштами;
 - г) чистим капіталом;
 - д) статутним капіталом.
15. Учасники повного товариства відповідають за боргами товариств:
- а) лише в межах їх вкладів у статутний капітал;
 - б) своїми внесками до статутного капіталу та частково належним їм приватним майном;
 - в) своїми внесками до статутного та додаткового капіталу підприємства;
 - г) у межах їх вкладів до статутного капіталу та додатково придбаними облігаціями підприємства.

Тема 6. ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

6.1. ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ В УКРАЇНІ

У сучасних економічних умовах, які характеризуються запровадженням у господарську систему України ринкових відносин, акціонерні товариства стають провідною організаційно-правовою формою господарських організацій. Це обумовлено численними перевагами цієї форми господарювання в порівнянні з іншими, а саме: можливістю застосування в різних сферах народного господарства, а також в усіх секторах економіки – державному, приватному, колективному; використанням форм акціонерних товариств у процесі роздержавлення і приватизації; можливістю залучення до участі в акціонерному товаристві широкого кола населення і відповідно розподілу прибутку акціонерного товариства між ними; легкістю створення значного за розмірами капіталу; стабільністю майнової бази акціонерного товариства; обмеженістю ризику акціонера розміром сплачених за акції коштів; безперервністю існування; легкістю продажу акцій одних осіб іншим.

Основним законодавчим актом, що регламентує діяльність акціонерних товариств, є Закон України “Про акціонерні товариства”. Акціонерне товариство – господарське товариство, статутний капітал якого поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями.

Акціонерні товариства можна класифікувати за основними ознаками, які подані в табл. 6.1. Акціонерами товариства визнаються фізичні і юридичні особи, а також держава в особі органу, уповноваженого управляти державним майном, або територіальна громада в особі органу, уповноваженого управляти комунальним майном, які є власниками акцій товариства. Акціонерне товариство може бути створене однією особою чи може складатися з однієї особи у разі придбання одним акціонером усіх акцій товариства.

Акціонерні товариства поділяються на публічні акціонерні товариства та приватні акціонерні товариства. Кількісний склад акціонерів приватного акціонерного товариства не може перевищувати 100 акціонерів. Приватне акціонерне товариство може здійснювати тільки приватне розміщення акцій.

Класифікаційні ознаки акціонерних товариств

Класифікаційна ознака	Характеристика
За типом	- публічні акціонерні товариства; - приватні акціонерні товариства
За формою власності	- державні; - комунальні; - колективні; - змішані
За характером здійснюваної ними діяльності	- здійснення господарської діяльності (підприємства у формі акціонерного товариства); - управління господарською діяльністю інших суб'єктів господарювання (холдингова компанія)
За видом діяльності акціонерних товариств	- виробничі підприємства у формі акціонерного товариства; - банки; - страхові організації; - інвестиційні фонди та інвестиційні компанії тощо
За процесом реформування економіки, з яким пов'язане створення акціонерного товариства	- корпоратизація; - приватизація; - започаткування підприємницької справи

Публічне акціонерне товариство може здійснювати публічне та приватне розміщення акцій. Акціонери публічного акціонерного товариства можуть відчужувати належні їм акції без згоди інших акціонерів та товариства.

Для створення акціонерного товариства засновники повинні провести закриті (приватне) розміщення його акцій, установчі збори та здійснити державну реєстрацію акціонерного товариства.

У разі заснування акціонерного товариства його акції підлягають розміщенню виключно серед його засновників шляхом приватного розміщення. Публічне розміщення акцій товариства може здійснюватися після отримання свідоцтва про реєстрацію першого випуску акцій.

Створення акціонерного товариства здійснюється за такими етапами:

- 1) прийняття зборами засновників рішення про створення акціонерного товариства та про закриті (приватне) розміщення акцій;
- 2) подання заяви та всіх необхідних документів на реєстрацію випуску акцій до Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку;

- 3) реєстрація Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку випуску акцій та видача тимчасового свідоцтва про реєстрацію випуску акцій;
- 4) присвоєння акціям міжнародного ідентифікаційного номера цінних паперів;
- 5) укладення з депозитарієм цінних паперів договору про обслуговування емісії акцій або з реєстратором іменних цінних паперів договору про ведення реєстру власників іменних цінних паперів;
- 6) закрите (приватне) розміщення акцій серед засновників товариства;
- 7) оплата засновниками повної номінальної вартості акцій;
- 8) затвердження установчими зборами товариства результатів закритого (приватного) розміщення акцій серед засновників товариства, затвердження статуту товариства, а також прийняття інших рішень, передбачених законом;
- 9) реєстрація товариства та його статуту в органах державної реєстрації;
- 10) подання Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій;
- 11) реєстрація Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій;
- 12) отримання свідоцтва про державну реєстрацію випуску акцій;
- 13) видача засновникам товариства документів, що підтверджують право власності на акції.

Кожний засновник акціонерного товариства повинен оплатити повну вартість придбаних акцій до дати затвердження результатів розміщення першого випуску акцій. У разі несплати (неповної оплати) вартості придбаних акцій до дати затвердження результатів розміщення першого випуску акцій акціонерне товариство вважається не заснованим.

Установчі збори акціонерного товариства мають бути проведені протягом трьох місяців з дати повної оплати акцій засновниками. На установчих зборах акціонерного товариства вирішуються такі питання:

- 1) заснування товариства;
- 2) затвердження оцінки майна, що вноситься засновниками в рахунок оплати акцій товариства;
- 3) затвердження статуту товариства;
- 4) утворення органів товариства;
- 5) уповноваження представника (представників) для здійснення подальшої діяльності з утворення товариства;
- 6) обрання членів наглядової ради, голови колегіального виконавчого органу товариства (особи, яка здійснює повноваження одноосібного виконавчого органу товариства), членів ревізійної комісії (ревізора);

- 7) затвердження результатів розміщення акцій;
- 8) вчинення інших дій, необхідних для створення товариства.

Установчим документом акціонерного товариства є його статут.

Створення акціонерного товариства шляхом реорганізації може відбуватися у різних формах: поділ (створення на базі одного акціонерного товариства, що припиняє свою діяльність, двох і більше акціонерних товариств); виділення (зі складу акціонерного товариства, що продовжує свою діяльність, виділяється нова юридична особа – акціонерне товариство, до якого переходить частина прав та обов'язків, активів та пасивів материнського акціонерного товариства); злиття (два і більше акціонерних товариств припиняють свою діяльність і об'єднуються у нове); приєднання (одне акціонерне товариство, припиняючи свою діяльність, входить до складу іншого, яке продовжує функціонувати як суб'єкт підприємницької діяльності); перетворення (на основі господарської організації іншої, ніж акціонерне товариство, організаційно-правової форми створюється акціонерне товариство як новий суб'єкт господарювання, що водночас перебирає на себе усі активи і пасиви свого попередника).

Основними принципами створення нових акціонерних товариств у процесі реорганізації є:

- сумарний розмір статутних фондів господарських товариств до їх реорганізації має дорівнювати сумарному розміру їх статутних фондів після реорганізації;
- при емісії акцій під час реорганізації продаж акцій не здійснюється, а відбувається обмін акцій або часток у статутному фонді товариства, що реорганізується, на акції товариства, що створюються в процесі реорганізації шляхом злиття, поділу, виділення, перетворення або на акції акціонерного товариства, у якого збільшується розмір статутного фонду внаслідок реорганізації шляхом приєднання;
- з метою захисту прав акціонерів акціонерне товариство, що прийняло рішення про реорганізацію, зобов'язане здійснити оцінку та викуп акцій акціонерів, які вимагають цього, за умови, що вони не голосували за прийняття загальними зборами рішення про реорганізацію, і звернутися до товариства з письмовою заявою. При цьому викуп здійснюється за ціною, що визначається за домовленістю сторін, але не нижчою ніж номінальна вартість акцій;
- оскільки майбутні акціонерні товариства, що створюються в процесі реорганізації, беруть участь у цьому процесі, то здійснення публікацій про емісію акцій новостворюваного акціонерного товариства не вимагається.

Кожна форма реорганізації передбачає певний порядок дій з боку товариств, які беруть участь в реорганізації.

Вищим органом управління акціонерного товариства є загальні збори товариства, які скликаються не менше одного разу на рік. Цей орган визначає стратегію діяльності самого товариства, а також підпорядкованих йому підприємств.

До компетенції загальних зборів акціонерів входить розгляд таких фінансово-господарських питань.

До виключної компетенції загальних зборів належить:

- 1) визначення основних напрямів діяльності акціонерного товариства;
- 2) внесення змін до статуту товариства;
- 3) прийняття рішення про анулювання викуплених акцій;
- 4) прийняття рішення про зміну типу товариства;
- 5) прийняття рішення про розміщення акцій;
- 6) прийняття рішення про збільшення статутного капіталу товариства;
- 7) прийняття рішення про зменшення статутного капіталу товариства;
- 8) прийняття рішення про дроблення або консолідацію акцій;
- 9) затвердження положень про загальні збори, наглядову раду, виконавчий орган та ревізійну комісію (ревізора) товариства, а також внесення змін до них;
- 10) затвердження інших внутрішніх документів товариства, якщо інше не передбачено статутом товариства;
- 11) затвердження річного звіту товариства;
- 12) розподіл прибутку і збитків товариства;
- 13) прийняття рішення про викуп товариством розміщених ним акцій;
- 14) прийняття рішення про форму існування акцій;
- 15) затвердження розміру річних дивідендів;
- 16) прийняття рішень з питань порядку проведення загальних зборів та ін.

Загальні збори акціонерного товариства мають кворум за умови реєстрації для участі у них акціонерів, які сукупно є власниками не менш як 60 відсотків голосуючих акцій.

Наглядова рада акціонерного товариства є органом, що здійснює захист прав акціонерів товариства, і в межах компетенції, визначеної статутом та законодавством, контролює та регулює діяльність виконавчого органу.

До виключної компетенції наглядової ради належить:

- 1) затвердження в межах своєї компетенції положень, якими регулюються питання, пов'язані з діяльністю товариства;
- 2) підготовка порядку денного загальних зборів, прийняття рішення про дату їх проведення та про включення пропозицій до порядку денного, крім скликання акціонерами позачергових загальних зборів;

- 3) прийняття рішення про проведення чергових та позачергових загальних зборів на вимогу акціонерів або за пропозицією виконавчого органу;
- 4) прийняття рішення про анулювання акцій чи продаж раніше викуплених товариством акцій;
- 5) прийняття рішення про розміщення товариством інших цінних паперів, крім акцій;
- 6) прийняття рішення про викуп розміщених товариством інших, крім акцій, цінних паперів;
- 7) затвердження ринкової вартості майна у випадках, передбачених законодавством;
- 8) обрання та відкликання повноважень голови і членів виконавчого органу;
- 9) затвердження умов цивільно-правових, трудових договорів, які укладатимуться з членами виконавчого органу, встановлення розміру їх винагороди;
- 10) прийняття рішення про відсторонення голови виконавчого органу від виконання його повноважень та обрання особи, яка тимчасово здійснюватиме повноваження голови виконавчого органу та ін.

Виконавчий орган акціонерного товариства здійснює управління поточною діяльністю товариства. До компетенції виконавчого органу належить вирішення всіх питань, пов'язаних з керівництвом поточною діяльністю товариства, крім питань, що належать до виключної компетенції загальних зборів та наглядової ради.

Виконавчий орган акціонерного товариства може бути колегіальним (правління, дирекція) або одноосібним (директор, генеральний директор). Посадовими особами органів акціонерного товариства не можуть бути народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, військовослужбовці, посадові особи органів прокуратури, суду, служби безпеки, органів внутрішніх справ, державні службовці, крім випадків, коли вони виконують функції з управління корпоративними правами держави та представляють інтереси держави або територіальної громади в наглядовій раді або ревізійній комісії товариства.

Особи, яким суд заборонив займатися певним видом діяльності, не можуть бути посадовими особами органів товариства, що здійснюють цей вид діяльності. Особи, які мають непогашену судимість за злочини проти власності, службові чи господарські злочини, не можуть бути посадовими особами органів товариства.

Обов'язковим контролюючим органом акціонерного товариства є ревізійна комісія. Основне призначення ревізійної комісії акціонерного товариства – контроль за фінансово-господарською діяльністю товариства і його підрозділів.

Перевірки фінансово-господарської діяльності правління проводяться ревізійною комісією за дорученням загальних зборів, ради акціонерного товариства, з її власної ініціативи або на вимогу акціонерів, які володіють у сукупності більш ніж 10 % голосів. Ревізійній комісії повинні подаватися всі матеріали акціонерного товариства, бухгалтерські або інші документи і особисті пояснення службових осіб на її вимогу.

Ревізійна комісія доповідає про результати проведених нею перевірок загальним зборам акціонерного товариства або раді акціонерного товариства. Вона складає висновок за річними звітами та балансами. Без висновку ревізійної комісії загальні збори акціонерів не мають права затверджувати баланс.

Діяльність акціонерного товариства припиняється в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим підприємницьким товариствам- правонаступникам шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення або ліквідації.

6.2. ФОРМУВАННЯ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА ТА ШЛЯХИ ЙОГО ЗМІНИ

Статутний капітал акціонерного товариства можна визначити як капітал товариства, що утворюється з суми номінальної вартості всіх розміщених акцій товариства. Статутному капіталу притаманні певні функції: стартова, гарантійна і функція визначення паю кожного учасника.

Стартова функція полягає в тому, що статутний фонд складає матеріальну основу господарської діяльності, яка необхідна товариствам для початку своєї діяльності. Відповідно до Закону України “Про акціонерні товариства” мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства становить 1250 мінімальних заробітних плат, виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення (реєстрації) акціонерного товариства.

Статутний фонд формується за рахунок вкладів учасників, а саме: грошових коштів, матеріальних цінностей, цінних паперів, матеріальних прав (права на користування земельною ділянкою, водними та іншими природними ресурсами, будинками, спорудами а також права на інтелектуальну власність).

Гарантійну функцію статутний фонд виконує щодо задоволення обґрунтованих вимог кредиторів. Це зумовлено тим, що акціонерне товариство несе майнову відповідальність перед кредиторами в межах майна, що належить йому на праві власності. Зафіксований в установчих документах розмір статутного капіталу розглядається як величина, в межах якої товариство гарантує відповідальність за своїми зобов'язаннями.

Статутний фонд також виконує функцію визначення паю кожного учасника. Від паю учасника у статутному фонді або від кількості акцій, яка належить акціонеру, залежать:

- ступінь його впливу на управління товариством;
- розмір частки прибутку, який він отримує;
- вартість майна товариства, на яку має право акціонер при виході з товариства або при його ліквідації.

Оскільки статутний фонд у певному розумінні є неподільним майном акціонерного товариства, то порядок його зміни (збільшення або зменшення) регулюється Законом “Про акціонерні товариства”.

Основні цілі збільшення статутного капіталу підприємства зводяться до:

- збільшення частки капіталу, в межах якої власники акціонерного товариства відповідають за його зобов'язаннями перед кредиторами. Таким чином підвищується кредитоспроможність суб'єкта господарювання та його фінансова незалежність;
- мобілізація фінансових ресурсів для реалізації інвестиційних проєктів, планів санації, модернізації існуючих потужностей, переобладнання чи розширення виробництва;
- поліпшення ліквідності та платоспроможності акціонерного товариства, оскільки збільшення статутного капіталу пов'язане, як правило, із залученням додаткових грошових ресурсів;
- акумуляція фінансового капіталу для придбання корпоративних прав інших підприємств.

Статутний капітал товариства збільшується шляхом підвищення номінальної вартості акцій або розміщення додаткових акцій існуючої номінальної вартості у порядку, встановленому Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку (рис. 6.1).

Акціонерне товариство має право збільшувати статутний капітал після реєстрації звітів про результати розміщення всіх попередніх випусків акцій. Збільшення статутного капіталу акціонерного товариства із залученням додаткових внесків здійснюється шляхом розміщення

додаткових акцій. Переважне право акціонерів на придбання акцій, що додатково розміщуються товариством, діє лише в процесі приватного розміщення акцій та встановлюється законодавством.

Рис. 6.1. Шляхи збільшення статутного капіталу акціонерного товариства

Збільшення статутного капіталу акціонерного товариства без залучення додаткових внесків здійснюється шляхом підвищення номінальної вартості акцій. Акціонерне товариство не має права приймати рішення про збільшення статутного капіталу шляхом публічного розміщення акцій, якщо розмір власного капіталу є меншим, ніж розмір його статутного капіталу. Слід також зазначити, що збільшення статутного капіталу акціонерного товариства для покриття збитків не допускається.

До основних цілей зменшення статутного капіталу належать такі:

- підтримання курсу корпоративних прав, якщо він падає. Зменшення статутного капіталу здійснюється для зрівноваження або перевищення номінальної вартості акцій (часток) і їх ринкової ціни;
- одержання санаційного прибутку, який спрямовується на покриття балансових збитків;
- концентрація статутного капіталу у найактивніших власників;
- зменшення високого рівня капіталізації підприємства. Зменшення капіталу при цьому є складовою обраної підприємством дивідендної політики чи політики диверсифікації інвесторів;
- зменшення надлишку ліквідності. Якщо чистий грошовий потік перевищує інвестиційні можливості підприємства, доцільно спрямувати вільні кошти на повернення внесків власників для того, щоб вони могли вкласти отримані кошти в інші інвестиційні проекти.

Статутний капітал акціонерного товариства зменшується в порядку, встановленому Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку, шляхом зменшення номінальної вартості акцій або шляхом анулювання раніше викуплених товариством акцій та зменшення їх загальної кількості, якщо це передбачено статутом товариства. Після прийняття рішення про зменшення статутного капіталу акціонерного товариства виконавчий орган протягом 30 днів має письмово повідомити про таке рішення кожного кредитора, вимоги якого до акціонерного товариства не забезпечені заставою, гарантією чи порукою. Кредитор, вимоги якого до акціонерного товариства не забезпечені договорами застави чи поруки, протягом 30 днів після надходження йому зазначеного в частині другій цієї статті повідомлення може звернутися до товариства з письмовою вимогою про здійснення протягом 45 днів одного з таких заходів на вибір товариства: забезпечення виконання зобов'язань шляхом укладення договору застави чи поруки, дострокового припинення або виконання зобов'язань перед кредитором, якщо інше не передбачено договором між товариством та кредитором. Якщо кредитор не звернувся у строк, передбачений цією частиною, до товариства з письмовою вимогою, вважається, що він не вимагає від товариства вчинення додаткових дій щодо зобов'язань перед ним.

Зменшення акціонерним товариством статутного капіталу нижче встановленого законом розміру має наслідком ліквідацію товариства.

6.3. ВИДИ ЦІННИХ ПАПЕРІВ, ЩО ЕМІТУЮТЬСЯ АКЦІОНЕРНИМ ТОВАРИСТВОМ, ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА

В Україні згідно із чинним законодавством акціонерні товариства мають право випускати такі цінні папери:

- акції, облігації, векселі – підприємства, які створені у вигляді акціонерного товариства;
- акції, інвестиційні сертифікати – інвестиційні фонди і компанії;
- акції, облігації, ощадні сертифікати – акціонерно-комерційні банки.

Акція – іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств.

Розрізняють прості, привілейовані та іменні акції. Прості акції надають їх власникам право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів, на участь в управлінні акціонерним товариством, на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації та інші права, передбачені законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств. Прості акції надають їх власникам однакові права. Вони не підлягають конвертації у привілейовані акції або інші цінні папери акціонерного товариства.

Привілейовані акції надають їх власникам переважні стосовно власників простих акцій права на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, а також надають право на участь в управлінні акціонерним товариством у випадках, передбачених статутом і законом, який регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств. Частка привілейованих акцій у статутному капіталі акціонерного товариства не може перевищувати 25 відсотків.

Наступним цінним папером, який емітує акціонерне товариство, є облігація. Облігація – цінний папір, що посвідчує внесення його власником грошей, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбаченій умовами розміщення облігацій строк та виплатити доход за облігацією, якщо інше не передбачено умовами розміщення.

Облігації розміщуються у документарній або бездокументарній формі. Емітент у порядку, встановленому Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку, може розміщувати відсоткові, цільові та дисконтні облігації.

Відсоткові облігації – це облігації, за якими передбачається виплата відсоткових доходів.

Цільові облігації – це облігації, виконання зобов'язань за якими дозволяється товарами та (або) послугами відповідно до вимог, встановлених умовами розміщення таких облігацій.

Дисконтні облігації – це облігації, що розміщуються за ціною, нижчою ніж їх номінальна вартість. Різниця між ціною придбання та номінальною вартістю облігації виплачується власнику облігації під час її погашення і становить дохід (дисконт) за облігацією. Облігації підприємств розміщуються юридичними особами тільки після повної сплати свого статутного капіталу.

Вексель – цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю). Векселі можуть бути прості або переказні та існують виключно у документарній формі.

За своєю суттю вексель є абстрактним борговим зобов'язанням. Його абстрактність полягає в тому, що він не обумовлений попереднім виконанням будь-яких договірних зобов'язань.

Векселі на основі взаємної довіри суб'єктів ринкових відносин функціонують в обігу як розрахунковий засіб, боргове зобов'язання та як різновид цінних паперів, що має значні переваги над паперовими грошима. Ці особливості накладають специфічний відбиток на сферу обігу векселів у порівнянні з іншими цінними паперами. Зокрема, векселі не знецінюються, в обігу перебувають визначений договором час, скорочують потреби в готівці, зменшують витрати грошового обороту і прискорюють його. Предметом вексельного зобов'язання можуть бути тільки гроші.

Розвиток кредитних інститутів обумовлений можливістю негайного обертання боргових зобов'язань на гроші, що передбачає у свою чергу переказування даних зобов'язань третім особам у простій та надійній формі. Вексель, що відповідає саме цим вимогам, є зручним інструментом для руху кредитів.

Векселі, які застосовуються в господарському обороті як в Україні, так і в міжнародних розрахунках, досить різноманітні. Векселі відрізняються за емітентом, угодами, які вони обслуговують, суб'єктом, що здійснює оплату, наявністю застави, порядком оплати, можливістю передавати іншій особі, місцем платежу, формою пред'явлення та іншими ознаками.

Якщо акціонерним товариством є інвестиційний фонд чи компанія, то вони випускають інвестиційні сертифікати. Інвестиційний сертифікат – цінний папір, який розміщується інвестиційним фондом, інвестиційною компанією, компанією з управління активами пайового інвестиційного фонду та посвідчує право власності інвестора на частку в інвестиційному фонді, взаємному фонді інвестиційної компанії та пайовому інвестиційному фонді.

Інвестиційні сертифікати можуть надавати його власнику право на отримання доходу у вигляді дивідендів. Дивіденди за інвестиційними сертифікатами відкритого та інтервального пайового інвестиційних фондів не нараховуються і не сплачуються.

Якщо акціонерним товариством є банк, тоді, крім вищезазначених паперів, випускаються ощадні сертифікати. Ощадний (депозитний) сертифікат – цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання після закінчення встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав.

Ощадні (депозитні) сертифікати розміщуються на певний строк під відсотки, передбачені умовами їх розміщення. Ощадні (депозитні) сертифікати можуть бути іменними або на пред'явника. Іменні ощадні (депозитні) сертифікати розміщуються у бездокументарній формі, а на пред'явника – у документарній.

В ощадному (депозитному) сертифікаті у документарній формі зазначаються вид цінного паперу, найменування і місцезнаходження банку, що випустив сертифікат, серія і номер сертифіката, дата випуску, сума депозиту, процентна ставка, строк отримання вкладу, підпис керівника банку або іншої уповноваженої особи, засвідчений печаткою банку. Дохід за ощадними (депозитними) сертифікатами виплачується під час пред'явлення їх для оплати в банк, що розмістив ці сертифікати.

6.4. ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ТА ФОНДИ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

Фінансовими ресурсами слід вважати грошові кошти, що є в розпорядженні акціонерного товариства, тобто усі грошові фонди, а також частина грошових коштів, які використовуються у нефондовій формі.

До грошових фондів належить частина грошових коштів, які мають цільове спрямування, а саме: статутний фонд, дивідендний фонд, фонд оплати праці, резервний фонд тощо.

Основними джерелами формування фінансових ресурсів акціонерного товариства є власні, залучені та позикові кошти (рис. 6.2). До власних належать: статутний фонд, амортизаційні відрахування, прибутки. До залучених належать: емісійний дохід від випуску корпоративних прав, благодійні внески, кошти, залучені від галузевих та вищестоящих організацій, бюджетні асигнування та ін.

Банківські кредити, емісійний дохід від випуску боргових зобов'язань, комерційний кредит являють собою позикові кошти акціонерного товариства.

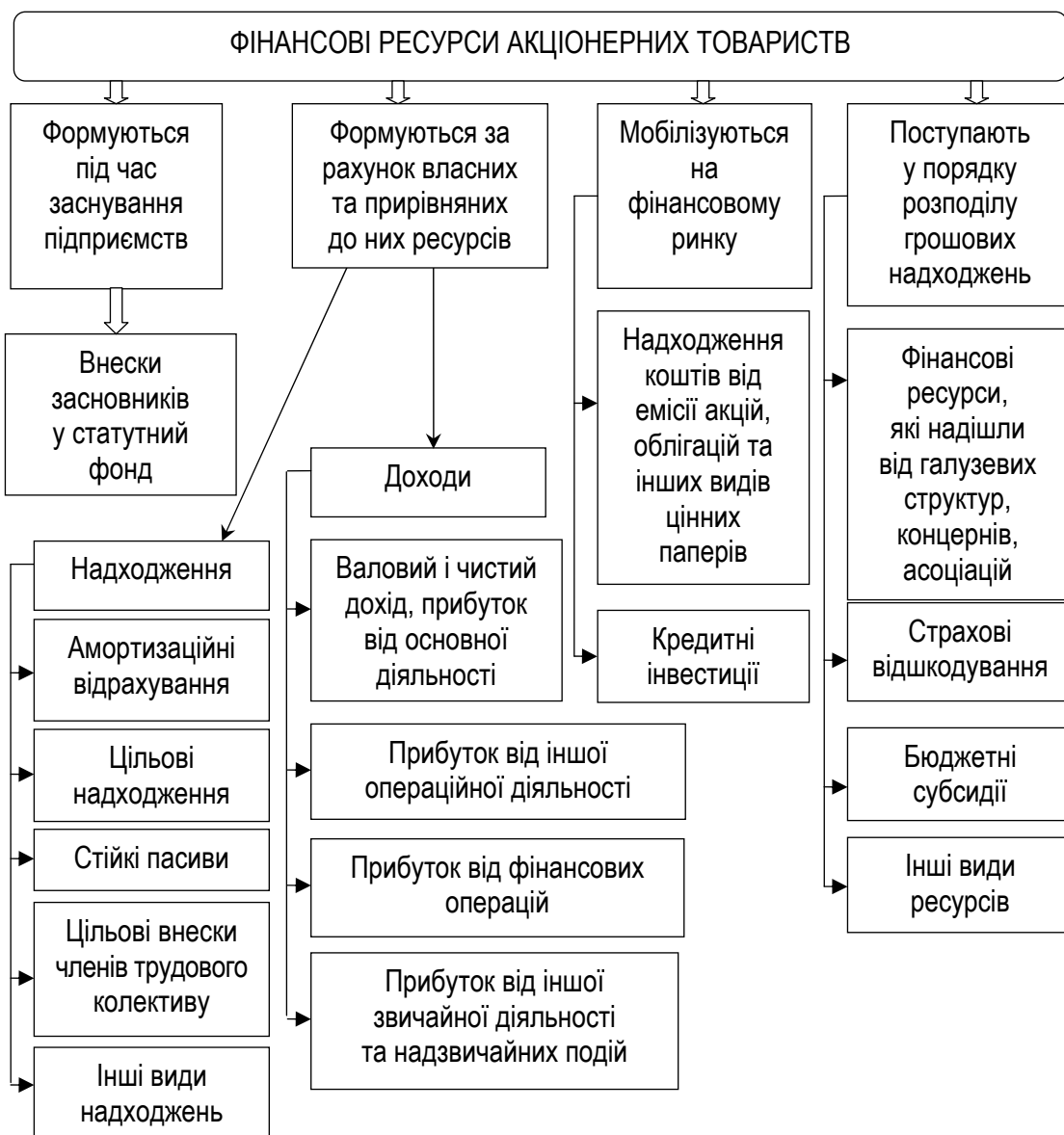

Рис. 6.2. Фінансові ресурси акціонерних товариств

Основним джерелом формування фінансових ресурсів у власному капіталі є чистий прибуток, який визначається як сума прибутку від звичайної діяльності та надзвичайного прибутку за мінусом надзвичайного збитку та податків з надзвичайного прибутку. Особливість розподілу прибутку в акціонерному товаристві полягає у формуванні резервного фонду, що створюється для покриття збитків товариства, а також для збільшення статутного капіталу, виплати дивідендів за привілейованими акціями, погашення заборгованості у разі ліквідації товариства тощо. Згідно із Законом України “Про акціонерні товариства” розмір резервного фонду повинен становити не менше ніж 15 % від статутного фонду і формуватися за рахунок щорічних відрахувань

у розмірі, передбаченому установчими документами товариства, але не менше 5 % суми чистого прибутку.

Крім резервного фонду, акціонерні товариства можуть створювати інші фонди, що фіксуються в установчих документах товариства, а саме:

- фонд прибутку, що розподіляється (фонд дивідендів);
- фонд виробничого розвитку, кошти якого спрямовуються на технічне переозброєння, реконструкцію і розширення діючих виробництв та освоєння нових; проведення науково-дослідницьких, дослідно-конструкторських і проектних робіт, придбання устаткування, приладів та інших товарно-матеріальних цінностей для цих робіт; компенсацію підвищених витрат на виробництво нової продукції (робіт, послуг) у період їх освоєння; природоохоронні заходи; будівництво чи придбання будівель, юридичних і фізичних осіб, споруд чи іншого майна виробничо-технічного призначення;
- фонд розвитку персоналу, цільовим призначенням якого є фінансування заходів, передбачених програмою розвитку персоналу і колективним договором, що укладається в акціонерному товаристві. Використання коштів цього фонду повинно забезпечити зацікавленість працівників акціонерного товариства у належному виконанні своїх обов'язків за трудовим договором, підвищення їхньої кваліфікації, а також реалізацію прав працівників акціонерного товариства на гарантії і компенсації, встановлені чинним законодавством чи додатково передбачені внутрішніми нормативними актами товариства, а також колективним договором та індивідуальними трудовими договорами (контрактами);
- фонд участі персоналу в прибутках акціонерного товариства, кошти якого спрямовуються на преміювання та інші види матеріального заохочування працівників акціонерного товариства за підсумками господарської діяльності за рік;
- фонд соціального забезпечення, кошти якого можуть спрямовуватися на додаткові, понад передбачені законодавством виплати працівникам товариства у разі їх тимчасової непрацездатності; заходи, пов'язані із забезпеченням гарантованої зайнятості персоналу; додаткові виплати працівникам товариств у випадку заподіяння шкоди здоров'ю при виконанні ними своїх трудових обов'язків; оплату путівок працівникам із шкідливими умовами праці чи напруженим режимом робочого часу в санаторії та інші оздоровчі заклади, а також членам їх сімей; страхування життя і здоров'я персоналу акціонерного товариства, крім передбачених чинним законодавством випадків обов'язкового страхування життя і здоров'я окремих категорій працівників.

Порядок формування цих фондів має визначатися внутрішніми нормативними актами акціонерного товариства, наприклад, Положенням про фонди акціонерного товариства.

6.5. ДИВІДЕНДНА ПОЛІТИКА АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

Важливою складовою фінансової політики акціонерного товариства, спрямованої на реалізацію головної мети – максимізацію ринкової вартості підприємства та зростання доходів його власників, є дивідендна політика.

Термін “дивідендна політика” пов’язаний з розподілом прибутку в акціонерних товариствах. Цим терміном можна позначати механізм формування частини прибутку, яку виплачують власнику відповідно до частини його вкладу в загальну суму власного капіталу підприємства.

Дивідендна політика – це складова політики управління прибутком, яка полягає в оптимізації пропорцій між частиною прибутку, що направляється на виплату дивідендів з метою максимізації ринкової вартості підприємства і забезпечення його стратегічного розвитку. У свою чергу дивіденд – це частина чистого прибутку акціонерного товариства, що виплачується акціонеру з розрахунку на одну належну йому акцію певного типу та (або) класу.

Основною метою дивідендної політики є встановлення необхідної пропорційності між поточним використанням прибутку власниками й майбутнім його зростанням, яке максимізує ринкову вартість підприємства й забезпечує стратегічний розвиток суб’єкта господарювання. Враховуючи цю мету, поняття дивідендної політики можна сформулювати так: дивідендна політика являє собою складову частину загальної політики управління прибутком, яка полягає в оптимізації пропорцій між споживчою та капіталізуючою її частинами з метою максимізації ринкової вартості підприємства.

Значна роль дивідендної політики підприємства характеризується такими основними положеннями:

- дивідендна політика є основною складовою політики розподілу прибутку, головна мета якої – збільшення рівня добробуту власників підприємства;
- дивідендна політика є основним інструментом впливу на зростання ринкової вартості підприємства;
- характер дивідендної політики є важливим індикатором інвестиційної привабливості підприємства;

- вибір дивідендної політики впливає на трудову активність персоналу підприємства, додаткову соціальну захищеність працівників;
- обраний тип дивідендної політики здійснює вплив на рівень поточної платоспроможності підприємства.

Основні фактори, що впливають на формування дивідендної політики, відображені на рис. 6.3.

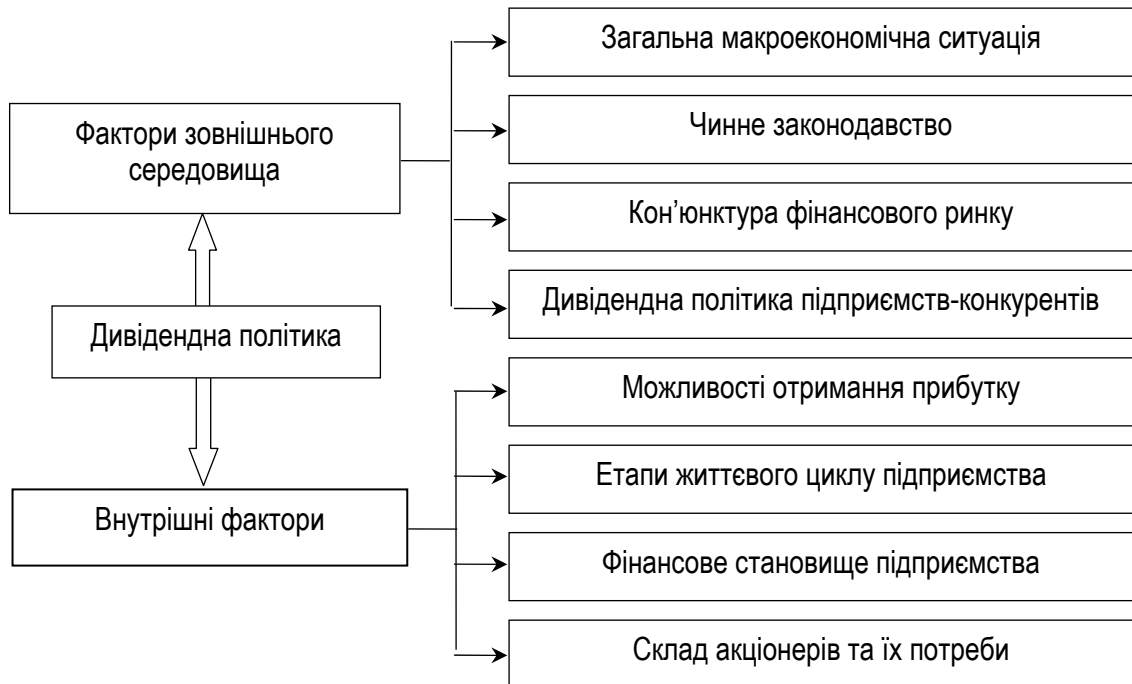

Рис. 6.3 Фактори, що впливають на дивідендну політику

Існує декілька теорій, що пов'язані з механізмом формування дивідендної політики. До найбільш розповсюджених належать:

1. Теорія Модільяні-Міллера (теорія іррелевантності).
2. Теорія переваги дивідендів (теорія Д. Гордона і Д. Лінтнера).
3. Теорія мінімізації дивідендів (теорія податкових переваг).
4. Сигнальна теорія дивідендів.
5. Теорія відповідності дивідендної політики складу акціонерів (“теорія клієнтури”).

Однією з ключових теорій дивідендної політики є концепція Франко Модільяні та Мертона Міллера. Згідно з їх теорією вкладення коштів у розвиток товариства повинно домінувати, адже це є основною умовою зростання ринкової вартості підприємства, а водночас і доходів власників акцій. Ця теорія впливає з їхньої гіпотези про те, що вартість капіталу не залежить від його структури. З цього вони роблять висновок, що рішення корпорації про нові інвестиції не обумовлене тією політикою, яку проводить компанія відносно дивідендів.

Вартість корпорації визначається грошовими потоками, які отримані в результаті інвестицій. Якщо частина прибутку корпорації не розподілена у вигляді дивідендів, а інвестована в нові проекти, то в майбутньому вона збільшиться. Зміцнення економічного стану підприємства призведе до того, що його акції на фінансовому ринку будуть котируватися за високою ціною. Отже, майбутній прибуток збільшить вартість звичайних акцій і відповідно капітал акціонерів.

Відповідно до цієї теорії дивідендній політиці приділяється пасивна роль в механізмі управління прибутком. Потрібно відмітити, що ця теорія побудована на певних припущеннях, які роблять її практичне використання нереальним, а саме:

- відсутній податок на прибуток фізичних та юридичних осіб;
- відсутні витрати на випуск акцій та трансакційні витрати;
- дивідендна та інвестиційна політики незалежні одна від одної;
- інвестори і менеджери володіють однаковою інформацією.

Незважаючи на уразливість щодо практичного використання, теорія Модільяні-Міллера стала відправною точкою пошуку більш оптимального механізму формування дивідендної політики.

Авторами теорії переваги дивідендів, або як її часто називають “синиці в руках”, вважають Д. Гордона та Д. Лінтнера. Ця теорія базується на тому, що при виборі між капіталізацією прибутку і виплатою дивідендів інвестор віддасть перевагу останній, тобто виплата дивідендів буде переважним фактором для привернення уваги потенційних інвесторів. Автори цієї теорії стверджують, що кожна одиниця поточного доходу, виплачена у формі дивідендів, через те, що вона “звільнена” від ризику, коштує завжди більше, ніж дохід, відкладений на майбутнє у зв’язку з властивим для нього ризиком. Виходячи з цієї теорії, перевагу необхідно надавати максимізації дивідендних виплат, а не капіталізації прибутку.

Дана теорія розрахована перш за все на ті групи акціонерів, які розглядають акцію як джерело постійного доходу. Можливість отримання стабільного доходу супроводжується бажанням вкладати кошти саме в цінні папери цієї компанії. Для акціонера завжди вигідніше отримати високі дивіденди (поточні доходи), ніж очікуваний у майбутньому приріст капіталу, тобто “краще синиця в руках, ніж журавель в небі”. Автори теорії стверджують, що виплата дивідендів менш ризикова, ніж мобілізація і реінвестування коштів у розвиток компанії. Отже, корпорація повинна встановити частку акціонерів в отриманому прибутку. Тобто розподілений прибуток повинен бути досить значним для того, щоб знизити вартість свого капіталу.

Найбільш практичною і використовуваною є теорія податкової диференціації. Теорія податкової диференціації (мінімізації доходів) Літценбергера та Рамасаві формується на основі податкових переваг капіталізації прибутку над виплатою дивідендів. При цьому, як правило, ставка оподаткування за дивідендами вища, ніж для майбутніх доходів. Саме тому віддається перевага капіталізації прибутку. Тобто ефективність дивідендної політики визначається критерієм мінімізації податкових виплат за поточними та майбутніми доходами власників. Однак тому, що оподаткування поточних доходів у формі отримуваних дивідендів завжди вище, ніж майбутніх (з урахуванням фактору вартості грошей в часі, податкових пільг на прибуток, який капіталізується тощо), дивідендна політика повинна забезпечувати мінімізацію дивідендних виплат і відповідно максимізацію капіталізації прибутку для того, щоб отримати найвищий податковий захист сукупного доходу власників.

Сигнальна теорія дивідендів ґрунтується на суттєвих перевагах виплати дивідендів як для акціонерного товариства, так і для інвестора. Ця теорія побудована на тому, що в основних моделях оцінки ринкової вартості акцій як базисного елемента використовується розмір дивідендів, які виплачуються.

Отже, приріст рівня дивідендних виплат визначає автоматичне збільшення реальної, а відповідно й ринкової вартості акцій, що при реалізації їх приносить акціонерам додатковий дохід.

Виплачуючи дивіденди, акціонерне товариство привертає увагу інвестора і заохочує його вкладати кошти в розвиток компанії, акумулюючи тим самим нові фінансові ресурси. З позиції акціонера реалізація сигнальної теорії дивідендів вигідна, тому що свідчить про стійкий, стабільний фінансовий стан підприємства і, зрештою, реалізує наміри про одержання певної частки прибутку від вкладення коштів у компанію.

Теорія відповідності дивідендної політики складу акціонерів часто розглядається як “ефект клієнтури” і в своїй основі містить підхід, спрямований на вибір між виплатою дивідендів і капіталізацією прибутку залежно від бажання акціонерів, тобто переваги більшості акціонерів вирішують питання дивідендних намірів. Ця теорія нерозривно пов’язана з високою “прозорістю” фондового ринку, на якому оперативна отримана інформація відображає істотний вплив на коливання ринкової вартості акцій.

Теорія клієнтури, як і теорія податкової диференціації, вказує на залежність дивідендної політики від зовнішніх факторів: у першому

випадку – це пріоритети самих акціонерів, у другому – прийнятна для країни політика оподаткування.

Відповідно до цієї теорії компанія повинна здійснювати таку дивідендну політику, яка відповідає очікуванням більшості акціонерів, їх менталітету. Якщо основний склад акціонерів віддає перевагу поточному доходу, то дивідендна політика повинна виходити з переважного напрямку прибутку на цілі поточного споживання й навпаки. Та частина акціонерів, яка з такою дивідендною політикою не згодна, реінвестує свій капітал в акції інших компаній, в результаті чого склад “клієнтур” буде більш однорідним.

Вибір і застосування на практиці вказаних теорій залежить і від того, який з типів дивідендної політики обрано акціонерним товариством, що часто виправдовує наміри акціонерного товариства привернути увагу більшої кількості акціонерів, що реалізується через застосування компромісної або агресивної політики нарахування дивідендів, або додержатися пропорцій між виплатою дивідендів і приростом прибутків, що є основою консервативної дивідендної політики.

У світовій практиці існує декілька моделей дивідендної політики, які мають свої переваги та недоліки. У сучасних умовах до основних видів дивідендної політики можна віднести такі: політика стабільних дивідендів, політика стабільного дивідендного виходу, політика залишкового дивіденду, компромісна політика, політика постійного збільшення дивідендів (рис. 6.4).

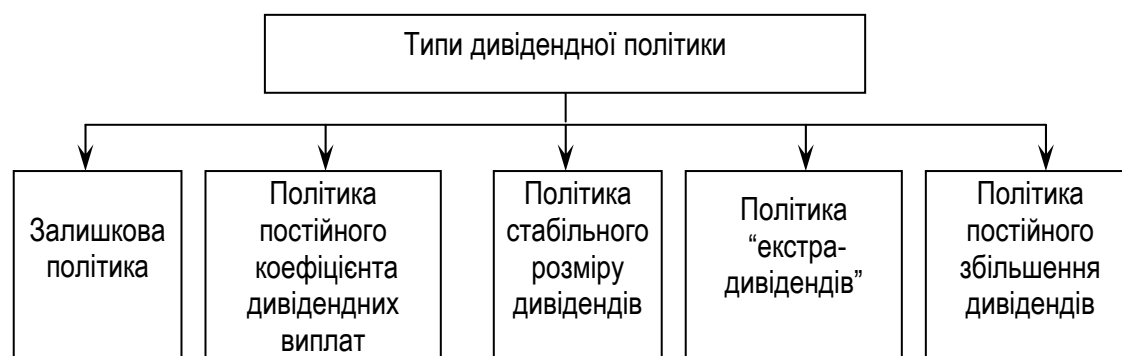

Рис. 6.4. Основні типи дивідендної політики

1. *Залишкова політика сплати дивідендів.* Суть цієї політики полягає в тому, що виплата дивідендів відбувається лише після того, як задоволена потреба у формуванні власних фінансових ресурсів та профінансовані інші невідкладні потреби. Ця політика формується на основі обліку інвестиційних можливостей акціонерного товариства, обмеженості зовнішніх джерел фінансування або їхньої високої вартості.

2. *Політика постійного коефіцієнта дивідендних виплат.* Суть політики визначення розмірів виплати дивідендів полягає у встановленні стабільного співвідношення в розподілі прибутку між споживчою та капіталізованою частинами.

3. *Політика стабільного розміру дивідендів.* Суть даного типу дивідендної політики полягає у виплаті протягом певного періоду часу постійної суми дивідендів, незважаючи на реальні фінансові результати. Сума виплати дивідендів може бути збільшена лише в тому випадку, коли доходи підприємства перевищать певний рівень, за якого підприємство буде впевнене у виконанні взятих на себе зобов'язань.

4. *Політика низького, але регулярного дивіденду з надбавкою в окремі періоди.* При застосуванні цієї політики підприємство встановлює досить низький гарантований розмір дивідендів, який може виплачувати постійно, незалежно від суми отриманого прибутку та потреби в його реінвестуванні. У періоди особливо успішної діяльності, коли отриманий прибуток значно перевищує потребу в ньому та з'являються надлишкові кошти, акціонерам виплачується додатковий дивіденд.

5. *Політика постійного або стабільного збільшення розміру дивідендів.* Суть цієї політики полягає в обов'язковому підвищенні дивіденду, що виплачується протягом кожного наступного періоду порівняно з попереднім на певну величину або за стабільними темпами.

В узагальнюючому вигляді в табл. 6.2 наведена порівняльна характеристика основних типів дивідендної політики, а також визначена сфера їхнього застосування для відповідного типу корпорацій.

Згідно з чинним законодавством товариство виплачує дивіденди виключно грошовими коштами. Виплата дивідендів здійснюється з чистого прибутку звітного року та (або) нерозподіленого прибутку в обсязі, встановленому рішенням загальних зборів акціонерного товариства, у строк не пізніше шести місяців після закінчення звітного року.

При відсутності або недостатності чистого прибутку звітного року та нерозподіленого прибутку минулих років виплата дивідендів за привілейованими акціями здійснюється за рахунок резервного капіталу товариства.

Рішення про виплату дивідендів та їх розмір за простими акціями приймається загальними зборами акціонерного товариства. Розмір дивідендів за привілейованими акціями всіх класів визначається у статуті акціонерного товариства.

Таблиця 6.2

Характеристика основних типів дивідендної політики

Тип дивідендної політики	Особливості реалізації	Специфіка організації виплати дивідендів	Перевати даного типу дивідендної політики	Недоліки даного типу дивідендної політики	Компанії, яким рекомандується для переважного застосування
Залишкова дивідендна політика	<ul style="list-style-type: none"> - першочергове урахування інвестиційних можливостей корпорації; - обмеженість зовнішніх джерел фінансування; - висока вартість альтернативних джерел фінансування 	Дивіденди сплачуються з прибутку, що залишається після формування фондів розвитку виробництва	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення високих темпів розвитку підприємства; - оптимізація бюджету капіталу; - збільшення фінансової стійкості підприємства 	<ul style="list-style-type: none"> - нестабільність та непередбаченість розмірів дивідендних виплат; - відмова у сплаті дивідендів у періоди високої інвестиційної активності 	Використовується переважно новствореними компаніями або компаніями з великим потенціалом зростання
Політика стабільних дивідендів	<ul style="list-style-type: none"> - виплата стабільних за розміром і низьких за рівнем дивідендів протягом певного часу; - повільні темпи приросту прибутку; - середня ризикованість діяльності компанії 	Фонд дивідендних виплат характеризується дотриманням постійної суми дивідендів на одну акцію	<ul style="list-style-type: none"> - приваблива для дрібних акціонерів внаслідок незмінності розміру поточного доходу; - зорієнтована на забезпечення стійкості - котирування акцій на фондовому ринку 	<ul style="list-style-type: none"> - слабкий зв'язок з фінансовими результатами діяльності підприємства; - обмеження інвестиційної діяльності компанії у разі зниження обсягів прибутку 	Доцільно для стабільно працюючих компаній

Тип дивідендної політики	Особливості реалізації	Специфіка організації виплати дивідендів	Переваги даного типу дивідендної політики	Недоліки даного типу дивідендної політики	Компанії, яким рекомендується для переважного застосування
Компромісна дивідендна політика	<ul style="list-style-type: none"> - динаміка прибутку нестабільна; - орієнтація на забезпечення мінімального стабільного розміру дивідендів з надбавкою в окремі періоди; - політика суттєво не впливає на рівень інвестиційної активності 	<p>Розмір фонду дивідендних виплат фіксований за обсягом. Передбачається сплата екстрадивіденду залежно від ефективності роботи компанії</p>	<ul style="list-style-type: none"> - можливість впливати на забезпечення стабільної динаміки курсу акцій; - стабільно гарантована виплата дивідендів у мінімально передбачуваному розмірі; - великий зв'язок з фінансовими результатами діяльності компанії; - політика забезпечує компанії фінансову гнучкість 	<ul style="list-style-type: none"> - часта виплата екстрадивідендів не є стимулюючим фактором у забезпеченні відповідного курсу акцій; - при тривалій виплаті мінімальних дивідендів падає інвестиційна привабливість компанії 	Використовується на підприємствах з нестабільним розміром прибутку
Політика стабільного дивідендного виходу	<ul style="list-style-type: none"> - стабільність суми отриманого прибутку; - низька ризикованість діяльності компанії; - стабільна курсова вартість акцій; - забезпечення високої ліквідності діяльності 	<p>Встановлення оптимального значення дивідендного виходу і дотримання його протягом певного періоду</p>	<ul style="list-style-type: none"> - простота формування; - тісний зв'язок з розміром прибутку 	<ul style="list-style-type: none"> - нестабільність розмірів дивідендних виплат на акцію; - розбіжність у ринковій вартості акцій за окремими періодами; - зміни у виплатах свідчать про високий рівень ризику господарської діяльності 	Застосовують лише конкурентноспроможні компанії, які отримують стабільний прибуток

Акціонерне товариство не має права приймати рішення про виплату дивідендів та здійснювати виплату дивідендів за простими акціями, якщо:

- звіт про результати розміщення акцій не зареєстрований у встановленому законодавством порядку;
- власний капітал товариства менший, ніж сума його статутного капіталу, резервного капіталу та розмір перевищення ліквідаційної вартості привілейованих акцій над їх номінальною вартістю.

Акціонерне товариство не має права здійснювати виплату дивідендів за простими акціями, якщо:

- товариство має зобов'язання про викуп акцій відповідно до законодавства;
- поточні дивіденди за привілейованими акціями не виплачені повністю.

Акціонерне товариство не має права приймати рішення про виплату дивідендів та здійснювати виплату дивідендів за привілейованими акціями, якщо:

- звіт про результати розміщення акцій не зареєстрований у встановленому законодавством порядку;
- власний капітал товариства менший, ніж сума його статутного капіталу, резервного капіталу та розміру перевищення ліквідаційної вартості привілейованих акцій над їх номінальною вартістю, власники яких мають переваги щодо черговості отримання виплат у разі ліквідації.

Товариство не має права здійснювати виплату дивідендів за привілейованими акціями певного класу до виплати поточних дивідендів за привілейованими акціями, власники яких мають перевагу щодо черговості отримання дивідендів.

Порядок оподаткування дивідендів визначений у Законі України “Про оподаткування прибутку підприємства”. Платник податків, який виплачує дивіденди своїм акціонерам, нараховує і утримує податок на дивіденди в розмірі 25 % від нарахованої суми за рахунок таких виплат незалежно від того, чи є емітент платником податку на прибуток. Указаний податок вноситься до бюджету до виплати дивідендів або одночасно з їх виплатою.

Платник податків – емітент корпоративних прав має право зменшити суму нарахованого податку на прибуток на суму внесеного до бюджету податку на дивіденди. У випадку, якщо сума сплаченого податку на дивіденди перевищує суму податкових зобов'язань підприємства-емітента щодо податку на прибуток звітного періоду, різниця

переноситься на зменшення зобов'язань щодо податку на прибуток такого підприємства в майбутніх звітних періодах у чинному порядку.

Акціонерами господарських товариств, крім юридичних осіб, можуть бути і фізичні особи. Оскільки одержувачами дивідендів є фізичні особи, для вирішення питання оподаткування таких доходів необхідно звернутися до Закону “Про податок з доходів фізичних осіб”.

Дивіденди, які нараховані платнику податку емітентом корпоративних прав – резидентом, що є фізичною особою, підлягають оподаткуванню за ставкою 15 % від об'єкта оподаткування.

6.6. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

Ефективність господарської та фінансової діяльності акціонерного товариства в умовах трансформації економіки країни визначається в першу чергу його фінансовим станом. Саме фінансовий стан підприємства найповнішою мірою характеризує його ефективність як у виробничій сфері, так і у відносинах із партнерами, банками, інвесторами. Отже, особливого значення набуває своєчасний та об'єктивний аналіз фінансового стану підприємств акціонерної форми власності, оскільки жодний власник не повинен втрачати потенційні можливості збільшення прибутку (доходу).

Фінансовий стан – це комплексне поняття, що відображає якісну сторону його виробничої та фінансової діяльності та є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, характеризується розміщенням і використанням фінансових ресурсів та джерелами їх формування. Критеріями оцінки є фінансові показники, що відображають конкурентоспроможність акціонерного підприємства, його потенціал у діловій співпраці й оцінюють, якою мірою гарантовані економічні інтереси самого підприємства і його партнерів з фінансових та інших економічних відносин.

Фінансовим аналізом діяльності акціонерного товариства вважається комплексне вивчення фінансового стану товариства з метою оцінки отриманих фінансових результатів, що проводиться за допомогою методів фінансового аналізу за даними бухгалтерської (фінансової) звітності підприємства. Метою аналізу фінансового стану акціонерного товариства є отримання ключових параметрів, які дають об'єктивну та всебічну оцінку фінансового стану товариства, та визначення на цій підставі потенційних шляхів поліпшення організації фінансів.

Завданнями аналізу фінансового стану підприємства є:

- дослідження рентабельності та фінансової стійкості підприємства;

- дослідження ефективності використання фінансових ресурсів за призначенням, виявлення певних шляхів їх підвищення;
- оцінка становища суб'єкта господарювання на фінансовому ринку та кількісна оцінка його конкурентоспроможності;
- об'єктивна оцінка динаміки та стану ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості підприємства;
- визначення та оцінка заходів, спрямованих на знищення виявлених недоліків і підвищення економічної віддачі фінансових ресурсів;
- дослідження ефективності використання майна (капіталу) підприємства, забезпечення підприємства власними оборотними коштами;
- аналіз ділової активності підприємства та його становища на ринку цінних паперів.

Систематичний аналіз фінансового стану підприємства, його платоспроможності, ліквідності та фінансової стійкості необхідний ще й тому, що дохідність акціонерного товариства, розмір його прибутку багато в чому залежить від його платоспроможності. Показники фінансового стану повинні бути такими, щоб всі, хто пов'язаний із підприємством економічними взаємовідносинами, могли отримати відповідь на питання, наскільки надійне підприємство як партнер, а отже, ухвалити рішення про економічну доцільність продовження цих відносин. Основні напрямки аналізу фінансового стану подані на рис. 6.5

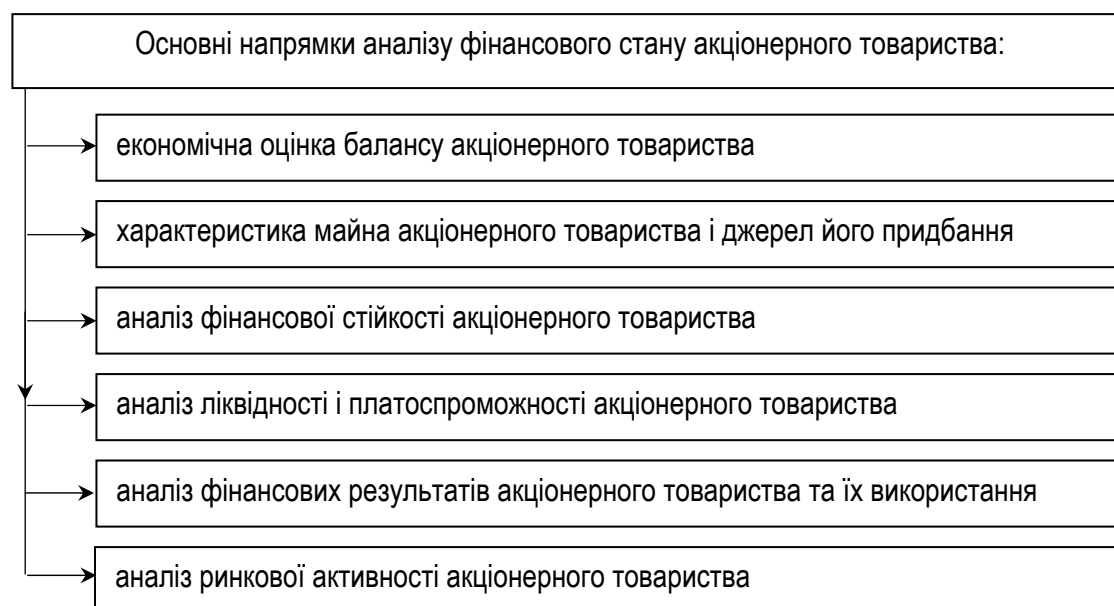

Рис. 6.5. Схема аналізу фінансового стану підприємства

Для акціонерних товариств особливого значення набуває вивчення фінансового стану з подальшим виходом на фондовий ринок саме завдяки перевагам, які вони отримують разом із статусом “публічної”

компанії. У свою чергу фінансова інформація, що підлягає розкриттю, повинна включати такі елементи: звіт керівництва про фінансові результати (інтерпретує дані, наведені у фінансовій звітності, надає детальну інформацію, аналіз операцій та тенденцій, детальне роз'яснення щодо ризиків); аудиторський висновок відповідно до Міжнародних стандартів аудиту; фінансова звітність та примітки до фінансової звітності (баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про зміни у власному капіталі, політика ведення бухгалтерського обліку).

Значна увага аналізу фінансового стану підприємства та його оцінки приділяється тому, що, з одного боку, він є результатом діяльності підприємства, свідчить про досягнення, а з другого – виявляє передумови розвитку підприємства. Наявність своєчасної, достовірної та вичерпної інформації є необхідною передумовою прийняття виважених інвестиційних рішень акціонерними та потенційними інвесторами.

Фінансовий стан підприємства потрібно систематично і всебічно оцінювати з використанням різних видів, методів та прийомів аналізу. Це дасть можливість провести оцінку фінансових результатів діяльності підприємства як у статистиці за певний період, так і в динаміці – за кілька періодів, визначити проблемні місця у фінансовій діяльності та способи ефективного використання фінансових ресурсів, їх раціонального розміщення.

Для об'єктивної оцінки результатів роботи підприємства та відповідно до завдань аналізу фінансового стану використовується система показників, які всебічно відображають стан і розвиток діяльності суб'єкта господарювання. У табл. 6.3 наведені показники, з допомогою яких оцінюється фінансовий стан підприємства.

Показники кожної з наведених груп характеризують фінансовий стан залежно від результатів виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності підприємства. Кожний із цих показників можна використати для оцінки і визначення факторів, які вплинули на конкретну ситуацію, що характеризує окремий показник. Визнавши фактори, які так чи інакше вплинули на фінансовий стан акціонерного підприємства, можна виявити резерви підвищення ефективності його функціонування.

Слід зазначити, що специфічною групою показників, що характеризують фінансовий стан акціонерного товариства, є показники ринкової активності, які інформують учасників господарської діяльності про спроможність підприємства одержувати дохід, збільшувати доходи працівникам, дивіденди – власникам, податки – державі, а також свої активи. Найкраща ринкова активність та, яка приваблює інвесторів та максимізує ринкову вартість підприємства.

Групи показників фінансового стану для акціонерних товариств

Блочні оцінки	Одиничні оцінки
1. Майнового стану підприємства	1.1. Коефіцієнт зносу основних засобів.
	1.2. Коефіцієнт оновлення основних засобів.
	1.3. Коефіцієнт вибуття основних засобів
2. Ліквідності	2.1. Коефіцієнт поточної ліквідності.
	2.2. Коефіцієнт швидкої ліквідності
	2.3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності.
	2.4. Чистий оборотний капітал
3. Фінансова стійкість	3.1. Коефіцієнт автономії.
	3.2. Коефіцієнт фінансування.
	3.3. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами.
	3.4. Коефіцієнт маневреності власного капіталу
4. Ділової активності	4.1. Коефіцієнт оборотності активів.
	4.2. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості
	4.3. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості.
	4.4. Термін обертання кредиторської заборгованості.
	4.5. Термін обертання дебіторської заборгованості.
	4.6. Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів.
	4.7. Коефіцієнт оборотності основних засобів.
	4.8. Коефіцієнт оборотності власного капіталу
5. Рентабельності	5.1. Коефіцієнт рентабельності власного капіталу.
	5.2. Коефіцієнт рентабельності активів.
	5.3. Коефіцієнт рентабельності діяльності
6. Ринкової активності	6.1. Прибуток на акцію.
	6.2. Коефіцієнт дохідності акції.
	6.3. Окупність акції.
	6.4. Дивідендний вихід

До основних показників ринкової активності належать: прибуток на акцію, коефіцієнт дохідності акції, окупність акції, дивідендний вихід. Прибуток на акцію відображає розмір чистого прибутку, який отримує емітент внаслідок своєї господарської діяльності в розрахунку

на одну просту акцію. Даний показник відображає розмір прибутку в грошових одиницях, який є абсолютним і не дозволяє порівняти дохідність конкретного цінного паперу з аналогічними інструментами інших емітентів за умови відмінності їх ринкових цін.

Коефіцієнт дохідності акції відображає співвідношення чистого прибутку і ринкової ціни простої акції, слугує своєрідним індикатором рентабельності вкладень інвестора при купівлі акції емітента на фондовому ринку. Чим вище значення даного показника, тим привабливішими є вкладення в акції емітента з точки зору дохідності.

Окупність акції розраховується як показник, зворотний до попереднього, й відображає період окупності вкладень, здійснених інвестором у прості акції емітента. Чим менше значення цього показника, тим швидше відбудеться повернення вкладених інвестором коштів у вигляді доходу.

Дивідендний вихід відображає частку чистого прибутку, яка виплачується акціонерам у вигляді дивідендів. Цей показник здебільшого залежить від дивідендної політики акціонерного товариства. На практиці можуть використовуватися й інші показники.

Для досягнення основної мети аналізу фінансового стану підприємства – об'єктивної його оцінки та виявлення на цій основі потенційних можливостей підвищення ефективності формування й використання фінансових ресурсів можуть застосовуватися різні методи аналізу.

Практика, яка склалася щодо здійснення аналізу фінансового стану підприємства, вже відпрацювала певні прийоми і методи здійснення такого аналізу. Використання методів, прийомів та видів аналізу для конкретних цілей вивчення фінансового стану підприємства в сукупності утворює методологію та методіку аналізу.

Можна назвати шість основних прийомів аналізу:

- 1) горизонтальний (часовий) аналіз – порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом;
- 2) вертикальний (структурний) аналіз – визначення структури фінансових показників з оцінкою впливу різних факторів на кінцевий результат;
- 3) трендовий аналіз – порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів та визначення тренду, тобто основної тенденції динаміки показників;
- 4) аналіз відносних показників (коефіцієнтів) – розрахунок відношень між окремими статтями різних форм звітності та визначення їх взаємозв'язків;

- 5) порівняльний аналіз – внутрішньогосподарський аналіз зведених показників звітності за окремими показниками самого підприємства та його дочірніх підприємств (філій), а також міжгосподарський аналіз показників даної фірми порівняно з показниками конкурентів або із середньогалузевими та середніми показниками;
- 6) факторний аналіз – визначення впливу окремих факторів (причин) на результативний показник детермінованих (розділених у часі) або стохастичних (не мають певного порядку) прийомів дослідження.

Методи фінансового аналізу – це комплекс науково-методичних інструментів та принципів дослідження фінансового стану підприємства. В економічній теорії та практиці існують різні класифікації методів економічного аналізу взагалі і фінансового аналізу зокрема.

Перший рівень класифікації відокремлює неформалізовані та формалізовані методи аналізу. Неформалізовані методи аналізу ґрунтуються на описуванні аналітичних процедур на логічному рівні. До них належать такі методи:

- експертних оцінок і сценаріїв;
- морфологічні;
- порівняльні;
- побудови системи показників;
- побудови системи аналітичних таблиць.

Ці методи характеризуються певними суб'єктивізмом, оскільки в них велике значення мають інтуїція, досвід та знання аналітика.

До формалізованих методів фінансового аналізу належать ті, основою яких є жорстко формалізовані аналітичні залежності, тобто такі:

- ланцюгових підстановок;
- арифметичних різниць;
- балансовий;
- відокремлення ізольованого впливу факторів;
- відсоткових чисел;
- диференційний;
- логарифмічний;
- інтегральний;
- простих і складних відсотків;
- дисконтування.

У процесі фінансового аналізу широко застосовуються і традиційні методи економічної статистики (середніх та відносних величин, групування, графічний, індексний, елементарні методи обробки рядів динаміки), а також математично-статистичні методи (кореляційний

аналіз, дисперсійний аналіз, факторний аналіз, методи головних компонентів).

Використання видів, прийомів та методів аналізу для конкретних цілей вивчення фінансового стану підприємства в сукупності становить методологію та методику аналізу.

Фінансовий аналіз здійснюється за допомогою різних моделей, які дають змогу структурувати та ідентифікувати взаємозв'язки між основними показниками. Основні типи показників, які застосовуються в процесі аналізу фінансового стану підприємства, такі:

- дескриптивні,
- предикативні,
- нормативні.

Дескриптивні моделі є основними для аналізу фінансового стану підприємства. До них належать:

- побудова системи звітних балансів;
- подання фінансової звітності у різних аналітичних розрізах;
- вертикальний та горизонтальний аналіз звітності;
- система аналітичних коефіцієнтів;
- аналітичні записи до звітності.

Дескриптивні моделі засновані на використанні інформації з бухгалтерської звітності.

Предикативні моделі – це моделі передбачувального, прогнозного характеру. Вони використовуються для прогнозування доходів та прибутків підприємства, його майбутнього фінансового стану. Найбільш поширені з них:

- розрахунки точки критичного обсягу продажу;
- побудова прогностичних фінансових звітів;
- моделі динамічного аналізу (жорстко детерміновані факторні та регресивні моделі).

Нормативні моделі – це моделі, які дозволяють порівнювати фактичні результати діяльності підприємства із нормативними, розрахованими на підставі нормативу. Ці моделі використовуються, як правило, у внутрішньому фінансовому аналізі. Їх суть полягає у встановленні нормативів на кожному статтю витрат стосовно технологічних процесів, видів виробів та аналізу відхилень фактичних даних від цих нормативів.

Інформаційною базою для аналізу фінансового стану акціонерного товариства є дані бухгалтерського балансу та додатків до нього, статистична, фінансова і оперативна звітність:

- баланс (форма № 1);
- звіт про фінансові результати (форма № 2);

- звіт про рух грошових коштів (форма № 3);
- звіт про власний капітал (форма № 4);
- дані статистичної звітності та оперативні дані.

Відповідальність за підготовку звітності покладається на керівництво акціонерного товариства.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Економіко-правові основи господарської діяльності акціонерних товариств в Україні.
2. Класифікаційні ознаки акціонерних товариств.
3. Формування статутного капіталу акціонерного товариства та шляхи його зміни.
4. Види цінних паперів, що емітуються акціонерним товариством та їх характеристика.
5. Порядок випуску та обігу цінних паперів акціонерного товариства.
6. Фінансові ресурси та фонди акціонерних товариств.
7. Формування фондів акціонерного товариства.
8. Особливості оподаткування доходів акціонерного товариства.
9. Типи дивідендної політики акціонерного товариства.
10. Аналіз фінансового стану акціонерного товариства.

ТЕСТИ

1. Загальна номінальна вартість випущених акцій становить статутний фонд акціонерного товариства, який дорівнює:
 - а) сумі, еквівалентній 1250 мінімальним заробітним платам, виходячи зі ставки мінімальної заробітної плати, яка існує на момент створення товариства;
 - б) не менше суми, еквівалентної 1250 мінімальним заробітним платам, виходячи зі ставки мінімальної заробітної плати, яка існує на момент створення товариства;
 - в) сумі, еквівалентній 1200 мінімальним заробітним платам, виходячи зі ставки мінімальної заробітної плати, яка існує на момент створення товариства;
 - г) не менше суми, еквівалентної 1250 мінімумам, що не оподатковуються.
2. Акціонерним визнається товариство:
 - а) яке має статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій;
 - б) яке має статутний фонд і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства;

- в) яке має статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями товариства;
 - г) яке має статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями товариства тільки майном товариства.
3. Резервний фонд акціонерного товариства повинен дорівнювати:
- а) не більше 25 % статутного фонду;
 - б) не менше 30 % статутного фонду;
 - в) не менше 15 % статутного фонду;
 - г) 25 % статутного фонду.
4. Для формування статутного фонду акціонерного товариства забороняється використовувати:
- а) права користування землею, водою та іншими природними ресурсами;
 - б) грошові кошти;
 - в) бюджетні кошти.
5. Щорічні відрахування до резервного фонду акціонерного товариства дорівнюють сумі:
- а) 5 % чистого прибутку;
 - б) не менше 5% чистого прибутку;
 - в) більше 10 % чистого прибутку;
 - г) не менше 5 % чистого доходу.
6. Згідно із Законом України “Про цінні папери та фондовий ринок” акція може бути:
- а) іменна;
 - б) на пред'явника;
 - в) засновницька.
7. Засновниками акціонерного товариства можуть бути:
- а) дві та більше осіб;
 - б) одна, дві чи більше осіб;
 - в) три та більше осіб.
8. Додатковий капітал акціонерного товариства – це:
- а) сума, на яку вартість реалізації випущених акцій перевищує їх номінальну вартість;
 - б) сума дооцінки необоротних активів;
 - в) фактична собівартість акцій власної емісії;
 - г) сума резервів, створених відповідно до установчих документів.

9. Періодичність виплати дивідендів становить:
- а) двічі на рік;
 - б) один раз на рік за підсумками календарного року;
 - в) один раз у квартал;
 - г) усі відповіді неправильні.
10. Дивіденди, що сплачуються акціонерам – фізичним особам у грошовій формі, оподатковуються за ставкою:
- а) 25 %;
 - б) 15 %;
 - в) 30 %;
 - г) 35 %.
11. Дивіденди, що сплачуються акціонерним товариством, можуть мати таку форму:
- а) грошову;
 - б) акції;
 - в) векселі;
 - г) товари, які виробляються акціонерним товариством.
12. Суть політики стабільного дивідендного виходу полягає у:
- а) додержанні щорічного постійного розміру дивіденду на акцію та його незниженні;
 - б) додержанні щорічного постійного розміру дивідендного виходу та щорічному його підвищенні;
 - в) встановленні оптимального значення дивідендного виходу і додержанні його протягом певного періоду;
 - г) встановленні оптимального значення дивіденду та сплаті екстрадивіденду залежно від ефективної роботи компанії.
13. Кількісний склад акціонерів приватного акціонерного товариства:
- а) дорівнює 50 особам;
 - б) не може перевищувати 100 осіб;
 - в) не перевищує 1000 осіб.
14. Сума доходів нерезидентів, отриманих у вигляді дивідендів, обкладається податком за ставкою:
- а) 25 %;
 - б) 20 %;
 - в) 15 %;
 - г) 10 %.
15. Фіксований дивіденд – це:
- а) дивіденд, що встановлюється у відсотках до ринкової вартості акцій;

- б) дивіденд, що встановлюється у відсотках до номінальної вартості акцій;
 - в) дивіденд, що встановлюється у відсотках до чистого прибутку;
 - г) дивіденд, що встановлюється у відсотках до валового прибутку.
16. Частка привілейованих акцій у статутному капіталі акціонерного товариства:
- а) дорівнює 10 % ;
 - б) не може перевищувати 50 %;
 - в) не може перевищувати 25 %;
 - г) не має обмежень.
17. Акції, які надають їх власникам право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів, на участь в управлінні акціонерним товариством, на отримання частини майна акціонерного товариства в разі його ліквідації та інші права, передбачені законодавством, називаються:
- а) простими;
 - б) на пред'явника;
 - в) іменними;
 - г) дисконтними.
18. Рішення про зменшення статутного фонду акціонерного товариства приймається:
- а) Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку;
 - б) зборами акціонерів;
 - в) Фондом державного майна;
 - г) кредиторами;
 - д) андеррайтером.
19. Публічне акціонерне товариство може здійснювати:
- а) лише публічне розміщення акцій;
 - б) публічне та приватне розміщення акцій;
 - в) приватне розміщення акцій.
20. Механізм, при застосуванні якого відбувається заміна старих акцій на нові з нижчою номінальною вартістю, називається:
- а) конверсією;
 - б) емісією;
 - в) деномінацією;
 - г) розміщенням акцій;
 - д) анулюванням.

Тема 7. ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

7.1. ДЕРЖАВНІ ПІДПРИЄМСТВА: ЇХ СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Перехід України до ринкових відносин, що супроводжується процесом приватизації підприємств та створенням нових підприємницьких структур, зумовив еволюцію відносин власності та типів суб'єктів господарювання у напрямку забезпечення їхньої різноманітності. Однією з характеристик ринкової економіки є різноманітність форм власності та оптимальне поєднання приватного і державного секторів економіки. На сьогоднішній день державний сектор є важливим елементом ринкової економіки і умовою успішного розвитку сучасного суспільства. У поєднанні з іншими засобами державні підприємства використовуються як інструмент регулювання економіки. За допомогою державних підприємств держава вирішує багато економічних і соціальних задач, пов'язаних з вирішенням ключових загальнонаціональних проблем: підтримка цілісності суспільного відтворювального процесу і згладжування циклічних коливань; забезпечення прогресивних структурних змін в економіці; становлення і розвиток соціальної інфраструктури; охорона навколишнього середовища; проведення регіональної політики; забезпечення науково-технічного прогресу.

Державне підприємство – це самостійний господарюючий суб'єкт, діяльність якого заснована на державній власності, яке здійснює виробництво товарів, надання послуг та суспільних благ, науково-дослідну, комерційну або некомерційну діяльність з метою отримання прибутку або задоволення суспільних потреб.

Основна мета діяльності державних підприємств полягає у здійсненні пріоритетних загальнодержавних науково-виробничих і науково-технічних програм, розбудові виробничої та соціальної інфраструктури, необхідної для нормального функціонування та розвитку соціально-економічної системи.

Специфічною рисою державних підприємств є те, що держава або контрольовані нею установи володіють часткою капіталу, достатньою для контролю за їх діяльністю.

Державне підприємство повинне характеризуватися такими ознаками:

- відповідною формою власності капіталу;
- наявністю ефективних форм контролю за управлінням з боку державних органів;

- цільовою спрямованістю діяльності на розв'язання певних суспільних проблем загальнодержавного або місцевого значення;
- самостійністю як господарюючого суб'єкта;
- правами юридичної особи.

Об'єктами державного підприємства найчастіше стають ті види господарської діяльності, які потребують значних обсягів стартового капіталу, мають тривалі терміни його окупності, та там, де приватні чи колективні підприємства не можуть забезпечити достатньої норми прибутку для розширеного відтворення. Державний сектор економіки, як правило, охоплює базові галузі виробництва, без яких неможливе нормальне функціонування всього народногосподарського комплексу, зокрема: оборонну промисловість, енергетику, транспорт, зв'язок, підприємства, що виготовляють гроші, документи, цінні папери, державні символи та знаки, в тому числі нагороди, установи освіти, охорони здоров'я.

Державні підприємства виконують такі функції:

- виробничо-технічну – виготовлення товарів і послуг, здійснення науково-дослідної, торговельної та іншої діяльності, яка проводиться виключно державними підприємствами;
- економічну (управлінську) – здійснення управлінської та господарської діяльності в межах підпорядкування даного підприємства;
- соціальну – соціальне забезпечення працівників різними видами соціальної допомоги, сплата внесків у соціальні державні фонди;
- зовнішньоекономічну – участь у міжнародному поділі праці, здійснення спільної виробничої, науково-технічної діяльності та співробітництво з іноземними партнерами;
- стратегічну – забезпечення головних позицій держави на світовому ринку (розвиток НТР, збільшення економічного зростання, захист інтересів держави);
- регіональну, яка диктує необхідність оптимального розміщення продуктивних сил на території країни, комплексного використання ресурсів, невілювання нерівномірності техніко-економічного розвитку, підтримку розвитку депресивних регіонів;
- фіскальну, яка спрямована на поповнення дохідної частини державного бюджету;
- інтегративну – забезпечення цілісності економіки держави (керованості, підзвітності, рівноправності суб'єктів господарювання).

Особливості діяльності державних підприємств такі:

1. Функціонування державних підприємств – виключна форма розвитку тих галузей і напрямків економіки, які відіграють провідну роль у забезпеченні відповідного рівня національної безпеки країни. У більшості країн із розвинутою ринковою економікою до таких галузей належать оборонна промисловість, залізничний транспорт та ін.

2. Державні підприємства забезпечують заповнення тих ринкових ніш та напрямків задоволення соціальних потреб суспільства, в яких внаслідок низької норми прибутку (навіть в умовах повної неприбутковості) підприємства інших форм власності не бажають здійснювати підприємницьку діяльність, але ефективний суспільний розвиток не може бути забезпечено без відповідного задоволення цих соціальних проблем.

3. Створення державних підприємств – один із способів забезпечення національних інтересів за стратегічними напрямками виробництва, форма захисту цих напрямків від експансії іноземного капіталу.

4. Діяльність державних підприємств – один із дієвих інструментів впливу держави на негативні фактори розвитку економіки і подолання кризових умов цього розвитку за рахунок можливостей більш жорсткого державного регулювання та координації їхньої господарської діяльності.

5. Державні підприємства виступають як впливовий інструмент державного регулювання цін на внутрішньому ринку, більш м'яка форма державного втручання у становлення цінової рівноваги з метою забезпечення захисту найбільш соціально вразливих верств населення.

6. Державні підприємства зберігають роль в тих капіталомістких галузях, де приватний капітал внаслідок недостатнього його накопичення не може забезпечити створення відповідних за масштабами і рівнем застосування сучасних технологій підприємств.

Існування інституту державних підприємств у ринковому середовищі визначається як виключними вимогами забезпечення суспільного розвитку, так і альтернативними формами використання капіталу з метою ефективного впливу на загальноекономічні процеси в країні.

7.2. КЛАСИФІКАЦІЯ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА ОСНОВНИМИ ОЗНАКАМИ

Основні класифікаційні ознаки державних підприємств визначають особливості організації та форми управління їхніми фінансами.

За організаційно-правовими формами заснування державні підприємства можна поділити на:

- підприємства, створені у формі акціонерного товариства;
- підприємства інших організаційно-правових форм.

За видом діяльності:

- комерційні;
- некомерційні.

Залежно від частки державного капіталу в статутному фонді всі державні підприємства діляться на п'ять видів за критерієм реальних повноважень з управління ними державними органами:

- державні підприємства із 100-відсотковим державним капіталом, що відповідно до законодавства України не підлягають приватизації, такі державні підприємства називаються казенними;
- державні підприємства з часткою державного капіталу від 75 до 100 %;
- державні підприємства з часткою державного капіталу від 50 до 75 %;
- державні підприємства з часткою державного капіталу від 25 до 50 %;
- державні підприємства з часткою державного капіталу менше ніж 25 %.

Залежно від кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції державні підприємства можна поділити на такі види:

- малі підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує 50 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує 70 млн. грн.;
- середні підприємства з середньообліковою чисельністю працюючих за звітний (фінансовий) рік від 51 до 250 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за рік не перевищує 100 млн. грн.;
- великі підприємства – підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік перевищує 250 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за рік перевищує 100 млн. грн.

За галузями економіки всі державні підприємства поділяються згідно із класифікатором, затвердженим Державним комітетом України з статистики, а саме: будівництво, машинобудування, хімічна промисловість, сільське господарство та ін.

За монопольним становищем на ринку всі державні підприємства поділяються на:

- державні підприємства – природні монополісти. Природною монополією вважається такий стан товарного ринку, за якого задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв'язку з істотним зменшенням витрат на виробництво одиниці

продукції в міру збільшення обсягів виробництва), а товари (послуги), що виробляються суб'єктами господарювання, не можуть бути замінені при споживанні іншими, у зв'язку з чим попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на такі товари, ніж попит на інші товари (послуги);

- державні підприємства, частка яких на відповідному ринку становить понад 35 %;
- державні підприємства, частка яких на відповідному ринку не перевищує 3 %.

7.3. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСІВ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Фінанси державних підприємств характеризують систему економічних відносин при формуванні, розподілі та використанні фінансових ресурсів на підприємствах з державним капіталом для забезпечення ефективного розвитку їх на всіх стадіях життєвого циклу.

Фінанси державних підприємств мають на меті розширене відтворення основних і оборотних виробничих фондів праці, акумуляцію частини чистого доходу, створюваної у процесі матеріального виробництва, для забезпечення розширеного відтворення виробництва.

Фінанси державного підприємства тісно пов'язані з фінансовою системою держави, становлять її невід'ємну частину. Фінанси державних підприємств мають більш складну систему зв'язків із фінансами держави ніж підприємства інших форм власності. Система прямих і зворотних зв'язків між фінансами України відображена на рис. 7.1.

Функціонування фінансів державних підприємств неможливе без участі фінансової системи. Так, за рахунок Державного та місцевих бюджетів фінансується створення нових державних підприємств, їх інвестування та пільгове кредитування, покриття запланованих збитків. Основну частку в цьому фінансовому потоці на сучасному етапі становлять державні інвестиції.

Водночас за рахунок фінансів державних підприємств формується частина доходів державного бюджету України. Таке формування здійснюється шляхом податкових та інших відрахувань державних підприємств до загальнодержавного та місцевих бюджетів України, зборів та відрахувань у державні цільові позабюджетні фонди, надходжень до бюджетів різних рівнів, коштів від оренди місцевих майнових комплексів державних підприємств та приватизації їхнього майна, вилучень частини прибутку за результатами господарської діяльності цих підприємств.

Рис. 7.1. Схема фінансових взаємозв'язків між державними підприємствами та державними фінансами України

Відповідно до характеру фінансових зв'язків між державними підприємствами та державними фінансами України в цілому існують більш різноманітні фінансові відносини порівняно з підприємствами інших форм власності, а фінанси державних підприємств є невід'ємною складовою державної фінансової системи.

Фінансові відносини державного підприємства поділяються на зовнішні та внутрішні (рис 7.2).

Рис 7.2. Зовнішні та внутрішні фінансові відносини державного підприємства

Згідно з Господарським кодексом в Україні існують державні унітарні підприємства (державні комерційні підприємства, казенні підприємства), комунальні унітарні підприємства.

Державне унітарне підприємство створюється компетентним органом державної влади в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини державної власності, як правило, без поділу її на частки, і входить до сфери його управління.

Майно державного унітарного підприємства перебуває у державній власності і закріплюється за таким підприємством на праві господарського відання чи оперативного управління. Державне унітарне підприємство не несе відповідальності за зобов'язаннями власника і органу влади, до сфери управління якого воно входить.

Державні унітарні підприємства діють як державні комерційні /підприємства або казенні підприємства. Державне комерційне підприємство є суб'єктом підприємницької діяльності, діє на основі статуту на принципах підприємництва і несе відповідальність за наслідки своєї діяльності усім належним йому на праві господарського відання майном.

Статутний фонд державного комерційного підприємства утворюється уповноваженим органом, до сфери управління якого воно входить, до реєстрації цього підприємства як суб'єкта господарювання.

Мінімальний розмір статутного фонду державного комерційного підприємства встановлюється законом. Якщо вартість активів державного комерційного підприємства за результатами його діяльності виявиться меншою, ніж розмір статутного фонду, передбачений статутом підприємства, орган, до сфери управління якого входить дане підприємство, зобов'язаний провести в установленому законодавством порядку зменшення його статутного фонду, але не нижче встановленого мінімального розміру.

Державне унітарне комерційне підприємство може бути перетворене у випадках та порядку, передбачених законом, у корпоратизоване підприємство (державне акціонерне товариство).

Державне комерційне підприємство зобов'язане приймати та виконувати доведені до нього в установленому законодавством порядку державні замовлення і державні завдання, а також враховувати їх при формуванні виробничої програми, визначенні перспектив свого економічного і соціального розвитку та виборі контрагентів.

Державне комерційне підприємство не має права безоплатно передавати належне йому майно іншим юридичним особам чи громадянам, крім випадків, передбачених законом.

Кошти, одержані від продажу майнових об'єктів, що належать до основних фондів державного комерційного підприємства, спрямовуються на інвестування виробничої діяльності цього підприємства.

Державні комерційні підприємства утворюють за рахунок прибутку (доходу) спеціальні (цільові) фонди, призначені для покриття витрат, пов'язаних з їх діяльністю: фонд розвитку виробництва; фонд споживання (оплати праці); резервний фонд; інші фонди, передбачені статутом підприємства.

Порядок використання цих фондів визначається відповідно до затвердженого фінансового плану. Розподіл прибутку (доходу) державних комерційних підприємств здійснюється відповідно до затвердженого фінансового плану. У фінансовому плані затверджуються суми коштів, які направляються державі як власнику і зараховуються до Державного бюджету України.

Комунальне унітарне підприємство утворюється компетентним органом місцевого самоврядування в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини комунальної власності і входить до сфери його управління.

Майно комунального унітарного підприємства перебуває у комунальній власності і закріплюється за таким підприємством на праві

господарського відання (комунальне комерційне підприємство) або на праві оперативного управління (комунальне некомерційне підприємство).

Статутний фонд комунального унітарного підприємства утворюється органом, до сфери управління якого воно входить, до реєстрації його як суб'єкта господарювання. Мінімальний розмір статутного фонду комунального унітарного підприємства встановлюється відповідною місцевою радою.

Комунальне унітарне підприємство не несе відповідальності за зобов'язаннями власника та органу місцевого самоврядування, до сфери управління якого воно входить. Казенні підприємства створюються у галузях народного господарства, в яких:

- законом дозволено здійснення господарської діяльності лише державним підприємствам;
- основним (понад 50 %) споживачем продукції (робіт, послуг) виступає держава;
- за умовами господарювання неможлива вільна конкуренція товаровиробників чи споживачів;
- переважаючим (понад 50 %) є виробництво суспільно необхідної продукції (робіт, послуг), яке за своїми умовами і характером потреб, що ним задовольняються, як правило, не може бути рентабельним;
- приватизація майнових комплексів державних підприємств заборонена законодавством.

Казенне підприємство створюється за рішенням Кабінету Міністрів України. У рішенні про створення казенного підприємства визначаються обсяг і характер основної діяльності підприємства, а також орган, до сфери управління якого входить підприємство, що створюється. Реорганізація і ліквідація казенного підприємства проводяться відповідно до вимог законодавства за рішенням органу, до компетенції якого належить створення даного підприємства.

Майно казенного підприємства закріплюється за ним на праві оперативного управління в обсязі, зазначеному в статуті підприємства. Казенне підприємство не має права відчужувати або іншим способом розпоряджатися закріпленим за ним майном, що належить до основних фондів, без попередньої згоди органу, до сфери управління якого воно входить.

Джерелами формування майна казенного підприємства є:

- державне майно, передане підприємству відповідно до рішення про його створення;

- кошти та інше майно, одержані від реалізації продукції (робіт, послуг) підприємства;
- цільові кошти, виділені з Державного бюджету України;
- кредити банків;
- частина доходів підприємства, одержаних ним за результатами господарської діяльності, передбачена статутом.

Казенне підприємство одержує кредити для виконання статутних завдань під гарантію органу, до сфери управління якого воно входить. Казенне підприємство відповідає за своїми зобов'язаннями лише коштами, що перебувають у його розпорядженні. У разі недостатності зазначених коштів держава в особі органу, до сфери управління якого входить підприємство, несе повну субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями казенного підприємства

Казенне підприємство є юридичною особою, має відповідні рахунки в установах державного банку, печатку із своїм найменуванням.

До особливостей фінансового механізму державних підприємств, що сприяють підвищенню ефективності їх діяльності слід віднести:

- можливість прямої інвестиційної підтримки окремих державних підприємств, що відіграють найбільш вагомую роль у суспільному розвитку за рахунок коштів загальнодержавного або місцевих бюджетів;
- можливість одержання державних гарантій у процесі залучення іноземних інвестицій у розвиток державних підприємств провідних галузей та секторів економіки;
- можливість одержання пільгових кредитів за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів;
- можливість отримання додаткових податкових пільг за найбільш пріоритетними напрямками діяльності державних підприємств, пов'язаних із задоволенням суспільних потреб;
- можливість розраховувати на більш активну санаційну підтримку з боку держави при загрозі банкрутства і фінансовому оздоровленні підприємств порівняно з підприємствами інших форм власності.

У процесі дослідження фінансового забезпечення економічного розвитку державних підприємств важливо зазначити, що воно досягається за рахунок внутрішніх джерел (прибуток, амортизаційні відрахування).

До особливостей управління фінансами державних підприємств, що значно ускладнюють цей процес, належать:

- значно нижчий рівень прибутковості порівняно з підприємствами альтернативних форм власності у зв'язку із спрямованістю діяльності державних підприємств на задоволення суспільних потреб за інших аналогічних умов;

- обмеженість можливості формування власних фінансових ресурсів за рахунок внутрішніх джерел та залучення державними підприємствами додаткового власного капіталу із зовнішніх джерел у зв'язку з низьким рівнем прибутковості;
- високий рівень загрози банкрутства;
- труднощі при залученні до їх санаційної підтримки недержавних комерційних структур.

7.4. ОСОБЛИВОСТІ ОРЕНДИ ДЕРЖАВНОГО ТА КОМУНАЛЬНОГО МАЙНА

Загальне поняття оренди сформульовано в ст. 2 Закону України “Про оренду державного та комунального майна”. Відповідно до цього Закону орендою є засноване на договорі строкове платне користування майном, яке необхідне орендареві для здійснення підприємницької та іншої діяльності.

Державну політику у сфері оренди здійснюють:

- щодо державного майна – Кабінет Міністрів України, Фонд державного майна України, а також його регіональні відділення та представництва;
- щодо майна, яке належить Автономній Республіці Крим, – органи, уповноважені Верховною Радою Автономної Республіки Крим;
- щодо майна, яке перебуває в комунальній власності, – органи місцевого самоврядування.

Згідно із Законом України “Про оренду державного та комунального майна” об'єктами оренди є:

- цілісні майнові комплекси підприємств, їх структурних підрозділів. Цілісним майновим комплексом є господарський об'єкт із завершеним циклом виробництва продукції з наданою йому земельною ділянкою, на якій він розміщений, автономними інженерними комунікаціями, системою енергопостачання;
- нерухоме майно та інше окреме індивідуально визначене майно підприємств;
- майно, що не увійшло до статутних фондів господарських товариств, створених у процесі приватизації (корпоратизації).

Не можуть бути об'єктами оренди:

- цілісні майнові комплекси державних підприємств, їх структурних підрозділів (філій, цехів, дільниць), що здійснюють діяльність, яка пов'язана з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, з охороною окремих особливо важливих об'єктів державної власності, з проведенням криміналістичних, судово-медичних,

судово-психіатричних експертиз і розробленням, випробуванням, виробництвом та експлуатацією ракет-носіїв, з проведенням ломбардних операцій;

- цілісні майнові комплекси структурних підрозділів (філій, цехів, дільниць) казенних підприємств;
- об'єкти державної власності, що мають загальнодержавне значення і не підлягають приватизації.

Суб'єктами оренди є орендодавці та орендарі. Орендодавцями, тобто органами та організаціями, що передають майно в оренду, є:

- Фонд державного майна України, його регіональні відділення та представництва – щодо цілісних майнових комплексів підприємств, їх структурних підрозділів та нерухомого майна, яке є державною власністю;
- органи, уповноважені управляти майном Верховною Радою Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування, – щодо цілісних майнових комплексів підприємств, їх структурних підрозділів та нерухомого майна, яке відповідно належить Автономній Республіці Крим або перебуває у комунальній власності;
- підприємства – щодо окремого індивідуально визначеного майна, а з дозволу вищезазначених орендодавців – щодо цілісних майнових комплексів, структурних підрозділів підприємств (філій, цехів, дільниць) та нерухомого майна.

Орендарями, тобто юридичними або фізичними особами, яким майно передається в оренду згідно із Законом “Про оренду державного та комунального майна”, можуть бути господарські товариства, створені членами трудового колективу підприємства, його структурного підрозділу, інші юридичні особи та громадяни України, фізичні та юридичні особи іноземних держав, міжнародні організації та особи без громадянства. При цьому фізична особа, яка бажає укласти договір оренди державного майна, до його укладення зобов'язана зареєструватися як суб'єкт підприємницької діяльності.

Зміст та умови оренди відображаються у договорі оренди. До істотних умов договору оренди належать:

- об'єкт оренди, тобто склад і вартість майна з урахуванням її індексації;
- термін, на який укладається договір оренди, що визначається за погодженням сторін;
- орендна плата з урахування її індексації;
- порядок використання амортизаційних відрахувань. Амортизаційні відрахування на орендоване майно залишаються у розпорядженні орендаря і використовуються на відновлення орендованих основних фондів;

- відновлення орендованого майна та умови його повернення. У разі, якщо орендар допустив погіршення стану орендованого майна або його загибель, він повинен відшкодувати орендодавцеві збитки, якщо не доведе, що погіршення або загибель майна сталися не з його вини;
- виконання зобов'язань та відповідальність сторін;
- порядок здійснення орендодавцем контролю за станом об'єкта оренди;
- страхування орендарем взятого ним в оренду майна. Витрати орендаря з обов'язкового страхування орендованого державного чи комунального майна, що належить компанії тимчасово на підставі договору оперативної оренди, відносяться до валових витрат і відображаються в Декларації про прибуток підприємства як витрати, безпосередньо пов'язані з витратами за орендованими операціями;
- обов'язки сторін щодо забезпечення пожежної безпеки орендованого майна.

Строки внесення орендної плати визначаються у договорі. Як правило, орендна плата встановлюється у грошовій формі, але залежно від специфіки виробничої діяльності орендаря вона може встановлюватися у натуральній або грошово-натуральній формах. З метою створення єдиного організаційно-економічного механізму стягнення плати за оренду цілісного майнового комплексу державного підприємства, організації, їх структурних підрозділів та окремого індивідуально визначеного майна державного підприємства, організації, а також майна, що не увійшло до статутного фонду господарського товариства, створеного у процесі приватизації, розроблено методичку розрахунку і використання плати за оренду державного майна. Згідно з цією методикою орендна плата розраховується у такій послідовності:

- по-перше, визначається розмір річної орендної плати;
- по-друге, на основі розміру річної орендної плати встановлюється розмір орендної плати за перший місяць оренди, яка фіксується у договорі оренди;
- по-третє, з урахуванням розміру орендної плати за перший місяць оренди розраховується розмір орендної плати за наступні місяці оренди.

Розмір місячної орендної плати є основою для розрахунку добової плати, якщо термін оренди менший чи більший однієї доби або одного місяця. На сучасному етапі існують декілька формул, на базі яких розраховуються розміри орендних плат залежно від об'єктів чи строків оренди.

Розмір річної орендної плати за цілісні майнові комплекси державних підприємств визначається таким чином:

$$Опл = Vz \cdot Сор.ц \quad (7.1)$$

де *Опл* – розмір річної орендної плати, грн.;

Vz – залишкова вартість орендованих основних засобів на час оцінки об'єкта оренди, грн.;

Сор.ц – орендна ставка за використання цілісних майнових комплексів державних підприємств.

У разі оренди нерухомого майна (крім оренди нерухомого майна бюджетними організаціями та інвалідами) з метою використання під гаражі для спеціальних засобів пересування розмір річної орендної плати визначається за формулою:

$$Опл = Vn \cdot Сор, \quad (7.2)$$

де *Vn* – вартість орендованого майна, визначена експертним шляхом, грн.;

Сор – орендна ставка, визначена згідно з додатком.

Якщо орендоване нежитлове приміщення є частиною будівлі (споруди), оцінка його вартості проводиться безпосередньо або з урахуванням вартості будівлі (споруди) за формулою:

$$Vn = Vб/Пб \cdot Пn, \quad (7.3)$$

де *Vn* – вартість орендованого приміщення, яке є частиною будівлі (споруди), грн.;

Vб – вартість будівлі чи споруди в цілому (без вартості підвальних приміщень, якщо вони не експлуатуються орендарем), визначена експертним шляхом, грн.;

Пn – площа орендованого приміщення, кв. м;

Пб – площа будівлі (споруди) без площі підвальних приміщень, якщо вони не експлуатуються орендарем, кв. м.

Розмір річної орендної плати за оренду нерухомого майна бюджетними організаціями, які утримуються за рахунок державного бюджету, державними та комунальними телерадіоорганізаціями, редакціями державних і комунальних періодичних видань та періодичних видань, заснованих об'єднаннями громадян, державними науководослідними установами, навчальними закладами, трудовими і журналістськими колективами, підприємствами зв'язку, що їх розповсюджують, Товариством Червоного Хреста України та його місцевими організаціями, а також інвалідами з метою використання під гаражі для спеціальних засобів пересування, становить 1 грн.

Таблиця 7.1

Орендні ставки за використання цілісних майнових комплексів державних підприємств

Об'єкт	Орендна ставка, %
Цілісні майнові комплекси державних підприємств:	
- торгівлі, з організації концертно-видовищної діяльності, випуску лотерейних білетів та проведення лотерей, лікєро-горілчаної та виноробної промисловості, радгоспів, заводів	10
- з організації виставкової діяльності, тютюнової промисловості, виробництва деревини і меблів, сільського господарства, кольорової металургії, ресторанів	9
- харчової промисловості, електроенергетики, газової, хімічної і нафтохімічної промисловості, чорної металургії, зв'язку, швейної промисловості, ресторанного господарства, з виробництва транспортних засобів і устаткування та їх ремонту, виробництва електричного та електронного устаткування, машин та устаткування, призначеного для механічного, термічної обробки матеріалів або здійснення інших операцій, виробництва гумових та пластмасових виробів	8
- нафтогазодобувної промисловості, лісового господарства, рибного господарства, текстильної промисловості, целюлозно-паперової промисловості, переробки відходів	7
- морського, залізничного та автомобільного транспорту, побутового обслуговування, металообробки, освіти, науки, охорони здоров'я, легкої і паливної промисловості, з виробництва будівельних матеріалів	6
Інші об'єкти	5

Після укладення договору оренди чи перегляду розміру орендної плати розмір орендної плати за перший місяць розраховується таким чином:

$$Опл.міс. = Опл/12 \cdot Іп.р \cdot Ім, \quad (7.4)$$

де *Опл.* – річна орендна плата, грн.;

Іп.р – індекс інфляції за період з початку року до дати укладення договору оренди або перегляду розміру орендної плати;

Ім – індекс інфляції за перший місяць оренди.

Розмір орендної плати за кожний наступний місяць визначається шляхом коригування розміру місячної орендної плати за попередній місяць на індекс інфляції за поточний місяць.

Сума орендної плати, яку сплачує орендар, розподіляється залежно від орендодавця майна. Якщо орендодавцем виступає Фонд державного майна, його регіональне відділення чи представництво, орендна плата спрямовується:

- за цілісні майнові комплекси державних підприємств – до Державного бюджету;
- за нерухоме майно державних підприємств, організацій – 70 % орендної плати до Державного бюджету, 30 % – державному підприємству, організації, на балансі яких перебуває це майно;
- за майно, що не ввійшло до статутного фонду господарського товариства, створеного у процесі приватизації чи корпоратизації, – до Державного бюджету. Якщо господарське товариство, створене у процесі приватизації (корпоратизації), утримує об'єкти житлового фонду, що не ввійшли до його статутного фонду, 70 % орендної плати – до Державного бюджету, 30 % – господарському товариству.

Якщо орендодавцем майна є державне підприємство, організація, орендна плата спрямовується:

- за окреме індивідуально визначене майно підприємства, організації (крім нерухомого) – підприємству, організації;
- за цілісний майновий комплекс 70 % орендної плати – підприємству, організації, 30 % – до Державного бюджету.

7.5. СКЛАДАННЯ РІЧНОГО ФІНАНСОВОГО ПЛАНУ ДЕРЖАВНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Із метою контролю за фактичним надходженням грошових коштів та їх витрачанням у процесі господарської діяльності здійснюється планування діяльності державних підприємств.

Фінансовий план є орієнтиром у фінансовій роботі підприємств, який характеризує обсяг фінансових ресурсів, необхідних для господарської діяльності. Фінансовий план підприємства складається на кожний наступний рік з поквартальною розбивкою і відображає очікувані фінансові результати в запланованому році. Він містить також довідкову інформацію про фактичні показники минулого року та планові показники поточного року.

Фінансовий план підприємства повинен забезпечувати зростання фінансових результатів діяльності, отримання валового прибутку та чистого прибутку, розмір яких не може бути меншим, ніж прогнозні та планові показники поточного року, розраховані на базі фактично

досягнутих показників I кварталу поточного року та прогнозних показників II, III і IV кварталів поточного року з урахуванням прогнозованого рівня інфляції.

Проект фінансового плану підприємства у паперовому та електронному вигляді подається органу, уповноваженому управляти державним майном або корпоративними правами держави до 15 червня року, що передує плановому.

У такому ж порядку проект фінансового плану підприємства, засновником якого є Кабінет Міністрів України, подається центральному органу виконавчої влади, який відповідає за забезпечення реалізації державної політики у відповідній сфері.

До проекту фінансового плану підприємства додається пояснювальна записка, яка включає результати аналізу його фінансово-господарської діяльності за попередній рік, а також показники господарської діяльності та розвитку підприємства в поточному році та на плановий рік.

У разі зменшення чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), валового прибутку або чистого прибутку порівняно із прогнозними та запланованими показниками поточного року підприємство обов'язково подає також обґрунтування причин такого зменшення з відповідними розрахунками.

Якщо необхідно, органи управління державним майном або корпоративними правами держави та органи, які відповідають за забезпечення реалізації державної політики у відповідній сфері, можуть самостійно встановлювати диференційовані строки подання проектів фінансових планів підприємств, але не пізніше 15 червня року, що передує плановому.

Органи, які уповноважені управляти державним майном або корпоративними правами держави, у місячний строк здійснюють аналіз проекту фінансового плану підприємства з обов'язковим порівнянням його показників з показниками фінансово-господарської діяльності підприємства за два попередні роки, приймають рішення щодо затвердження (погодження) фінансового плану або повернення його на доопрацювання та в письмовій формі повідомляють підприємство про прийняте рішення.

Органи, які уповноважені управляти державним майном або корпоративними правами держави, подають у паперовому та електронному вигляді Міністерству фінансів України до 15 липня року, що передує плановому, для врахування при формуванні державного бюджету лише зведені основні фінансові показники підприємства з відміткою "Розглянуто", за винятком підприємств, які є суб'єктами природних монополій, або плановий розрахунковий обсяг чистого

прибутку яких перевищує 50 млн. грн., та підприємств, засновником яких є Кабінет Міністрів України.

Органи, які уповноважені управляти державним майном, затверджують фінансовий план підприємства, а органи, які уповноважені управляти корпоративними правами держави, або затверджують фінансовий план підприємства, або погоджують проект фінансового плану підприємства до 1 вересня року, що передує плановому, та в паперовому й електронному вигляді подають до Міністерства економіки України і Міністерства фінансів України завізовані та завірені печаткою копії затверджених (погоджених) фінансових планів підприємств разом із пояснювальною запискою.

Органи, до сфери управління яких належать підприємства, що є суб'єктами природних монополій, підприємства, плановий розрахунковий обсяг чистого прибутку яких перевищує 50 млн. грн., та органи, які відповідають за забезпечення реалізації державної політики у відповідній сфері стосовно підприємств, засновником яких є Кабінет Міністрів України, подають до 1 липня року, що передує плановому, на погодження Міністерству економіки України і Міністерству фінансів України в паперовому й електронному вигляді проект фінансового плану підприємства з відміткою “Розглянуто”, пояснювальну записку, висновок до нього та завізований в установленому порядку проект рішення Кабінету Міністрів України.

До проекту фінансового плану підприємства додаються в паперовому й електронному вигляді:

- баланси підприємства на 31 грудня минулого року і на останню звітну дату (31 березня року, у якому складається фінансовий план);
- звіти про фінансові результати підприємства за 12 місяців минулого року і за останній звітний період (I квартал року, у якому складається фінансовий план);
- звіт про рух грошових коштів за 12 місяців минулого року;
- звіт про власний капітал за 12 місяців минулого року;
- примітки до річної фінансової звітності за минулий рік;
- декларація з податку на прибуток за 12 місяців минулого року;
- стратегія розвитку та інвестиційний план підприємства на середньострокову перспективу (3–5 років).

Якщо проект фінансового плану підприємства не відповідає вимогам та встановленій формі, він вважається неподаним.

Міністерство економіки України і Міністерство фінансів України після надходження проекту фінансового плану підприємства, пояснювальної записки та висновку до нього в місячний строк опрацьовують матеріали та приймають рішення про погодження або повернення на

доопрацювання фінансового плану підприємства, що є суб'єктом природних монополій, підприємства, плановий розрахунковий обсяг чистого прибутку якого перевищує 50 млн. грн., та підприємства, засновником якого є Кабінет Міністрів України. Про прийняте рішення Міністерство економіки України і Міністерство фінансів України в письмовій формі повідомляють орган, який уповноважений управляти державним майном або корпоративними правами держави, або орган, який відповідає за забезпечення реалізації державної політики у відповідній сфері.

У разі повернення проекту фінансового плану підприємства на доопрацювання орган, уповноважений управляти державним майном або корпоративними правами держави, або орган, який відповідає за забезпечення реалізації державної політики у відповідній сфері, протягом 10 днів з дня надходження проекту забезпечує його доопрацювання з урахуванням зауважень Міністерства економіки України і Міністерства фінансів України та подає його на повторне погодження до Міністерства економіки України і Міністерства фінансів України.

У разі прийняття Міністерством економіки України і Міністерством фінансів України рішення про повторне повернення на доопрацювання проекту фінансового плану підприємства, що є суб'єктом природних монополій, підприємства, плановий розрахунковий обсяг чистого прибутку якого перевищує 50 млн. грн., та підприємства, засновником якого є Кабінет Міністрів України, він подається повторно на погодження до Міністерства фінансів України і Міністерства економіки України тільки за результатами узгоджувальної наради, яка проводиться органом, уповноваженим управляти державним майном або корпоративними правами держави, або органом, який відповідає за забезпечення реалізації державної політики у відповідній сфері, за участі представників підприємства, Міністерства економіки України і Міністерства фінансів України.

Міністерство економіки України і Міністерство фінансів України не пізніше ніж у місячний строк від дати надходження проекту рішення Кабінету Міністрів України щодо затвердження фінансового плану підприємства та проекту фінансового плану підприємства, що є суб'єктом природних монополій, підприємства, плановий розрахунковий обсяг чистого прибутку якого перевищує 50 млн. грн., та підприємства, засновником якого є Кабінет Міністрів України, з пояснювальною запискою та висновком до нього опрацьовують матеріали та приймають рішення про погодження цих проектів.

Погоджують фінансовий план та візують проект відповідного рішення Кабінету Міністрів України міністр економіки України і міністр фінансів України або особи, які їх заміщують.

Після погодження Міністерством економіки України і Міністерством фінансів України проекту рішення Кабінету Міністрів України та проекту фінансового плану підприємства, що є суб'єктом природних монополій, підприємства, плановий розрахунковий обсяг чистого прибутку якого перевищує 50 млн. грн., та підприємства, засновником якого є Кабінет Міністрів України, орган, уповноважений управляти державним майном або корпоративними правами держави, або орган, який відповідає за забезпечення реалізації державної політики у відповідній сфері, погоджує проект рішення Кабінету Міністрів України з Міністерством юстиції України та подає погоджений Міністерством юстиції України проект рішення Кабінету Міністрів України і проект фінансового плану підприємства на затвердження Кабінету Міністрів України до 10 серпня року, що передує плановому.

Органи, уповноважені управляти державним майном або корпоративними правами держави, подають Міністерству економіки України до 1 серпня року, що передує плановому, зведені показники фінансових планів підприємств з відміткою “Розглянуто” і завізовані та завірені печаткою копії проектів фінансових планів підприємств, за винятком підприємств, що є суб'єктами природних монополій, підприємств, плановий розрахунковий обсяг чистого прибутку яких перевищує 50 млн. грн., та підприємств, засновником яких є Кабінет Міністрів України.

Окремо подаються зведені показники фінансових планів підприємств, що є суб'єктами природних монополій, підприємств, плановий розрахунковий обсяг чистого прибутку яких перевищує 50 млн. грн., та підприємств, засновником яких є Кабінет Міністрів України, з відміткою “Розглянуто” і завізовані та завірені печаткою копії проектів фінансових планів цих підприємств.

Зміни до затвердженого фінансового плану підприємства можуть вноситися один раз на рік, у якому затверджувався фінансовий план, та не більше двох разів протягом планового року. Зміни до фінансового плану підприємства не можуть вноситися у періоди, за якими минув строк звітування.

Проект змін до фінансового плану підприємства з пояснювальною запискою про причини змін готується підприємством і подається органам, уповноваженим управляти державним майном або корпоративними правами держави, органам, які відповідають за забезпечення реалізації державної політики у відповідній сфері, не пізніше 25 числа місяця, що настає за звітним кварталом.

Органи, які уповноважені управляти державним майном або корпоративними правами держави, у двотижневий строк приймають рішення про внесення змін до фінансового плану підприємства та подають змінений фінансовий план підприємства до Міністерства економіки України і Міністерства фінансів України із зазначенням підстав унесення змін до нього.

Органи, до сфери управління яких належать підприємства, що є суб'єктами природних монополій, підприємства, плановий розрахунковий обсяг чистого прибутку яких перевищує 50 млн. грн., та органи, відповідальні за забезпечення реалізації державної політики у відповідній сфері, щодо підприємств, засновником яких є Кабінет Міністрів України, подають завізований проект рішення Кабінету Міністрів України та проект зміненого фінансового плану підприємства на погодження до Міністерства економіки України і Міністерства фінансів України.

Мотивована відмова про підстави відхилення змін до фінансового плану підприємства надсилається у письмовій формі.

Міністерство фінансів України може залучати до розгляду проектів фінансових планів підприємств працівників Державної податкової адміністрації України.

Міністерство фінансів України здійснює моніторинг затверджених (погоджених) фінансових планів підприємств державного сектора економіки щодо органів, уповноважених управляти державним майном або корпоративними правами держави, та органів, які відповідають за забезпечення реалізації державної політики у відповідній сфері.

Контроль за своєчасним складанням фінансових планів підприємств, а також за виконанням показників затверджених фінансових планів підприємств здійснюють органи, уповноважені управляти державним майном або корпоративними правами держави, та органи, які відповідають за забезпечення реалізації державної політики у відповідній сфері. Відповідальність за достовірність та обґрунтованість планування окремих показників несе керівник підприємства.

Звіт про виконання фінансового плану в паперовому й електронному вигляді підприємство надає органам, які уповноважені управляти державним майном або корпоративними правами держави, та органам, які відповідають за забезпечення реалізації державної політики у відповідній сфері, щокварталу в строки, установлені для подання фінансової звітності, разом із пояснювальною запискою щодо результатів діяльності за квартал та із зазначенням за окремими факторами причин значних відхилень фактичних показників від планових.

Звіт про виконання фінансового плану підприємства за IV квартал подається разом із звітом про виконання фінансового плану підприємства за рік.

Органи, які уповноважені управляти державним майном або корпоративними правами держави, та органи, відповідальні за забезпечення реалізації державної політики у відповідній сфері, подають Міністерству економіки України окремо зведені показники виконання фінансових планів:

- державними комерційними та казенними підприємствами;
- господарськими товариствами, у статутному фонді яких більше 50 відсотків акцій (часток, паїв) належать державі.

Зведені показники виконання фінансових планів подаються в строки:

- за IV квартал звітного року та звітний рік – до 31 березня року, що настає за звітним періодом;
- за звітні квартали поточного року – до 31 травня, 31 серпня та 30 листопада кожного року.

До зведених показників виконання фінансових планів підприємств додаються:

- довідка про загальну кількість підприємств, кількість підприємств, яким були затверджені фінансові плани та які звітували про виконання фінансових планів, у тому числі кількість прибуткових та збиткових підприємств;
- пояснювальна записка.

Органи, які уповноважені управляти державним майном або корпоративними правами держави, та органи, які відповідають за забезпечення реалізації державної політики у відповідній сфері, щодо підприємств, які є суб'єктами природних монополій, підприємств, плановий розрахунковий обсяг чистого прибутку яких перевищує 50 млн. грн., та підприємств, засновником яких є Кабінет Міністрів України, подають до Міністерства економіки України і Міністерства фінансів України звіти про виконання показників фінансових планів окремо щодо кожного підприємства.

До звіту про виконання показників фінансових планів підприємств, що є суб'єктами природних монополій, підприємств, плановий розрахунковий обсяг чистого прибутку яких перевищує 50 млн. грн., та підприємств, засновником яких є Кабінет Міністрів України, крім зазначених матеріалів, додаються:

- баланс підприємства на останню звітну дату з розшифруванням статей, що становлять більше 10 відсотків валюти балансу;
- звіт про фінансові результати підприємства за останній звітний період (I квартал, півріччя, 9 місяців або 1 рік). Міністерство

економіки України здійснює узагальнення й аналіз отриманої інформації та подає її до Кабінету Міністрів України і Міністерства фінансів України:

- за IV квартал звітного року та звітний рік – до 31 травня року, що настає за звітним періодом;
- за звітні квартали поточного року – до 30 червня, 30 вересня та 31 грудня.

У сучасних ринкових умовах діють фактори, що обмежують використання фінансового планування на державних підприємствах, а саме:

- 1) високий ступінь невизначеності на українському ринку, пов'язаний з глобальними змінами у всіх сферах спільного життя;
- 2) відсутність ефективної нормативно-правової бази у сфері внутрішньофірмового фінансового планування;
- 3) обмеженість фінансових можливостей для здійснення фінансових розробок у галузі планування на підприємствах.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Державне підприємство: його сутність, специфічні ознаки та основна мета діяльності.
2. Функції державного підприємства.
3. Сутність фінансів державних підприємств.
4. Специфіка організації фінансів державних підприємств.
5. Основні класифікаційні ознаки державних підприємств.
6. Порядок оренди державного та комунального майна.
7. Фінансовий план державного підприємства: його сутність та порядок складання.

ТЕСТИ

1. Казенні підприємства – це:
 - а) державні підприємства зі 100 %-ним державним капіталом;
 - б) державні підприємства зі 75 %-ним державним капіталом;
 - в) державні підприємства зі 100 %-ним державним капіталом, які не підлягають приватизації;
 - г) підприємства, які не підлягають приватизації.
2. Розмір річної орендної плати за цілісні майнові комплекси державних підприємств визначається таким чином:
 - а) добуток залишкової вартості орендованих основних засобів на час оцінки об'єкта оренди і орендної ставки за використання цілісних майнових комплексів державних підприємств;
 - б) відношення залишкової вартості орендованих основних засобів на час оцінки об'єкта оренди до орендної ставки за використання цілісних майнових комплексів державних підприємств;

- в) добуток вартості орендованого майна, визначена експертним шляхом і орендної ставки.
3. Згідно з методикою розрахунку і порядком використання плати за оренду державного майна орендна плата розраховується у такій послідовності:
- а) по-перше, визначається розмір річної орендної плати, по-друге, на основі розміру річної орендної плати встановлюється розмір орендної плати за перший місяць оренди, яка фіксується у договорі оренди, по-третє, розраховується розмір орендної плати за наступні місяці оренди;
 - б) по-перше, визначається розмір річної орендної плати, по-друге, розраховується розмір орендної плати за наступні місяці оренди;
 - в) по-перше, встановлюється розмір орендної плати за перший місяць оренди, яка фіксується у договорі оренди, по-друге, розраховується розмір орендної плати за наступні місяці оренди, по-третє, визначається розмір річної орендної плати.
4. Якщо орендодавцем майна є державне підприємство, організація, орендна плата спрямовується за цілісний майновий комплекс структурного підрозділу підприємства, організації, нерухоме майно:
- а) 70 % орендної плати – підприємству, організації, 30 % – до Державного бюджету;
 - б) 30 % орендної плати – підприємству, організації, 70 % – до Державного бюджету;
 - в) 100 % – до Державного бюджету;
 - г) 100 % – підприємству.
5. Якщо орендодавцем майна є Фонд державного майна, орендна плата спрямовується за нерухоме майно державних підприємств, організацій:
- а) 70 % орендної плати – підприємству, організації, 30 % – до Державного бюджету;
 - б) 30 % орендної плати – підприємству, організації, на балансі яких перебуває це майно, 70 % – до Державного бюджету;
 - в) 100 % – до Державного бюджету;
 - г) 100 % – підприємству.
6. Згідно із Законом України “Про оренду державного та комунального майна” оренда – це:
- а) засноване на договорі строкове платне користування майном;

- б) засноване на договорі строкове платне користування майном, яке необхідне орендареві для здійснення підприємницької та іншої діяльності;
 - в) засноване на договорі строкове платне користування майном, яке необхідне орендареві для здійснення підприємницької діяльності;
 - г) строкове платне користування майном, яке необхідне орендареві для здійснення підприємницької та іншої діяльності.
7. Майно державного комерційного підприємства належить йому на праві:
- а) розпорядження;
 - б) власності;
 - в) оперативного управління;
 - г) господарського відання;
 - д) розпорядження або власності.
8. Казенні підприємства можуть отримувати позикові кошти:
- а) під заставу державного майна;
 - б) без застави чи поручительства;
 - в) під заставу майна, яке належить йому на праві господарського відання;
 - г) під гарантію органів місцевого самоврядування;
 - д) під гарантію органу, до сфери управління якого входить підприємство.
9. Проект фінансового плану підприємства у паперовому та електронному вигляді подається органу, уповноваженому управляти державним майном або корпоративними правами держави, до:
- а) 1 грудня року, що передує плановому;
 - б) 30 липня року, що передує плановому;
 - в) 15 червня року, що передує плановому;
 - г) 30 жовтня року, що передує плановому.
10. Державні унітарні підприємства діють як:
- а) комунальні підприємства;
 - б) державні некомерційні підприємства;
 - в) державні комерційні підприємства або казенні підприємства.
11. Фінансовий план підприємств, які є суб'єктами природних монополій, та підприємств, плановий розрахунковий обсяг чистого прибутку яких перевищує 50 млн. грн., підлягає затвердженню до:
- а) 1 вересня року, що передує плановому;
 - б) 31 грудня року, що передує плановому;
 - в) 30 липня року, що передує плановому.

Тема 8. ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ОБ'ЄДНАНЬ ПІДПРИЄМСТВ

8.1. ОБ'ЄДНАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЙОГО МІСЦЕ В ОРГАНІЗАЦІЙНІЙ СТРУКТУРІ БІЗНЕСУ

З розвитком ринкових відносин в Україні розвиваються і форми підприємницької діяльності. Для того, щоб успішно працювати в умовах ринкової конкуренції та реалізовувати значні фінансово-промислові проекти підприємствам уже недостатньо функціонування в рамках окремих розрізнених господарських товариств, а тому вони прагнуть об'єднуватися у групи підприємств.

В умовах науково-технічного прогресу зберігається необхідність існування великих організаційних структур бізнесу – об'єднань, концернів, господарських асоціацій, консорціумів. Об'єктивними причинами їх формування та функціонування є :

- необхідність поєднання усіх стадій технічного процесу, що дає змогу комплексно використовувати сировину і матеріали;
- кооперування взаємопов'язаних спеціалізованих виробництв, що дає можливість комплексно виготовляти кінцевий продукт;
- забезпечення повноти циклу “наука – технічні розробки – інвестиції – виробництво – збут – споживання”;
- масовість випуску продукції, стабільний асортимент, що значно скорочує витрати на одиницю продукції, здешевлює її, робить доступною для населення. Саме масове виробництво автомобілів, впроваджене на заводах Форда, перетворило їх з предметів розкоші в засіб пересування для середнього американця.

В умовах ринкової економіки підприємства можуть створювати різні за галузевим, територіальним та іншими принципами і цілями добровільні об'єднання.

Об'єднанням підприємств є господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань.

Об'єднання підприємств утворюються підприємствами на добровільних засадах або за рішенням органів, які відповідно до законодавства мають право утворювати їх. В об'єднання підприємств можуть входити підприємства, утворені за законодавством інших держав, а підприємства України можуть входити в об'єднання підприємств, які утворені на території інших держав.

Об'єднання підприємств можуть утворюватися на невизначений строк або як тимчасові об'єднання. Об'єднання має свої економічні, організаційні та юридичні ознаки, які відрізняють його від підприємства.

По-перше, підприємства консолідуються у групи – об'єднання на основі певних матеріальних (економічних) інтересів (спільність інтересів). Це об'єднання виробничої, науково-технічної, комерційної діяльності членів об'єднання, централізація управлінських, координаційних функцій тощо. Матеріальні інтереси як основа об'єднання визначаються засновниками у договорі або статуті як мета, завдання та функції об'єднання. Єдність матеріальних інтересів членів об'єднання – це його економічна ознака.

По-друге, об'єднання як суб'єкт господарського права має майно, яке юридично відособлене від майна членів об'єднання. Майном об'єднання є:

- основні фонди і оборотні кошти, передані членами об'єднання на його баланс згідно з договором чи статутом;
- майно, яке набуто об'єднанням у результаті господарської діяльності;
- майно створених об'єднанням підприємств.

Майно даного суб'єкта є колективною власністю, право на частку в якій належить членам об'єднання. Однак відповідальність об'єднання і його членів як суб'єктів права розмежовується: об'єднання не відповідає за зобов'язаннями своїх членів, а останні не відповідають за зобов'язаннями об'єднання і один одного. Договором (статутом) можуть бути передбачені винятки з цього правила. Після припинення діяльності об'єднання майно, яке залишилося після задоволення вимог кредиторів, розподіляється між його колишніми членами. Порядок розподілу, як правило, відповідно до часткової участі, визначається договором або статутом. Цю ознаку об'єднання можна вважати економіко-юридичною ознакою.

Третьою ознакою об'єднання є особлива (складна) правосуб'єктність. Членами об'єднання можуть бути лише підприємства – юридичні особи, які залишаються самостійними суб'єктами господарського права.

До основних властивостей об'єднання можна віднести: об'єднання створюється і реєструється як суб'єкт права; діє на основі договору і статуту; володіє майном, яке юридично відособлене від майна членів об'єднання; має самостійний (власний) і зведений (спільний для членів) баланс, поточний та інші рахунки в установах банків, печатку зі своєю назвою і є юридичною особою. Реєстрація об'єднання як суб'єкта права здійснюється у тому ж порядку, який встановлено для підприємства.

8.2. ВИДИ ГОСПОДАРСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

Господарське законодавство визначає види об'єднань підприємств в Україні. Залежно від порядку заснування об'єднання підприємств можуть утворюватися як господарські об'єднання або як державні чи комунальні господарські об'єднання.

Господарське об'єднання – це об'єднання підприємств, утворене за ініціативою підприємств, незалежно від їх виду, які на добровільних засадах об'єднали свою господарську діяльність. Господарські об'єднання діють на основі установчого договору та (або) статуту, який затверджується їх засновниками.

Державне (комунальне) господарське об'єднання – це об'єднання підприємств, утворене державними (комунальними) підприємствами за рішенням Кабінету Міністрів України або у визначених законом випадках за рішенням міністерств (інших органів, до сфери управління яких входять підприємства, що утворюють об'єднання), або рішенням компетентних органів місцевого самоврядування. Державне (комунальне) господарське об'єднання діє на основі рішення про його утворення та статуту, який затверджується органом, що прийняв рішення про утворення об'єднання. Господарські об'єднання утворюються як асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, інші об'єднання підприємств, передбачені законом.

Асоціація – це договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, які об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації. У статуті асоціації повинно бути зазначено, що вона є господарською асоціацією. Асоціація не має права втручатися у господарську діяльність підприємств – учасників асоціації. За рішенням учасників асоціація може бути уповноважена представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями.

Іншою формою господарського об'єднання є корпорація. Корпорацією визнається договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.

Консорціум – це тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо). Консорціум використовує кошти, якими його наділяють учасники, централізовані ресурси, виділені на фінансування відповідної програми, а також кошти, що надходять з інших джерел, в порядку, визначеному його статутом. У разі досягнення мети створення консорціум припиняє свою діяльність.

Концерном вважається статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Учасники концерну наділяють його частиною своїх повноважень, у тому числі правом представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями. Учасники концерну не можуть бути одночасно учасниками іншого концерну. Підприємство може бути учасником промислово-фінансової групи або входити до складу холдингової компанії.

Господарському об'єднанню властиві такі функції:

- виконання завдань, визначених договором, статутом, актом про створення об'єднання (промислова діяльність, будівництво, транспортна діяльність та ін.);
- вирішення спільних для групи підприємств питань, зокрема питань соціально-економічного розвитку;
- проведення спільної для галузі науково-технічної політики (поліпшення якості продукції, підвищення технічного рівня виробництва, ефективне використання потужностей, зовнішньоекономічна діяльність та ін.);
- виконання при необхідності планових функцій, якщо це передбачено статутом або установчим договором;
- захист прав та інтересів підприємств об'єднання тощо.

Господарські об'єднання реалізують такі повноваження:

- приймають рішення про створення, реорганізацію і ліквідацію підприємств і організацій;
- затверджують статути даних суб'єктів або положення про них;
- контролюють дотримання підприємствами статутів (положень);
- вживають заходів до керівників підприємств у випадках порушення статутів (положень);
- здійснюють контроль за ефективним використанням і збереженням майна, закріпленого за підприємствами;

- укладають і розривають контракти з керівниками підприємств.
Державні і комунальні господарські об'єднання утворюються переважно у формі корпорації або концерну незалежно від найменування об'єднання (комбінат, трест тощо).

8.3. ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ХОЛДИНГОВИХ КОМПАНІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Специфічною організаційною формою об'єднання капіталів є холдингові компанії. Холдингова компанія – це інтегроване товариство, яке безпосередньо не бере участі у виробничій діяльності, а використовує свої кошти для придбання контрольних активів, акцій інших підприємств, які є учасниками концерну або іншого добровільного об'єднання. Завдяки цьому холдингова компанія здійснює контроль за діяльністю таких підприємств.

Холдинг (від англ. *to hold* – держати) – це компанія, яка володіє контрольними пакетами акцій інших підприємств з метою здійснення щодо них функцій контролю і управління.

У світовій практиці холдингові компанії (ХК) – це перш за все фінансові центри, навколо яких об'єднуються окремі компанії, не втрачаючи при цьому своєї комерційної самостійності. На сьогодні практично всі найбільші корпорації США і Західної Європи мають у своєму складі фінансовий центр у вигляді холдингової компанії.

Перевага холдингових структур пов'язана із централізацією фінансово-економічного управління ланцюгами технологічно залежних підприємств, у тому числі зі зниженням ризиків інвестицій і взаємних поставок, економією трансакційних витрат, ростом можливостей фінансового і податкового маневрування та ін.

Холдинги характеризуються високим рівнем організації акціонерного капіталу. Через них налагоджується функціональна взаємодія капіталів, що належать різним за профілем діяльності підприємствам, включаючи пряме їх злиття і втрату самостійності. У складі холдингу вирішуються народногосподарські проблеми, які не під силу окремому підприємству: розробка і створення складних технічних процесів, освоєння високих технологій, отримання значних кредитів під певні програми, створення нових виробничих потужностей та ін.

Як правило, найбільш вагомими мотивами створення холдингових компаній у країнах з розвинутою економікою є такі:

- 1) придбання контролю над підприємствами;
- 2) можливість концентрації капіталів, більш вільне їх перетікання і на цій основі оптимізація інвестиційного процесу;

- 3) консолідація діяльності групи підприємств з метою зменшення податкових платежів. Це досягається шляхом укладення угод між підприємствами, відповідно до яких їх прибутки чи збитки переводяться безпосередньо до холдингової компанії, що дозволяє холдингу враховувати збитки одного підприємства та прибутки іншого для сплати податку з решти частини прибутку;
- 4) залучення додаткових виробничих потужностей у результаті поглинання підприємств;
- 5) можливість диверсифікації виробництва, зниження ризику при виході на ринок;
- 6) розподіл господарських ризиків між різноманітними дочірніми фірмами;
- 7) проникнення через холдинг в інші сфери виробництва і збуту товарів;
- 8) проведення загальної технічної, економічної, кадрової політики та здійснення контролю за дотриманням спільних інтересів підприємств.

До складу холдингу входять:

- головне підприємство, яке здійснює контроль і управління дочірніми підприємствами ;
- дочірні підприємства, контрольними пакетами котрих володіє головне підприємство;
- асоційовані підприємства, вкладення в які не дозволяють головному підприємству повністю контролювати їх і визначати основні напрямки фінансово-господарської діяльності;
- підприємства, вкладення в які не дають права участі в управлінні;
- інші господарські суб'єкти.

З юридичної точки зору холдинг – це об'єднання з частковою правоздатністю. Підприємства, що перебувають під контролем холдингу, не втрачають своєї юридичної самостійності, а холдингова компанія як сукупність організацій не набуває статусу юридичної особи. Водночас існує економічна залежність підприємств холдингу. Це проявляється у тому, що дії учасників визначаються волевиявленням головного підприємства.

На практиці відомі два основних види холдингових компаній – чисті й змішані. Чистий холдинг створюється з метою фінансового контролю і управління щодо дочірніх підприємств. Схему формування чистого холдингу подано на рис. 8.1.

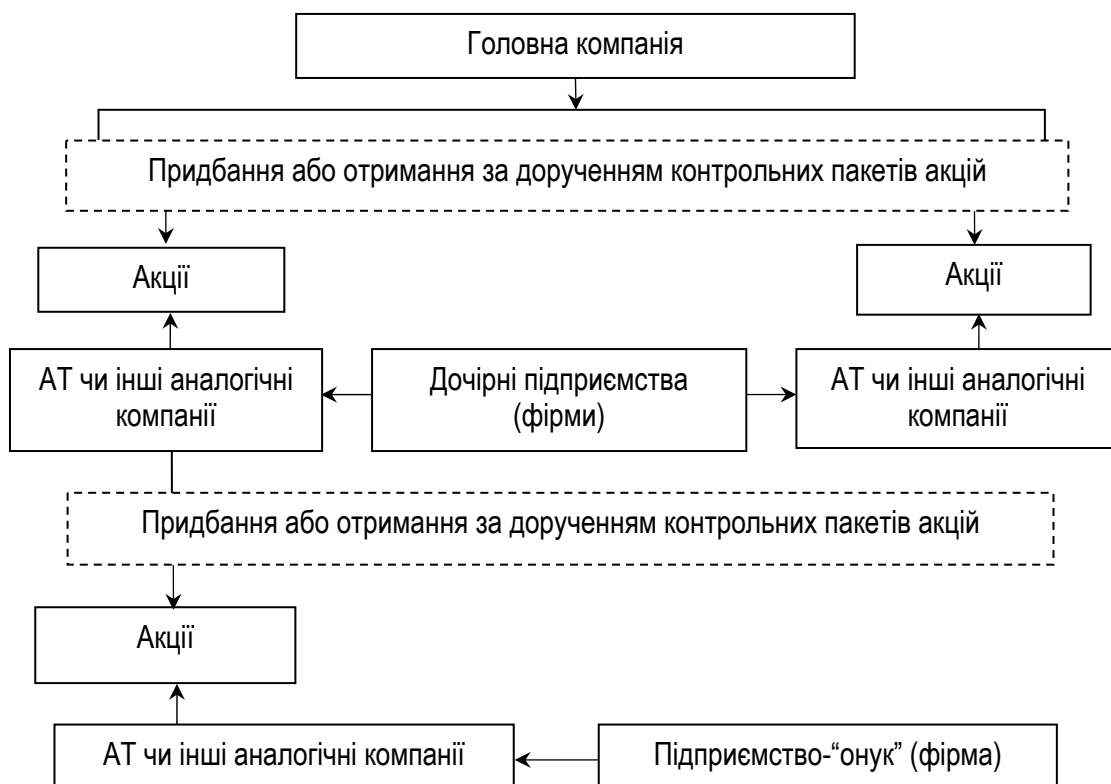

Рис. 8.1. Схема формування чистого холдингу

Основними цілями створення подібних холдингів є:

- гнучке реагування на коливання кон'юнктури ринку;
- можливість оперативного маневрування капіталовкладеннями;
- полегшення податкового тиску (перерозподіл надприбутку, переведення його в інвестиції, що не оподатковуються чи оподатковуються за зниженими ставками, в інші підприємства, що входять до складу холдингу);
- диверсифікованість;
- збалансована діяльність на основі спільної мети;
- збереження оперативного управління та господарської самостійності на рівні підприємства;
- можливість одержання підтримки в складні періоди діяльності підприємства.

Змішаний холдинг, окрім фінансового контролю і управління щодо дочірніх підприємств, здійснює підприємницьку діяльність – промислову, торговельну, транспортну, кредитно-фінансову.

Змішаному холдингу властива участь банківських установ в управлінні довіреною їм власністю і використання страхових, інвестиційних компаній або інноваційних фондів (рис. 8.2).

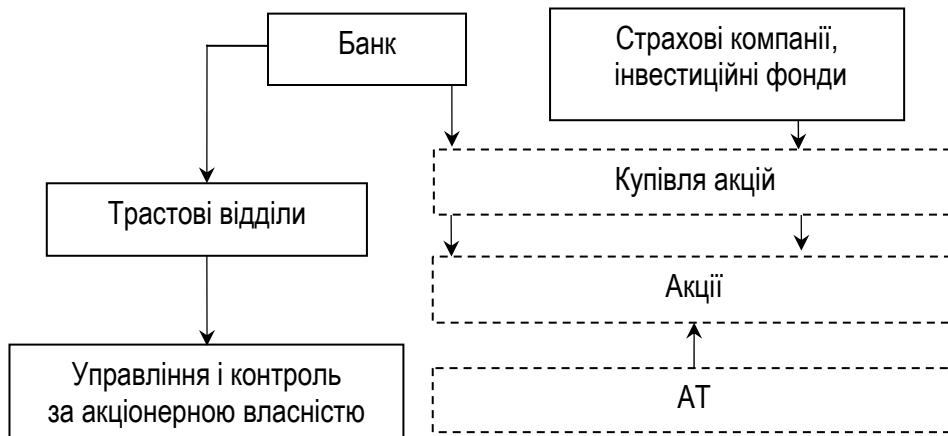

Рис. 8.2. Схема формування змішаного холдингу

Істотною перевагою такого холдингу є можливість оперативного маневрування кредитно-фінансовими ресурсами.

Одиничними випадками формування змішаних холдингів є придбання торговими або промисловими підприємствами контрольних пакетів акцій кредитно-фінансових установ (рис. 8.3).

Рис. 8.3. Формування змішаного холдингу шляхом придбання акцій кредитно-фінансової установи

Одним із варіантів формування холдингу є обмін акціями між материнською та дочірньою компаніями (рис. 8.4). При цьому завдяки володінню акціями виникає ефект взаємовпливу, що спрямовує діяльність кожної компанії на забезпечення ефективного функціонування всіх учасників холдингу. Це в кінцевому підсумку позитивно відбивається на досягненні компанією конкретного результату.

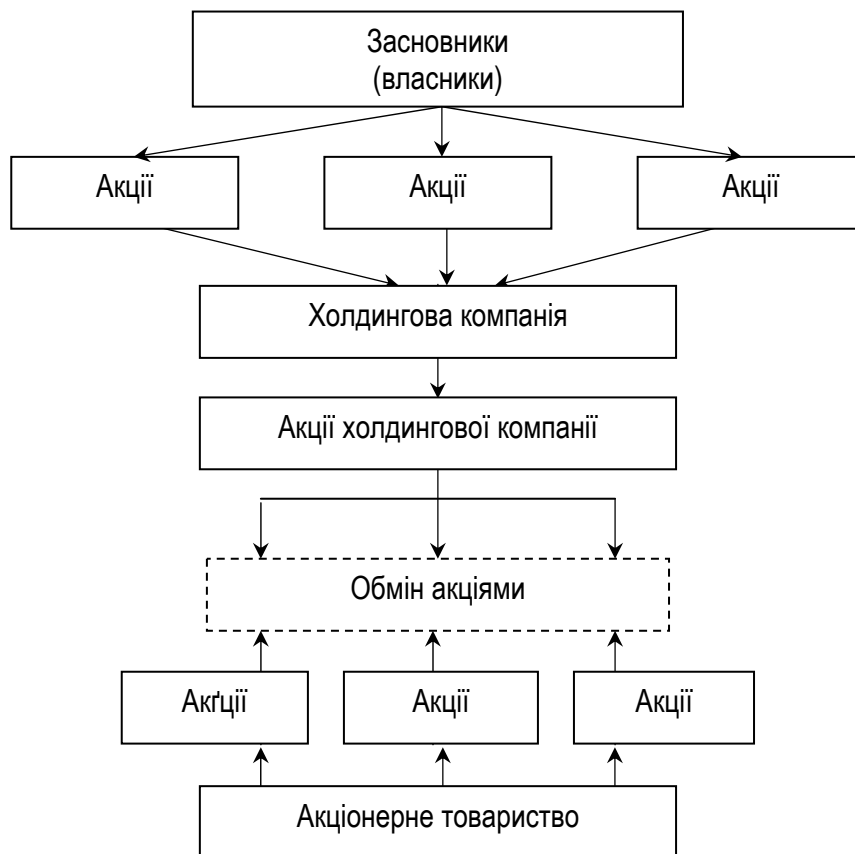

Рис. 8.4. Схема формування холдингу з обміном акціями між материнською та дочірньою компаніями

Більш тісний взаємозв'язок між материнською та дочірньою компаніями при такому варіанті формування холдингу підсилює переваги чистого й змішаного холдингів.

До основних типів холдингових компаній належать:

- холдинги, створені на основі об'єднання промислових підприємств;
- конгломерати, які формуються на основі поглинання підприємств різноманітної виробничої та комерційної діяльності;
- банківські холдинги;
- холдинги у системі фондів. Холдинги у системі фондів – створення інвестиційних фондів, які скуповують акції різних підприємств, що дає можливість засновникам і керівникам цих фондів контролювати такі підприємства.

Економічна база для заснування холдингових компаній в Україні почала створюватися у процесі акціонування і приватизації великих державних підприємств і об'єднань. Законодавчим підґрунтям процесів створення холдингових компаній став Указ Президента України “Про холдингові компанії, що створюються в процесі корпоратизації та приватизації” від 19.05.94. Фактично заснування холдингових

компаній в Україні розпочалося у 1995 р. Згідно з Господарським кодексом холдингова компанія – це публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств, крім пакетів акцій, що перебувають у державній власності.

До основних передумов створення холдингових компаній в Україні належать такі:

- наявність значної кількості підприємств, що мають багаточисленні зв'язки за технологічними ланцюгами;
- потреба у злитті промислового і фінансового капіталу;
- розвиток галузей промисловості, в яких є об'єктивна необхідність у досить жорсткому і постійному галузевому управлінні;
- нездатність підприємств власними силами організувати процес постачання виробництва і збуту продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках;
- дефіцит інвестиційних ресурсів підприємств в умовах несприятливого інвестиційного клімату в Україні;
- структурна криза.

Основними способами створення холдингових компаній є:

- передавання контрольних пакетів акцій дочірніх підприємств холдинговій компанії;
- поглинання одного господарського суб'єкта іншим шляхом придбання контрольного пакета акцій.

При цьому холдингові компанії можуть створюватися шляхом:

- заснування холдингу на базі існуючого підприємства чи існуючого підрозділу;
- формування холдингової компанії на базі колишньої чи існуючої управлінської структури;
- створення холдингової компанії як нового господарського суб'єкта.

Перший варіант має досить суттєві переваги перед двома іншими, оскільки у даному випадку немає обмежень на розміри контрольних пакетів акцій дочірніх підприємств, що передаються у статутний фонд холдингової компанії. При цьому роль останньої буде виконувати одне із підприємств, які складають холдингову групу.

При другому варіанті в холдинг перетворюється орган управління, а підлеглі йому господарські суб'єкти стають дочірніми підприємствами. Холдингові компанії, створені на базі управління, об'єднують, як правило, підприємства однієї галузі, які виробляють подібну продукцію, а тому менш стійкі чи менш ефективні, до того ж небезпечні з точки зору монополізації ринків.

Третій варіант має свої особливості. По-перше, у холдингову компанію об'єднуються підприємства різних галузей. По-друге, вона виникає як новостворений суб'єкт, статутний фонд якого формується виключно за рахунок акцій дочірніх підприємств.

Аналіз створення холдингових компаній в Україні дозволив виділити такі мотивації щодо їх заснування:

- холдинг створюється за ініціативою підприємства на його базі при виділенні структурних одиниць у самостійні юридичні особи або при поглинанні одного іншим;
- холдинг створюється за ініціативою групи підприємств чи об'єднання підприємств. Визначаються холдингові компанії, дочірні і асоційовані підприємства та акціонери холдингу;
- холдинг створюється за ініціативою державних органів управління.

Слід зазначити, що існують певні обмеження щодо створення холдингових компаній в Україні. Створення холдингових компаній у процесі корпоратизації та приватизації не допускається в таких галузях: торгівля товарами народного споживання та продукцією виробничо-технічного призначення; виробництво та переробка сільськогосподарської продукції; громадське харчування та побутове обслуговування населення; автомобільний транспорт, крім підприємств, що виконують переважно міжнародні перевезення.

Кабінет Міністрів України за поданням Міністерства економіки України та Антимонопольного комітету України може визначити інші галузі або сфери діяльності, в яких не допускається створення холдингових компаній у процесі корпоратизації та приватизації.

Не допускається створення холдингової компанії, якщо вона та її дочірні підприємства або два і більше дочірніх підприємств реалізують взаємозамінні товари (роботи, послуги) та їхня сукупна частка на відповідному загальнодержавному або регіональному ринку перевищує 35 відсотків.

Поглинання одного господарюючого суб'єкта іншим не допускається: якщо господарюючий суб'єкт, що поглинається, та холдингова компанія або її дочірні підприємства реалізують третім особам взаємозамінні товари (роботи, послуги) та їхня сукупна частка на відповідному ринку перевищує 35 відсотків; якщо холдингова компанія або будь-яке з її дочірніх підприємств є споживачем товарів (робіт, послуг), які виробляє господарюючий суб'єкт, що поглинається, і частка цього суб'єкта на відповідному ринку перевищує 35 відсотків; якщо господарюючий суб'єкт, що поглинається, здійснює збут товарів (робіт, послуг), які виготовляє холдингова компанія або будь-яке дочірнє підприємство, і частка першого на відповідному ринку в момент поглинання перевищує 35 відсотків.

Поглинання господарюючих суб'єктів у процесі приватизації здійснюється за згодою Антимонопольного комітету України в порядку, встановленому цим комітетом.

Холдингова компанія, понад 25 відсотків акцій якої належать державі, не має права: збувати продукцію дочірніх підприємств; передавати дочірнім підприємствам право на збут продукції інших дочірніх підприємств, крім експортних операцій; регулювати у будь-якій формі ціни на товари (роботи, послуги) дочірніх підприємств.

Дочірнє підприємство не може володіти паями, акціями, іншими цінними паперами холдингової компанії у будь-якій формі. Якщо більше 50 відсотків активів холдингової компанії, що створюється, становлять частки (акції, паї) та інші фінансові активи, то до її статутного фонду, крім зазначених фінансових активів, може входити виключно майно, яке безпосередньо необхідне для забезпечення функціонування апарату управління цієї компанії, а контрольні пакети акцій дочірніх підприємств, що передаються засновниками до статутного фонду компанії, не можуть перевищувати 30 відсотків відповідних статутних фондів цих підприємств. Така холдингова компанія має право проводити лише інвестиційну діяльність.

Холдингові компанії повинні один раз на рік публікувати у засобах масової інформації відомості про свої баланси, прибутки і збитки, а також про належні їм частки (акції, паї) інших підприємств за формою, встановленою Міністерством фінансів України та Антимонопольним комітетом України.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Сутність та ознаки об'єднання.
2. Види господарських об'єднань та їх характеристика.
3. Сутність холдингу.
4. У яких випадках створюються холдингові компанії?
5. Які функції виконує холдинг?
6. Основні переваги холдингових структур.
7. Основні недоліки холдингових структур.
8. Основні типи холдингових структур.
9. Особливості управління холдингом.

ТЕСТИ

1. Об'єднанням підприємств є:
 - а) складна господарська організація, яка створена на підставі установчого договору або статуту і реєструється як юридична особа;

- б) складна господарська організація, яка створена на основі поєднання матеріальних інтересів підприємств-учасників, діє на підставі установчого договору;
 - в) господарська організація, яка утворена у складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань.
2. Залежно від порядку заснування об'єднання підприємства можуть утворюватися як:
- а) господарські об'єднання або державні чи комунальні господарські об'єднання;
 - б) договірні та статутні об'єднання;
 - в) господарські об'єднання або приватні об'єднання.
3. Організаційна форма інтеграції компаній, що об'єднує під єдиним фінансовим контролем мережу підприємств, яка виникає у результаті злиття різних фірм незалежно від їх горизонтальної або вертикальної інтеграції та їх виробничої спільності, – це:
- а) синдикат;
 - б) трест;
 - в) конгломерат.
4. Добровільне об'єднання юридичних і фізичних осіб для досягнення загальної господарської, наукової, культурної або іншої некомерційної мети – це:
- а) пул;
 - б) стратегічний альянс;
 - в) асоціація.
5. Корпорація – це:
- а) форма об'єднання, як правило, багатогалузевих і самостійних підприємств, які пов'язані за допомогою системи участі у капіталі, фінансових зв'язків, договорів про спільність інтересів, патентно-ліцензійних угод, тісного виробничого співробітництва;
 - б) договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації;
 - в) об'єднання, як правило, суб'єктів господарювання однієї галузі, що укладають між собою угоду, яка стосується різних сторін комерційної компанії, – про ціни, ринки збуту, обсяги виробництва і збуту, асортимент, умови найму робочої сили.

6. Консорціум – це:

- а) тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо;
- б) договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій;
- в) об'єднання, в якому підприємства, що входять в нього, об'єднуються в єдиний виробничий комплекс та позбавляються юридичної, виробничої, комерційної самостійності, а керівництво їх діяльністю здійснюється з єдиного центру.

7. Холдингова компанія – це:

- а) форма об'єднання компаній, в якому прибуток усіх учасників поступає в загальний фонд і розподіляється між ними згідно з встановленими раніше пропорціями;
- б) господарюючий суб'єкт, який володіє контрольними пакетами акцій інших, одного або більше, господарюючих суб'єктів;
- в) тимчасове об'єднання промислового і банківського капіталу для досягнення статутної мети.

8. Горизонтальний концерн – це:

- а) концерн, який поєднує компанії однієї галузі, які виробляють однакові продукти або здійснюють однакові стадії виробництва;
- б) концерн, який поєднує компанії різних галузей, які пов'язані послідовністю технологічного процесу виробництва готового продукту;
- в) концерн, який організований у вигляді материнської та дочірніх компаній.

9. Вертикальний концерн – це:

- а) концерн, який поєднує компанії однієї галузі, які виробляють однакові продукти або здійснюють однакові стадії виробництва;
- б) концерн, який поєднує компанії різних галузей, які пов'язані послідовністю технологічного процесу виробництва готового продукту;
- в) концерн, який організований у вигляді материнської та дочірніх компаній.

10. Холдингова компанія створюються у формі:

- а) акціонерних товариств;
- б) товариств з обмеженою відповідальністю;
- в) корпорацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білик, М. Д. Управління фінансами державних підприємств [Текст] : навчальний посібник / М. Д. Білик. – К. : Знання, 1999. – 220 с.
2. Бланк, И. А. Управление прибылью [Текст] : учебное пособие / И. А. Бланк. – К. : “Ника-Центр”, “Эльга”, 1998. – 544 с.
3. Бланк, И. А. Финансовый менеджмент [Текст] : учебный курс / И. А. Бланк. – 2-е изд., перераб. и доп. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2006. – 656 с.
4. Буряк, Л. Д. Фінансовий менеджмент у малому бізнесі [Текст] : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / Л. Д. Буряк. – К. : КНЕУ, 2002. – 84 с.
5. Варналій, З. С. Мале підприємництво [Текст] : основи теорії і практики / З. С. Варналій. – 3-тє вид., стер. – К. : Знання, 2005.
6. Види кооперативів. Принципи їх діяльності. Кооперативні підприємства та об'єднання [Електронний ресурс] / Юридичні послуги Online. – Режим доступу : <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/literatura/agrар-pravo/53.php>. – Назва з екрана.
7. Виробничі кооперативи [Електронний ресурс] / Українські реферати. – Режим доступу : <http://www.refine.org.ua/pageid-3576-2.html>. – Назва з екрана.
8. Вінник, О. М. Господарське право [Текст] : навчальний посібник / О. М. Вінник. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців “Правова єдність”, 2008. – 766 с.
9. Головач, В. В. Особливості функціонування окремих видів підприємства в Україні [Текст] / В. В. Головач // Економіка. Фінанси. Право. – 2005. – № 10. – С. 21–29.
10. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] : Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>. – Назва з екрана.
11. Гривківська, О. В. Джерела фінансового забезпечення розвитку малих фермерських господарств [Текст] / О. В. Гривківська, І. В. Хлівна // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 7. – С. 154–164.
12. Грідчина, М. В. Управління фінансами акціонерних товариств [Текст] : навчальний посібник / М. В. Грідчина. – К. : А.С.К., 2005. – 384 с.

13. Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств [Електронний ресурс] : навчальний посібник. / Л. М. Чепурда, С. С. Беляєва, М. В. Плахотнікова та ін. ; за заг. ред. Л. М. Чепурди. – К. : ВД “Професіонал”, 2005. – 272 с. – Режим доступу : <http://www.iqdiplom.com/lib/index.php?productID=68>. – Назва з екрана.
14. Жаренко, В. Правовий статус товариств з обмеженою відповідальністю та сільськогосподарських виробничих кооперативів, створених у процесі реформування колективних сільськогосподарських підприємств [Текст] / В. Жаренко // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 9. – С. 121–123.
15. Заходи поглиблення співпраці споживчої кооперації України з європейськими кооперативними організаціями як чинник прискорення євроінтеграції [Електронний ресурс] / Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень у м. Львові. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/Monitor18/03.htm>. – Назва з екрана.
16. Кірейцев, Г. Г. Фінансовий менеджмент [Текст] : навчальний посібник / Г. Г. Кірейцев. – 2-е вид., перероб. та доп. – К. : ЦУЛ, 2002. – 496 с.
17. Кісельов, А. П. Основи бізнесу [Текст] : підручник / А. П. Кісельов. – К. : Вища школа, 1997. – 191 с.
18. Кобилянський, В. Товариство з обмеженою відповідальністю у нових кодексах [Текст] / В. Кобилянський // Все про бухгалтерський облік. – 2005. – № 11. – С. 37–39.
19. Оренда державного майна [Текст] // Інвестгазета : нормативна база. – 2010. – № 6.
20. Особливості обліку у спільних підприємствах [Електронний ресурс] / Міжнародна інвестиційна діяльність. – Режим доступу : <http://library.if.ua/book/125/8255.html>. – Назва з екрана.
21. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку [Текст] // Все про бухгалтерський облік – 2009. – № 10 – С. 8–79.
22. Правове становище селянського (фермерського) господарства [Електронний ресурс] / Економіко-правова бібліотека. – Режим доступу : <http://www.vuzlib.net/apu/14.htm>. – Назва з екрана.
23. Про акціонерні товариства [Електронний ресурс] : Закон України від 17.09.2008 № 514-VI – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=514-17> – Назва з екрана.
24. Про господарські товариства [Електронний ресурс] : Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1576-12&pass=4/UMfPEGznhhxq2.ZirFatpeHI4Qos80msh8Ie6>. – Назва з екрана.

25. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців [Електронний ресурс] : Закон України від 15.05.2003 № 775. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=755-15&test=4/UMfPEGznhhxq2.ZirFatpeHI4Qos80msh8Ie6>. – Назва з екрана.
26. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності [Електронний ресурс] : Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=1160-15>. – Назва з екрана.
27. Про зовнішньоекономічну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 16.04.91 № 959-XII. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=959-12>. – Назва з екрана.
28. Про кооперацію [Електронний ресурс] : Закон України від 10.07.2003 № 1087-IV. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1448-17>. – Назва з екрана.
29. Про ліцензування певних видів господарської діяльності [Електронний ресурс] : Закон України від 01.06.2000 № 1775-III. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1775-14>. – Назва з екрана.
30. Про методику розрахунку і порядок використання плати за оренду державного майна [Електронний ресурс] / Постанова Кабінету Міністрів від 4 жовтня 1995 р. № 786. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=786-95-%EF>. – Назва з екрана.
31. Про оподаткування прибутку підприємства [Електронний ресурс] : Закон України від 28.12.94 № 334/94-ВР. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=334%2F94-%E2%F0&myid=GqsMfB7.apXVxq2EZirFatpeHI4Qos80msh8Ie6>. – Назва з екрана.
32. Про оренду державного та комунального майна [Електронний ресурс] : Закон України від 10.04.92 № 2269-XII. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1085.97.26&nobreak=1>. – Назва з екрана.
33. Про податок з доходів фізичних осіб [Електронний ресурс] : Закон України від 22.05.2003 № 889-IV. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=889-15>. – Назва з екрана.
34. Про промислово-фінансові групи в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 21.11.95 № 437/95-ВР – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=437%2F95-%E2%F0> – Назва з екрана.

35. Про сільськогосподарську кооперацію [Електронний ресурс] : Закон України від 17.07.97 № 469/97-ВР. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=469%2F97-%E2%F0>. – Назва з екрана.
36. Про споживчу кооперацію [Електронний ресурс] : Закон України від 10.04.19 № 2266-ХІІ. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T226500.html. – Назва з екрана.
37. Про фермерське господарство [Електронний ресурс] : Закон України від 19.06.2003 № 973-ІV. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=973-15>. – Назва з екрана.
38. Про холдингові компанії в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 15.03.2006 № 3528-ІV. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3528-15> – Назва з екрана.
39. Про цінні папери та фондовий ринок [Електронний ресурс] : Закон України від 23.02.2006 № 3480-ІV. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3480-15>. – Назва з екрана.
40. Проблемні питання формування статутного капіталу за участю нерезидентів [Електронний ресурс] / Інститут реформ ; Недержавний аналітичний центр. – Режим доступу : http://www.ieac.org.ua/pics/content/2/1193051892_ans.doc. – Назва з екрана.
41. Роз'яснення щодо умов реєстрації приватних підприємців [Електронний ресурс] / Чернівецька облдержадміністрація. – Режим доступу : http://www.bucoda.cv.ua/document/4/271_1.html. – Назва з екрана.
42. Розвиток фермерських господарств в Україні [Електронний ресурс] / Аграрний сектор України. – Режим доступу : <http://agro.ua.net/economics/documents/category-95/doc-94/>. – Назва з екрана.
43. Сільськогосподарські виробничі кооперативи [Електронний ресурс] / Аграрний сектор України. – Режим доступу : <http://agro.ua.net/economics/documents/category-97/doc-108/>. – Назва з екрана.
44. Старцев, О. В. Підприємницьке право [Електронний ресурс] / Електронна бібліотека Князєва. – Режим доступу : <http://ebk.net.ua/index.htm>. – Назва з екрана.
45. Стеченко, Д. М. Державне регулювання економіки [Текст] : навчальний посібник / Д. М. Стеченко. – К. : МАУП, 2000. – 176 с.
46. Терещенко, О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання [Текст] : навчальний посібник / О. О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2003. – 554 с.

47. Тирпак, І. В. Організаційні структури бізнесу : порядок створення і функціонування [Текст] : навчальний посібник / І. В. Тирпак, В. І. Тирпак. – Тернопіль : Джура, 1998. – 340 с.
48. Уманців, Г. В. Холдингові компанії та промислово-фінансові групи у сучасній економіці [Текст] : монографія / Г. В. Уманців. – К. : ВІРА-Р ; Альтерпрес, 2002. – 429 с.
49. Федоренко, В. Г. Підприємництво [Текст] / В. Г. Федоренко, М. П. Денисенко, М. М. Руженський та ін. – К. : МАУП, 2005. – 280 с.
50. Фінанси підприємств [Текст] : підручник / [А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк та ін.] ; кер. кол. авт. і наук ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – 5-те вид., перероб. та допов. – К. : КНЕУ. – 2004. – 546 с.

Додаток А

Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва

Дата _____ (рік, місяць, число)
 Підприємство _____ за ЄДРПОУ
 Територія _____ за КОАТУУ
 Форма власності _____ за КФВ
 Орган державного управління _____ за СПОДУ
 Галузь _____ за ЗКГНГ
 Вид економічної діяльності _____ за КВЕД
 Середньооблікова чисельність _____ Контрольна сума
 Одиниця виміру: тис.грн.
 Адреса _____

Коди		
		01

1. Баланс на _____ 20_ р.

Форма №1-м Код за ДКУД 1801006

Актив	Код рядка	На початок звітнього року	На кінець звітнього періоду
I. Необоротні активи			
Незавершене будівництво	020		
Основні засоби:			
- залишкова вартість	030		
- первісна вартість	031		
- знос	032		
Довгострокові фінансові інвестиції	040		
Інші необоротні активи	070		
Усього за розділом I	080		
II. Оборотні активи			
Виробничі запаси	100		
Готова продукція	130		
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:			
- чиста реалізаційна вартість	160		
- первісна вартість	161		
- резерв сумнівних боргів	162		
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	170		
Інша поточна дебіторська заборгованість	210		
Поточні фінансові інвестиції	220		
Грошові кошти та їх еквіваленти:			
- в національній валюті	230		
- в іноземній валюті	240		
Інші оборотні активи	250		
Усього за розділом II	260		
III. Витрати майбутніх періодів	270		
Баланс	280		

Продовж. додатка А

Пасив	Код рядка	На початок звітнього року	На кінець звітнього періоду
I. Власний капітал			
Статутний капітал	300		
Додатковий капітал	320		
Резервний капітал	340		
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350		
Неоплачений капітал	360	()	()
Усього за розділом I	380		
II. Забезпечення наступних витрат і цільове фінансування	430		
III. Довгострокові зобов'язання	480		
IV. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	500		
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510		
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530		
Поточні зобов'язання за розрахунками:	550		
- з бюджетом			
- зі страхування	570		
- з оплати праці	580		
Інші поточні зобов'язання	610		
Усього за розділом IV	620		
V. Доходи майбутніх періодів	630		
Баланс	640		

2. Звіт про фінансові результати

за _____ 20_р.

Форма № 2-м Код за ДКУД 1801007

Стаття	Код рядка	На початок звітного року	На кінець звітного періоду
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010		
Непрямі податки та інші вирахування з доходу	020	()	()
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (010 - 020)	030		
Інші операційні доходи	040		
Інші звичайні доходи	050		
Надзвичайні доходи	060		
Разом чисті доходи (030 + 040 + 050 + 060)	070		
Збільшення (зменшення) залишків незавершеного виробництва і готової продукції	080		
Матеріальні затрати	090	()	()
Витрати на оплату праці	100	()	()
Відрахування на соціальні заходи	110	()	()
Амортизація	120	()	()
Інші операційні витрати	130	()	()
у тому числі:	131	()	()
	140	()	()
Інші звичайні витрати	150	()	()
Надзвичайні витрати	160	()	()
Податок на прибуток	170	()	()
Разом витрати (090 + 100 + 110 + 120 + 130 + 140 + 150 + 080 + 160 + 170)	180	()	()
Чистий прибуток (збиток) (070 – 180)	190		

Керівник

Головний бухгалтер

Додаток Б
Фінансовий план підприємства на _____ рік

	Код рядка	Факт минулого року	Фінансовий план поточного року	Плановий рік (усього)	У тому числі за кварталами	
I. Формування чистого прибутку						
Доходи						
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	001					
Податок на додану вартість	002					
Акцизний збір	003					
Інші непрямі податки	004					
Інші вирахування з доходу	005					
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	006					
Інші операційні доходи	007					
Дохід від участі в капіталі	008					
Інші фінансові доходи	009					
Інші доходи	010					
Надзвичайні доходи	011					
Усього доходів	012					
Витрати						
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	013					
Адміністративні витрати, усього, у тому числі:	014					
витрати, пов'язані з використанням службових автомобілів	014/1					
витрати на консалтингові послуги	014/2					
витрати на страхові послуги	014/3					
витрати на аудиторські послуги	014/4					
інші адміністративні витрати	014/5					

Продовж. додатка Б

	Код рядка	Факт минулого року	Фінансовий план поточного року	Плановий рік (усього)	У тому числі за кварталами	
Витрати на збут	015					
Інші операційні витрати	016					
Фінансові витрати	017					
Втрати від участі в капіталі	018					
Інші витрати	019					
Податок на прибуток від звичайної діяльності	020					
Надзвичайні витрати	021					
Усього витрати	022					
Фінансові результати діяльності:						
Валовий прибуток (збиток)	023					
Фінансовий результат від операційної діяльності	024					
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування	025					
Частка меншості	026					
Чистий прибуток (збиток), у тому числі:	027					
прибуток	027/1					
збиток	027/2					
II. Розподіл чистого прибутку						
Відрахування частини чистого прибутку до державного бюджету:	028					
державними унітарними підприємствами та їх об'єднаннями господарськими товариствами, у статутному фондї яких більше 50 % акцій належать державі	028/1					
	028/2					

Продовж. додатка Б

	Код рядка	Факт минулого року	Фінансовий план поточного року	Плановий рік (усього)	У тому числі за кварталами	
Відрахування до фонду на виплату дивідендів:						
господарським товариствам, у статутному фонді яких більше 50 % акцій належать державі	029					
у тому числі на державну частку	029/1					
Довідково: Відрахування до фонду на виплату дивідендів господарськими товариствами, у статутному фонді яких більше 50 % акцій належать державі	030					
Залишок нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) на початок звітнього періоду	031					
Розвиток виробництва	032					
у тому числі за основними видами діяльності	032/1					
Резервний фонд	033					
Інші фонди	034					
Інші цілі	035					
Залишок нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) на кінець звітнього періоду	036					
III. Обов'язкові платежі підприємства до бюджету та державних цільових фондів						
Сплата поточних податків та обов'язкових платежів до Державного бюджету, у тому числі:	037					
податок на прибуток	037/1					
акцизний збір	037/2					
ПДВ, що підлягає сплаті до бюджету за підсумками звітнього періоду	037/3					

Продовж. додатка Б

Код рядка	Фінансовий план поточного року	Факт минулого року	Плановий рік (усього)	У тому числі за кварталами		
	ПДВ, що підлягає відшкодуванню з бюджету за підсумками звітного періоду					
037/4						
037/6	рентні платежі					
037/7	інші податки, у тому числі					
037/7/1	вдраховування частини чистого прибутку державними підприємствами					
037/7/2	вдраховування частини чистого прибутку до фонду на виплату дивідендів господарськими товариствами					
038	Погашення податкової заборгованості, у тому числі:					
038/1	погашення реструктуризованих та відстрочених сум, що підлягають сплаті у поточному році до бюджету					
038/2	до державних цільових фондів					
038/3	неустойки (штрафи, пені)					
039	Внески до державних цільових фондів, у тому числі:					
039/1	внески до Пенсійного фонду України					
039/2	внески до фондів соціального страхування					
040	Інші обов'язкові платежі, у тому числі:					
040/1	місцеві податки та збори					
040/2	інші платежі					

Керівник

Навчальне видання

ФІНАНСИ РІЗНИХ ФОРМ БІЗНЕСУ

Навчальний посібник

Укладачі:

Пігуль Наталія Георгіївна

Люта Ольга Василівна

Редактор *Г. К. Булахова*

Комп'ютерна верстка *Н. А. Височанська*

Підписано до друку 15.02.2011. Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 10,53. Умов. друк. арк. 12,65. Тираж 25 пр. Зам. № 994

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи Національного банку України”
40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції: серія ДК № 3160 від 10.04.2008

Надруковано на обладнанні Державного вищого навчального закладу
“Українська академія банківської справи Національного банку України”
40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57